

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПІДПАЛИЙ В'ЯЧЕСЛАВ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.985:343.711

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Підпалий

Науковий керівник **Кислий Анатолій Михайлович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Підналий В. В. Криміналістична характеристика та розслідування крадіжок в умовах великого міста. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). – ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2021.

У дисертації здійснено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад криміналістичного забезпечення розслідування крадіжок в умовах великого міста з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства.

Проаналізовано основні сучасні підходи до розуміння сутності криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, показано її роль як важливого елемента методики розслідування.

Сформульовано поняття криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста як інформаційної системи, яка включає сукупність даних про криміналістично значущі ознаки та властивості вчинення такого кримінального правопорушення відповідно до певного часу і району міста, відображає закономірні їх зв'язки, використовується при побудові типових версій, прийнятих за основу в процесі розслідування, визначає програму СРД спрямованих на виявлення, розкриття і розслідування, сприяє правильній оцінці слідчої ситуації, що склалася й визначає перспективно-прогностичну оцінку ходу досудового розслідування.

Визначено структурні елементи криміналістичної характеристики крадіжок, учинених в умовах великого міста, зважаючи на особливості їх розслідування, а саме предмет злочинного посягання, спосіб, обстановка, слідова картина, особа потерпілого й злочинця.

Обґрунтовано, що спосіб учинення крадіжки в умовах великого міста залежить від чинників об'єктивного (обстановка, час, місце вчинення; предмет посягання, його якісні та кількісні ознаки; наявність знарядь вчинення або можливість доступу до них; вчинення підготовчих дій; наявність співучасників та їх кваліфікація) та суб'єктивного (наявність «професійних знань», фізичний стан та психологічні особливості правопорушника) характеру.

З урахуванням зарубіжного досвіду охарактеризовано «просторову профілактику» як окремий напрям криміналістичної профілактики крадіжок в умовах великого міста, яка спрямована на створення безпечного середовища шляхом зміни вигляду, форми архітектури житла, ландшафтного дизайну, способів використання міського житлового простору та оточуючого середовища.

Встановлено, що на початковому етапі розслідування крадіжок в умовах великого міста слідчий (дознавач) у своєму розпорядженні повинен мати такі матеріали: рапорт про виявлення кримінального правопорушення; протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що готується); зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування; повідомлення прокурора про початок досудового розслідування; доручення про проведення досудового розслідування; пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого; протокол огляду місця події; протокол допиту (пояснення) свідків та очевидців вчинення кримінального правопорушення; постанову про призначення товарознавчої експертизи (за необхідності).

Визначено типові вихідні слідчі ситуації у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста, що створюються відповідно до кількісно-якісних характеристик первинної криміналістично значимої інформації та особливостей її джерел за схемою відносин «місто – подія – особа злочинця», «місто – подія – жертва», «місто – подія – предмет посягання», а також

тактичні завдання розслідування зазначених кримінальних правопорушень й алгоритм проведення слідчих (розшукових) дій за кожною з них.

З числа розроблених версій, що висуваються у розглянутих трьох типових слідчих ситуаціях, виокремлено типові слідчі версії, які є загальними для кожної слідчої ситуації на початковому етапі розслідування крадіжок в умовах великого міста, а саме: 1) крадіжку вчинила знайома (незнайома) потерпілому особа самотійно; 2) крадіжку вчинили декілька осіб; 3) крадіжку вчинили діти; 4) крадіжку вчинила злочинна група, яка на цьому спеціалізується; 5) до вчинення крадіжки причетна особа потерпілого; 6) крадіжка є способом приховування іншого кримінального правопорушення, наприклад розтрата майна чи цінностей.

Узагальнено організацію і тактику проведення огляду місця події при вчиненні крадіжок в умовах великого міста, який складається з трьох етапів: підготовчий, робочий, заключний. Розкрито особливості використання топографічних карт та науково-технічних засобів (лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus^{3D}) під час проведення огляду місця події для фіксації складної топографії місця події, сканування оточення, вимірювань та 3D-документування результатів (результатами сканування є хмара точок об'єкта сканування – своєрідна 3D фотографія, де кожна точка має чітко визначені свої координати з точністю, яка зазначена в характеристиках сканера).

Систематизовано обставини, які необхідно встановити під час допиту (з диференціацією тактичних прийомів) різних категорій осіб. Передусім йдеться про допит потерпілого, у якого необхідно з'ясувати відомі йому обставини події: час, місце крадіжки, обставини, що передували її вчиненню, індивідуальні особливості та вартість викраденого. Сформовано рекомендації щодо тактики допиту підозрюваного в конфліктних і безконфліктних слідчих ситуаціях, зокрема: правильне обрання тактичних прийомів допиту, з використанням фактору раптовості, передбачення ситуацій, пов'язаних з тактичним ризиком, застосування відеозаписувальних пристроїв для фіксації

допиту. Акцентовано увагу на постановці питань допитуваному про факти, які відбулися напередодні крадіжки та пов'язані безпосередньо з нею.

Констатовано, що проведення обшуку під час розслідування крадіжок в умовах великого міста, на відміну від проведення інших слідчих (розшукових) дій, має низку характерних особливостей, зокрема: конкретизованість об'єктів пошуку; належність об'єктів пошуку особам, у яких проводиться обшук; примусовий характер обстеження та вилучення об'єктів пошуку; процесуальний аспект (проводиться на підставі ухвали слідчого судді з використанням аудіо- та відеозапису).

Слідчий експеримент в даній категорії кримінальних проваджень проводять з метою: відтворення механізму вчинення крадіжки загалом; встановлення можливості здійснення певної дії (проникнення особою крізь отвір до приміщення; можливості перенесення викраденого майна одноосібно чи за допомогою співучасника); перевірки наявності або відсутності в особи певних професійних вмінь і навичок (керувати транспортним засобом, відкрити сейф «медвежим» способом, відчинити замок входних дверей підручними засобами, відключити сигналізацію шляхом підбору пароля тощо)). Розглянуто особливості застосування тактичних прийомів проведення кожного з видів.

Виокремлено групи судових експертиз, які призначаються при розслідуванні крадіжок в умовах великого міста: ті, що призначаються для ідентифікації правопорушника, знарядь кримінального правопорушення, взуття, транспортного засобу (або їх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ (дактилоскопічна, трасологічна, експертиза слідів нашарування, судово-медична тощо); ті, що призначаються для ідентифікації, діагностики викрадених речей (товарознавча, мистецтвознавча). Окреслено їх завдання та питання експерту.

Ключові слова: крадіжка, місто, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, розслідування, типові слідчі ситуації, типові версії, слідча (розшукова) дія, спеціальні знання.

АНОТАЦІЯ

Pidpaly V. V. Forensic characteristics and investigation of thefts in a big city. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for a candidate of law degree in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative search activity. – PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, 2021.

The dissertation deals with the complex research of legal, theoretical and organizational-tactical bases of criminalistics maintenance of investigation of thefts in a big city in view of normative provisions of the current criminal procedural legislation.

The main modern approaches to understanding the essence of forensic characterization of criminal offenses are analyzed, its role as an important element of investigation methodology is shown.

The concept of forensic characterization of thefts in a big city as an information system, which includes a set of data on forensically significant features and properties of such a criminal offense in accordance with a certain time and area of the city, reflects their logical connections, it is used in constructing standard versions. basis in the process of investigation, determines the program of search-investigative actions aimed at detection, disclosure and investigation, contributes to the correct assessment of the investigative situation and determines the prospective and prognostic assessment of the pre-trial investigation.

The structural elements of the forensic characterization of thefts committed in the conditions of a big city are determined, taking into account the peculiarities of their investigation, namely the subject of criminal encroachment, method, situation, trace picture, identity of the victim and criminal.

It is substantiated that the method of committing theft in a big city depends on objective factors (situation, time, place of commission; subject of encroachment, its qualitative and quantitative features; the presence of tools or

access to them; the commission of preparatory actions; the presence of accomplices and their qualification) and subjective (the presence of "professional knowledge", physical condition and psychological characteristics of the offender) nature.

Taking into account foreign experience, "spatial prevention" is characterized as a separate area of forensic theft prevention in a big city, which aims to create a safe environment by changing the appearance, form of housing architecture, landscaping, urban use and environment.

It is established that at the initial stage of the investigation of thefts in a big city, the investigator (coroner) must have the following materials: a report on the detection of a criminal offense; protocol of acceptance of the statement on the committed criminal offense (or such that is being prepared); registered notice of the commencement of the pre-trial investigation; notification of the prosecutor about the beginning of the pre-trial investigation; instructions for conducting a pre-trial investigation; a memo on the procedural rights and responsibilities of the victim; scene inspection report; protocol of interrogation (explanation) of witnesses and eyewitnesses of committing a criminal offense; resolution on the appointment of commodity examination (if necessary).

Typical initial investigative situations in the investigation of thefts in a big city that created in accordance with the quantitative characteristics of primary forensic information and the peculiarities of its sources according to the scheme of relations "city – event – criminal", "city – event – victim", "city – event – subject of encroachment", as well as tactical tasks of investigation of the specified criminal offenses and algorithm of carrying out investigative (search) actions on each of them are determined.

From the developed versions put forward in the considered three typical investigative situations the typical investigative versions which are general for each investigative situation at the initial stage of investigation of thefts in the conditions of the big city are singled out, namely: 1) the theft was committed by the acquaintance; 2) the theft was committed by several people; 3) the theft was

committed by children; 4) the theft was committed by a criminal group that specializes in it; 5) the victim is involved in the theft; 6) theft is a way of concealing another criminal offense, such as embezzlement of property or valuables.

The organization and tactics of inspection of the scene when committing thefts in a big city, which consists of three stages: preparatory, working, final are generalized. Features of the use of topographic maps and scientific and technical means (laser scanner FARO® Laser Scanner Focus3D) during the inspection of the scene to capture complex topography of the scene, scanning the environment, measurements and 3D documentation of results (scan results are a cloud of object points scanning is a kind of 3D photo, where each point has clearly defined coordinates with the accuracy specified in the characteristics of the scanner) are examined.

The circumstances that need to be established during the interrogation (with differentiation of tactics) of different categories of persons are systematized. First of all, it is about the interrogation of the victim, who needs to find out the circumstances of the event known to him: the time, place of the theft, the circumstances that preceded it, individual characteristics and the value of the abducted. Recommendations on the tactics of interrogation of a suspect in conflict and non-conflict investigative situations, in particular: the correct choice of interrogation tactics, using the factor of suddenness, anticipation of situations involving tactical risk, the use of video recorders to record the interrogation. Emphasis is placed on asking the respondent questions about the facts that took place on the eve of the theft and are directly related to it.

It was stated that conducting a search during the investigation of thefts in a big city, in contrast to other investigative (search) actions, has a number of characteristic features, in particular: specificity of search objects; the affiliation of the search objects to the persons being searched; compulsory inspection and seizure of search objects; procedural aspect (conducted on the basis of the decision of the investigating judge using audio and video recording).

Investigative experiment in this category of criminal proceedings is carried out in order to: reproduce the mechanism of theft in general; establishing the possibility of carrying out a certain action (penetration of a person through a hole in the room; the possibility of transferring stolen property alone or with the help of an accomplice); checking the presence or absence of certain professional skills and abilities (driving a vehicle, opening a safe in a "bearish" way, opening the front door lock by hand, disabling the alarm by selecting a password, etc.)). Peculiarities of application of tactical methods of conducting each of the types are considered.

There are groups of forensic examinations that are appointed in the investigation of theft in a big city: those that are intended to identify the offender, tools of crime, shoes, vehicle (or parts thereof), research on how to overcome obstacles, shelter (dactyloscopic, traso traces of stratification, forensic, etc.); those intended for identification, diagnosis of stolen items (commodity, art). Their tasks and expert questions are outlined.

Key words: theft, city, forensic characteristics, criminal proceedings, investigation, typical investigative situations, typical versions, investigative (search) action, special knowledge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Підпалій В. В. Типові версії та планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 156–161.
2. Підпалій В. В. Типова «слідова картина» вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 207–215.
3. Підпалій В. В. Способи вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 178–184.
4. Підпалій В. В., Кислий А. М. Типові слідчі ситуації розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 201–206.
5. Pidpaly V. V. Theoretical bases of formation of a technique of investigation theft in a big city. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 77–83.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Підпалій В. В. Типові слідчі версії у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 черв. 2018 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67–69.
7. Підпалій В. В. Особливості планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 берез. 2019 р.)*. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88–90.
8. Підпалій В. В. Особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 жовт. 2019 р.)*. Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. Частина друга. С. 21–25.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1 КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА.....	23
1.1 Теоретичні основи формування методики розслідування крадіжок в умовах великого міста	23
1.2 Предмет злочинного посягання та обстановка вчинення крадіжок в умовах великого міста	40
1.3 Способи вчинення та слідова картина крадіжок в умовах великого міста	51
1.4 Відомості про особу злочинця та особу потерпілого	67
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА.....	86
2.1 Особливості початку досудового розслідування.....	86
2.2 Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування.....	99
2.3 Типові версії та планування розслідування	113
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3 ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА	129
3.1 Огляд місця події.....	129
3.2 Допит.....	138
3.3 Обшук	150

	12
3.4 Слідчий експеримент	157
3.5 Проведення експертиз.....	165
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	203

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ТЗ – транспортний засіб

СРД – слідчі (розшукові) дії

СОГ – слідчо-оперативна група

ОРЗ – оперативно-розшукові заходи

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

НПУ – Національна поліція України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КК – Кримінальний кодекс України

ІТС ІПНП – Інформаційний портал Національної поліції України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄО – єдиний облік

ДБР – Державне бюро розслідувань

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Останнім часом в Україні відбуваються суттєві зміни у соціальній, економічній, політичній сферах, а однією із характерних особливостей українського суспільства є його урбанізація. Ускладнення соціально-економічної структури населення, відсутність наукового обґрунтування критеріїв розміщення продуктивних сил і розселення, низка інших послідовних урбанізаційних негативних явищ обумовлюють необхідність вирішення проблеми регулювання процесу урбанізації, що характеризується зростанням міст та підвищенням їх ролі у житті країни (збільшення частки міського населення, зменшення чисельності сільського населення, зростання міст). Процес урбанізації належить до найбільших за масштабом і найдинамічніших соціальних процесів. Важливою рисою сучасного етапу урбанізації в Україні є велика концентрація населення у великих і дуже великих містах.

Місто – це населений пункт з розвинутою комунікацією та інфраструктурою, значний за розмірами, чисельністю, густотою населення, яке зайняте переважно в неаграрних сферах діяльності, зосереджує у собі блага цивілізації і постає адміністративним, культурним, політичним, економічним, науковим, духовним центром. Умови великих міст є джерелом найрізноманітніших суперечностей, які виникають у процесі розвитку цього складного соціального організму, що через певні обставини не отримують належного вирішення і переходять у форму гострого конфлікту. Такі конфлікти з наявністю великої кількості населення на незначній території зумовлюють зіткнення інтересів особистості із суспільними інтересами, поширення девіантних явищ, унаслідок чого вчиняються кримінальні правопорушення.

Найпоширенішими і з найменшою результативністю та ефективністю під час розслідування є кримінальні правопорушення проти власності (70 % з-поміж усіх видів кримінальних правопорушень), яких у 2020 р. було обліковано 405 549, що майже на 20 % більше, ніж у минулі роки (2019 р. –

362 213, 2018 р. – 311 342, 2017 р. – 334 821). Окрім того, зріс факт крадіжок, яких у 2020 р. обліковано 312 172, що на понад 30 % більше, ніж за попередні роки (2019 р. – 273 756, 2018 р. – 226 833, 2017 р. – 242 769). З-поміж них 16 634 – складають квартирні крадіжки у великих містах (64 %), що статистично дещо менше показників попередніх років (2019 р. – 20 228, 2018 р. – 25 171, 2017 р. – 27 204, 2016 р. – 21 379). Водночас рівень їх розкриття залишається вкрай низьким, оскільки про підозру конкретним особам було повідомлено лише у 3 740 випадках (22,5 %), за направленими до суду обвинувальними актами у цих провадженнях – 3 494 (21 %). Слідчими не прийнято рішень у 13 018 таких кримінальних провадженнях (78,2 %), тобто залишок нерозкритих квартирних крадіжок чималий, а значна частина потерпілих не звертається із заявами про такі кримінальні правопорушення, як результат, відзначається деяке статистичне зменшення кількості внесених відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Теоретичну основу дослідження становлять праці вчених, які досліджували питання методики розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Т. В. Варфоломеевої, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, О. І. Козаченка, В. А. Колесника, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та інших. Окремі прикладні аспекти виявлення та розслідування деяких видів крадіжок розглядали у своїх дослідженнях: Г. О. Голубенко, Д. І. Дрозд, В. А. Князєв, Ю. Є. Коваль, П. О. Кудлай,

Г. А. Кушнір, Є. В. Назаркін, І. В. Пиріг, Ю. В. Рудницька, О. В. Сіренко, І. В. Сорока, О. Г. Швидкий, В. М. Юрін та інші науковці.

Зазначені та інші вчені здійснили значний внесок у розроблення досліджуваної проблематики, однак їхні праці ґрунтувалися на законодавстві, що зазнало суттєвих змін, і вже застарілій слідчій практиці. Упорядкування наявних рекомендацій щодо розслідування крадіжок в умовах великого міста є передумовою для проведення цільової розвідки з розкриттям змісту елементів криміналістичної характеристики цієї категорії кримінальних правопорушень, особливостей збирання доказів на етапах розслідування, організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (СРД), використання спеціальних знань в умовах чинного кримінального процесуального законодавства. Указані чинники обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність, а також підтверджують нагальність її комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до: Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015); Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.). Дисертацію виконано як частину Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2014–2018 рр. «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (номер державної реєстрації 0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 25 лютого 2015 р. (протокол № 2) та уточнено 30 травня 2018 р. (протокол № 5).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у розробці криміналістичних теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації й тактики розслідування крадіжок в умовах великого міста.

Для реалізації зазначеної мети, необхідно виконати такі *завдання*:

- визначити теоретичні основи формування методики розслідування крадіжок в умовах великого міста;
- розкрити зміст і взаємозв'язки предмета злочинного посягання та обстановки, в якій учиняються крадіжки у великому місті;
- систематизувати способи вчинення крадіжок в умовах великого міста та визначити їх слідову картину;
- надати характеристику особи злочинця і потерпілого;
- виявити особливості початку досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста;
- навести типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених у великому місті, та запропонувати програму дій слідчого щодо їх вирішення;
- визначити типові версії відповідно до слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування крадіжок в умовах великого міста;
- охарактеризувати процесуальні й тактичні особливості проведення окремих СРД під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста, сформулювати тактико-криміналістичні рекомендації щодо їх проведення.

Об'єкт дослідження – крадіжка як негативне соціальне явище, а також процесуальні відносини, пов'язані з розслідуванням таких кримінальних правопорушень.

Предмет дослідження – криміналістична характеристика та розслідування крадіжок в умовах великого міста.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ і загальнонаукові та спеціальні методи, що базуються на ньому. Зокрема, за допомогою *порівняльно-правового методу*, проаналізовано погляди науковців і практиків на досліджувану проблематику, норми матеріального і процесуального права, наукові категорії та визначення (розділ 1, підрозділи 2.2, 2.3). При встановленні способів вчинення крадіжок та особливостей слідової картини, було застосовано *формально-логічний метод і метод структурного аналізу* (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3). Під час дослідження особи злочинця та особи потерпілого використано *методи порівняння, кількісного і якісного аналізу* (підрозділ 1.4). Методи аналізу і синтезу дали змогу розробити структуру криміналістичної характеристики, сформулювати відповідні висновки (підрозділ 1.1). При конкретизації понять і категоріального апарату дослідження, конструюванні вихідних посилок, виокремленні типових слідчих ситуацій, версій та завдань розслідування застосовано *логіко-юридичний метод, методи індукції та дедукції* (підрозділи 2.2, 2.3), *моделювання* – для встановлення подібностей в ознаках і властивостях технологій злочинної діяльності в умовах великого міста та в її механізмі, а також у методах і засобах розслідування, тактики проведення СРД (розділ 3); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої, прокурорської та судової практики, оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять: результати вивчення 258 кримінальних проваджень за ст. 185 КК України, що були розглянуті судами упродовж 2014–2019 рр. в містах Дніпрі, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Львові, Одесі, Харкові; зведені дані анкетування 70 прокурорів, 230 слідчих та 245 оперативних працівників Національної поліції України у

цих містах і 127 засуджених; аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем методики розслідування крадіжок в умовах великого міста, з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі сформульовано та обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- розкрито зміст і зв'язки елементів криміналістичної характеристики крадіжок, учинених в умовах великого міста, зважаючи на особливості їх розслідування, а саме: предмет злочинного посягання, спосіб та обстановку вчинення, слідову картину, особу потерпілого і злочинця;

- обґрунтовано, що спосіб учинення крадіжки в умовах великого міста залежить від чинників об'єктивного (обстановки, часу, місця вчинення; предмету посягання, його якісних та кількісних ознак; наявності знарядь учинення або можливості доступу до них; учинення підготовчих дій; наявності співучасників і їх кваліфікація) та суб'єктивного (наявності «професійних знань», фізичного стану і психологічних особливостей правопорушника) характеру;

- визначено типові вихідні слідчі ситуації у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста (факт крадіжки встановлено, але дані про правопорушника відсутні; факт крадіжки встановлено, є відомості про особу правопорушника (або групу злочинців), проте ніхто не затриманий; факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з викраденим майном (речовими доказами), або за «гарячими слідами»), що створюються відповідно до кількісно-якісних характеристик первинної криміналістично значущої

інформації та особливостей її джерел за схемою відносин «місто – подія – особа злочинця», «місто – подія – жертва», «місто – подія – предмет посягання», а також тактичні завдання розслідування зазначених кримінальних правопорушень й алгоритм проведення СРД за кожною з них;

– з’ясовано особливості використання топографічних карт і науково-технічних засобів (лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus^{3D}) під час проведення огляду місця події для фіксації складної топографії місця події, сканування оточення, вимірювань та 3D-документування результатів (результатами сканування є хмара точок об’єкта сканування – своєрідна 3D-фотографія, де кожна точка має чітко визначені свої координати з точністю, яка зазначена в характеристиках сканера);

удосконалено:

– теоретичні положення щодо поняття та структури методики розслідування крадіжок в умовах великого міста, оскільки чинна являє собою сукупність науково-практичних рекомендацій з планування та організації розслідування загалом крадіжок як таємного викрадення майна, яка складається з криміналістичної характеристики; типових слідчих ситуацій та програм їх вирішення; обставин, що підлягають доказуванню; взаємодії слідчого з учасниками розслідування; проведення СРД та інших процесуальних дій; криміналістичної профілактики;

– класифікацію злочинних груп (які мають: стійку злочинну спрямованість на вчинення крадіжок; стійку злочинну спрямованість на вчинення крадіжок, але не мають «прив’язки» до великих міст як постійного місця вчинення кримінального правопорушення; загальну спрямованість на вчинення різних видів корисливих кримінальних правопорушень; інший основний напрям злочинної діяльності), що має значення для виявлення джерел інформації про підозрюваних, обрання тактичних прийомів проведення СРД;

– знання щодо типових версій, а на їх основі перелік обставин, які підлягають дослідженню та доказуванню при розслідуванні крадіжок в

умовах великого міста (обставини, що характеризують особу потерпілого та свідка; місце приховування або збуту викраденого майна; сліди кримінального правопорушення);

– теоретичне обґрунтування необхідності вдосконалення нормативної моделі взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів, інспекторами-криміналістами, дільничними офіцерами поліції, кінологічною службою на різних етапах розслідування крадіжок в умовах великого міста;

дістало подальшого розвитку:

– наукове обґрунтування механізму кримінальних правопорушень як про функціональний компонент криміналістичної характеристики, що відрізняється з-поміж інших найбільшою інформативністю та поєднує всі її елементи в єдине ціле, на основі чого визначено специфіку механізму вчинення крадіжок в умовах урбанізації;

– типологія правопорушників, які вчиняють крадіжки у великих містах, з виокремленням вікових, професійних, групових, психологічних та інших криміналістично значущих ознак, урахування яких сприяє розкриттю та розслідуванню цієї категорії кримінальних правопорушень;

– напрями організації і планування розслідування цього виду кримінальних правопорушень відповідно до визначених типових версій, характеру і черговості проведення для їх перевірки СРД, а також з урахуванням обставин, що підлягають установленню та доказуванню у типових слідчих ситуаціях, які виникають на різних етапах розслідування;

– особливості призначення судових експертиз з метою ідентифікації об'єкта дослідження (дактилоскопічна, трасологічна, судово-медична тощо) або викрадених речей (товарознавча, мистецтвознавча).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань розслідування крадіжок в умовах великого міста (Акт Національної академії внутрішніх справ від 16 грудня 2020 р.);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – з метою розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій (Акт Головного управління Національної поліції України у Київській області від 23 грудня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального процесу (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 20 січня 2021 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 8–9 червня 2018 р.); «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.); «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (м. Київ, 8 жовтня 2019 р.)

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8 публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменування на 20 сторінках) та 5 додатків (на 12 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 214 сторінок, з них основного тексту – 169 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

1.1 Теоретичні основи формування методики розслідування крадіжок в умовах великого міста

З огляду на зростання рівня злочинності й потребу в оптимізації досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста, особливою нагальністю вирізняється наукове розроблення спеціальної методики, яка має слугувати своєрідним алгоритмом дій (інструментарієм для слідчого та інших компетентних суб'єктів, що залучені до кримінального провадження) у типових слідчих ситуаціях. Дослідження криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста неможливе без надання характеристики населеному пункту, де вони вчиняються.

Місто – це населений пункт з розвинутою комунікацією та інфраструктурою, значний за розмірами, чисельністю, густотою населення, яке зайняте переважно в неаграрних сферах діяльності [136, с. 243]. Про значення міста писав К. Маркс, указуючи, що саме існування міста як такого відрізняється від простої множини незалежних будинків. Тут ціле – це ціле, не просто сума своїх частин. Це своєрідний самостійний організм [98, с. 18].

Умови ж великих міст є джерелом найрізноманітніших суперечностей, які виникають у процесі розвитку цього складного соціального організму. Здебільшого такі суперечності через певні обставини не отримують належного вирішення і переходять у форму гострого конфлікту. Такі конфлікти часто викликають зіткнення інтересів особистості з суспільними інтересами, внаслідок чого вчиняються кримінальні правопорушення.

Однією з характерних рис великого міста (Київ, Харків, Дніпро, Кривий Ріг та ін.) є наявність декількох районів, які входять до складу його

територіальної межі. Районам у містах властиве поєднання великої кількості житлових будинків, промислових зон, торгівельних (бізнес) центрів, місць відпочинку тощо з великою кількістю населення (понад 250 тис. чоловік), та переважно невеликим числом корінних жителів, оскільки, соціально-економічні чинники розвитку останнього десятиліття України призвели до урбанізації великих міст за рахунок відтоку жителів сільської місцевості.

Грунтовне дослідження криміналістичної характеристики, з урахуванням актуальної на сьогодні слідчої, експертної та судової практики, надає змогу в режимі реального часу проаналізувати стан та оперативну обстановку щодо кількісного і якісного рівня вчинюваних крадіжок в умовах великого міста за низкою показників, на основі отриманих даних сформулювати наукові засади комплексної криміналістичної методики досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Для більш повного та об'єктивного визначення сучасного стану розробки проблеми криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста варто звернутися до історії її зародження, як елемента методики розслідування.

Вперше про криміналістичну характеристику, як елемент методики, згадується в дисертації Л. О. Сергєєва ще у 1966 р. [144]. Так, прийнято вважати, що саме цей автор запровадив у науковий обіг термін «криміналістична характеристика», і тлумачив його як сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів учинення і слідів відповідних видів кримінальних правопорушень, об'єкта посягань, обставин, що характеризують учасників кримінальних правопорушень та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення кримінального правопорушення [144, с. 10].

З'явившись наприкінці 1960-х років, поняття «криміналістична характеристика» привернуло до себе увагу багатьох провідних учених-криміналістів, що досліджували теоретичні та практичні питання методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [160, с. 34].

Пізніше питання сутності криміналістичної характеристики різних категорій кримінальних правопорушень розглядали Ю. П. Аленін, І. М. Артамонов, О. Я. Баєв, В. Д. Басай, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, Т. В. Варфоломєєва, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимов, В. Г. Гончаренко, Л. Я. Драпкін, О. О. Ейсман, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, В. Т. Маляренко, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько В. І. Шиканов та ін.

Однак питання щодо змісту та основних елементів криміналістичної характеристики залишається дискусійним дотепер. Аналітичний огляд результатів досліджень науковців стосовно трактування досліджуваного поняття дав змогу дійти висновку, що вчені-криміналісти так і не досягли однастайності в баченні змісту й категорій, які охоплює зазначена конструкція, проте єдність наукових поглядів у даному напрямі вкрай важлива, адже при розробці та формуванні відповідної методики розслідування різного роду кримінальних правопорушень вчені-криміналісти більшою чи меншою мірою завжди враховують дані, які входять до складу елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень [4, с. 112–114; 36, с. 142; 95, с. 10; 63, с. 89; 78, с. 127; 183; 185–191].

Визначення поняття криміналістичної характеристики відіграє важливу роль у науці. Розробка понятійного апарату є принциповим і важливим питанням для науки. Це пояснюється різними факторами. Зокрема, перспективою побудови сталих кореляційних зв'язків між її елементами, можливістю висувати певні версії за їх допомогою під час досудового розслідування, планувати проведення різних слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) тощо.

Водночас одні автори розглядають її як наукову категорію (Л. Я. Драпкін, Л. А. Сергєєв) [52, с. 17; 144, с. 4–5], інші – як сукупність

відомостей про кримінальне правопорушення (І. Ф. Герасимов, В. Є. Коновалова, О. Н. Колесніченко) [39, с. 93; 70, с. 16], треті вважають науковою абстракцією (В. І. Шиканов) [167, с. 42]. Четверта група авторів, розглядає криміналістичну характеристику кримінального правопорушення як науково розроблену систему істотних, типових криміналістичних ознак і властивостей, що притаманні певному виду кримінальних правопорушень (І. М. Артамонов, О. О. Ейсман) [6, с. 7; 173, с. 98]. Вчені-криміналісти, що досліджують проблеми криміналістичної характеристики, не завжди однотипно підходять і до визначення її поняття та системи.

До прикладу, М. В. Салтевський зазначає, що криміналістична характеристика – це видова модель, яка дозволяє прогнозувати, будувати найбільш обґрунтовані версії щодо обставин конкретної події (особи, способу вчинення злочину, засобів злочину та іншого) [139, с. 148–151].

В. Д. Берназ визначає дану категорію як засновану на державних статистичних даних науково-обґрунтовану систему узагальненої інформації та їх джерел про обставини, які були доказані, та інші, які мали значення для попередження, виявлення, розкриття, розслідування та судового розгляду досліджуваних кримінальних правопорушень зазначеної категорії [18, с. 17].

В. С. Кузьмічов стверджує, що криміналістична характеристика – це своєрідна інформаційна модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) кримінальних правопорушень. При цьому, автор підкреслює що особливе значення криміналістична характеристика кримінальних правопорушень набуває на початковому етапі досудового розслідування для визначення основних його напрямів і висунення обґрунтованих версій. На пізніших етапах розслідування виявляються лише окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, а повна їх сукупність встановлюється під кінець розслідування [79, с. 252].

В. Г. Гончаренко розглядає зазначену категорію як ідеальну модель типових зв'язків і джерел доказової інформації, що закономірно формуються,

яка дозволяє прогнозувати оптимальний шлях та найбільш ефективні засоби розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень [41, с. 12]. Він же пропонує розглядати її на філософському рівні, інтерпретувачи її як абстрактну інформаційну структуру розслідуваної події даного виду, закономірно і детерміновано відображеної в реальному світі. В якості складових елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень автори пропонують такі елементи: тип (вид, рід, категорія) події; засіб вчинення і приховування злочину; типові джерела матеріально-фіксованої інформації; типові джерела вербальної інформації; коло осіб, де може знаходитися особа, що вчинила злочин; типові мотиви і цілі вчинення такого роду злочинів [41, с. 15].

Проте, найбільш вдале визначення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення було сформоване О. М. Колесніченком, який окреслив її як систему відомостей про криміналістично значимі ознаки кримінальних правопорушень певного виду, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови та перевірки слідчих версій для вирішення основних завдань досудового розслідування [69, с. 12].

Крім того, слушною є думка Л. Я. Драпкіна, що джерелами відомостей, які містяться в криміналістичній характеристиці про кримінальні правопорушення, є підсумки наукових досліджень, результати аналізу та узагальнення слідчої і судової практики розслідування кримінальних проваджень, що відносяться до різних класифікаційних груп [52, с. 16], а також дані, отримані в результаті проведення спеціальних криміналістичних досліджень. Звідси логічно випливає, що криміналістична характеристика – це система інформації, розроблена наукою і практикою.

Не дивлячись на різні думки науковців з приводу визначення поняття криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, у кожному погляді вчених-криміналістів простежується одна мета – сформулювати об'єктивне уявлення про кримінальне правопорушення і

вказати ті його риси, що є відправними для методики досудового розслідування.

Аналіз наведених вище понять криміналістичної характеристики кримінального правопорушення дає можливість виокремити низку ознак, властивих якщо не всім, то більшості з цих визначень.

Думки науковців схожі в тому, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це:

- 1) сукупність даних (відомостей), інформація про кримінальні правопорушення, які характеризуються, і певні, пов'язані з ними явища;
- 2) сукупність (система) ознак властивостей, слідів кримінального правопорушення;
- 3) інформація, що має криміналістичне значення;
- 4) характеристика конкретного кримінального правопорушення і наукова абстракція двох рівнів, яка виокремлює типові ознаки певних категорій кримінальних правопорушень (видів і груп) і кримінальних правопорушень взагалі;
- 5) важливий елемент окремої методики.

Погоджуємося з думкою О. О. Ейсмана про те, що криміналістична характеристика слугує «стержнем» методики досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [173, с. 91], для якої головними завданнями є:

- 1) розкрити фактичний зміст будь-якої конкретної події і сукупності супровідних обставин як системи послідовних у просторі та часі дій суб'єкта;
- 2) прояснювати механізм утворення слідів при вчиненні конкретного кримінального правопорушення, вказуючи на його закономірності, можливі варіанти слідів і їхній зв'язок між собою;
- 3) визначати шляхи доведення того або іншого складу кримінального правопорушення в усій сукупності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;

4) розмежовувати етапи досудового розслідування кримінального провадження (етапи доказування) залежно від вирішуваних на кожному етапі специфічних задач [147].

Перед слідчим (дознавачем) постійно виникає необхідність звернення до того чи іншого елемента криміналістичної характеристики з метою уточнення своїх дій або ж прогнозування дій правопорушника для постановки правильних питань під час проведення експертизи або ж у процесі спілкування з фахівцем у певній галузі – у кожному випадку він неодноразово звертається до кількісних і якісних компонентів криміналістичної характеристики.

Таким чином, практичне значення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення полягає в тому, щоб слугувати слідчому (дознавачу) своєрідним трафаретом, який би «накладався» на наявні в його розпорядженні на даному етапі досудового розслідування.

Своєю чергою, такий «трафарет» дозволяє:

- визначати, чи містяться в даній події ознаки кримінального правопорушення;
- прогнозувати суть цієї події і супутніх їй обставин;
- обґрунтовано припускати зміст і форми прояву тих слідів, які могли та повинні були залишитися в результаті кримінального правопорушення, і причинно пов'язаних з ним передуючих і подальших обставин;
- конкретизувати повноту зібраної у справі доказової інформації і проводити їх аналіз та оцінку;
- планувати і здійснювати цілеспрямовані заходи з дослідження даної події, що припускають пошук, фіксацію і процесуальне закріплення цих слідів [139, с. 100].

З цього приводу варто наголосити, що адекватна характеристика кримінального правопорушення – це першорядна умова для успішної розробки методики досудового розслідування кримінального провадження, а також ключ до розкриття кримінальних правопорушень.

Знаючи способи учинення кримінального правопорушення, що зазвичай зустрічаються у слідчій та судовій практиці, місця вчинення тих або інших протиправних дій, способи приховування слідів, ознаки, що характеризують певне коло осіб, схильних до тих або інших злочинних посягань, керівник органу досудового розслідування, слідчий (дізнавач) в змозі дати обґрунтовану оцінку результатам дослідження конкретного кримінального провадження, визначити послідовність подальших СРД і оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), необхідних для встановлення об'єктивної істини.

Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку вчення про криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень вчені-криміналісти поділяють дану категорію на різні рівні, а саме: загальну криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, криміналістичну характеристику окремого виду (групи) кримінальних правопорушень, індивідуальну криміналістичну характеристику конкретного кримінального правопорушення. Для кращого розуміння цих рівнів, на нашу думку, потрібно детальніше їх розглянути:

1) загальна криміналістична характеристика кримінальних правопорушень розглядається як загальне поняття, а саме як вищий рівень абстракції, що застосовується до даної наукової категорії. З одного боку, воно має абстрактний характер, а з іншого – загальне криміналістичне значення є методологічною основою для дослідження криміналістичних характеристик окремих видів і груп кримінальних правопорушень. За допомогою цього поняття виникає реальна можливість цілеспрямовано використовувати теоретичний та емпіричний матеріал для розвитку загальних й окремих питань криміналістичної методики;

2) криміналістична характеристика окремих видів і груп кримінальних правопорушень відноситься до рівня, який має меншу ступінь абстракції. В основі даного рівня криміналістичної характеристики повинні знаходитись

положення загальної теорії криміналістики та конкретний передовий досвід слідчої та судової практики;

3) криміналістична характеристика окремих кримінальних правопорушень являє собою поєднання вичерпних даних про розслідуване суспільно-небезпечне діяння. В ній відтворюються індивідуальні ознаки цього діяння. Її можна розглядати, як інформаційну модель розслідуваного кримінального правопорушення.

Криміналістична характеристика окремого кримінального правопорушення, яка отримана в процесі досудового розслідування, завжди індивідуальна, але водночас вона відноситься до якоїсь визначеної групи або виду кримінальних правопорушень.

Однак, запропонований дослідниками перелік рівнів криміналістичної характеристики не отримав відповідної підтримки з боку деяких учених і саме тому проблема рівнів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень залишається спірною дотепер.

Своєю чергою, на наш погляд, запропонований підхід поділу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень на різні рівні, з урахуванням потреб практики, сучасного стану розвитку криміналістики, а також у зв'язку з внесенням законодавцем постійних змін та доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері досудового розслідування кримінальних правопорушень, об'єктивно потребує уточнення та подальшого розвитку.

Майже всі автори виокремлюють чотири основні елементи криміналістичної характеристики:

1) предмет злочинного посягання (найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження);

2) спосіб вчинення кримінального правопорушення в його широкому розумінні (обставини приготування, здійснення і приховування, дії суб'єкта, що використовується для досягнення поставленої мети);

3) типова «слідова картина» в її широкій інтерпретації (сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого кримінального правопорушення);

4) характеристика особи правопорушника (опис людини як соціально-біологічної системи, чий властивості та ознаки відображаються у матеріальному середовищі) [22, с. 364].

Проте, в юридичній літературі є й інші точки зору на структуру криміналістичної характеристики. Наприклад, деякі науковці пропонують включати: документи як джерело матеріальної інформації [94, с. 28]; особливості виявлення кримінальних правопорушень [40, с. 94]; використані правопорушниками технічні засоби [27, с. 63] та ін.

Подібні точки зору, безумовно, раціональні для розуміння змісту загальної криміналістичної характеристики, проте криміналістичні характеристики окремих видів і груп кримінальних правопорушень, зокрема і криміналістична характеристика крадіжок в умовах великого міста, повинні бути уточнені та доповнені в процесі наукового дослідження, за допомогою інших характеристик кримінальних правопорушень, (кримінально-правової, кримінологічної тощо), що були створені в результаті синтезу практичної та наукової діяльності. Як вже було зазначено, поява та розвиток окремих методик досудового розслідування кримінальних правопорушень нерозривно пов'язані з цілеспрямованим системним збиранням, дослідженням та узагальненням матеріалів слідчої, судової та експертної практики – основних джерел розробки методичних положень і рекомендацій.

Окреслення основних елементів криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста теж важко уявити без аналізу підходів до розуміння цього поняття на загальному та видових рівнях. Відомо, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є складовою частиною, однією з важливих теоретичних засад загальних положень методики розслідування, як специфічного виду діяльності [172, с. 16].

Провівши аналіз різних теоретичних поглядів учених-криміналістів стосовно криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, було розроблено авторське тлумачення криміналістичної характеристики крадіжки в умовах великого міста, а також визначено основні її елементи.

Отже, криміналістична характеристика крадіжок в умовах великого міста – це система відомостей, розроблена наукою та практикою, що відрізняє крадіжку в умовах великого міста від інших видів кримінальних правопорушень і визначає програму СРД та ОРЗ, спрямованих на виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, а також сприяє правильній оцінці слідчої ситуації, що склалася, та визначає перспективно-прогностичну оцінку ходу досудового розслідування.

Основними елементами криміналістичної характеристики крадіжки в умовах великого міста є:

1) предмет злочинного посягання (майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи, наприклад: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери);

2) спосіб учинення кримінального правопорушення (складається зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення кримінального правопорушення та способів приховування (маскування) протиправних дій);

3) обстановка вчинення кримінального правопорушення (конкретні об'єктивно-предметні умови, в яких учиняються крадіжки у великому місті);

4) типова «слідова» картина (будь-які зміни матеріального (навколишнього) середовища, що виникли в результаті вчинення в ньому кримінального правопорушення та є його наслідками (комплекс матеріальних і психофізіологічних слідів, що притаманні крадіжкам в умовах великого міста та певним способам і етапам їх вчинення);

5) характеристика особи правопорушника (фізичні та соціально-демографічні дані; поведінка до, під час, та після вчинення крадіжки;

чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо);

б) характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо) [130, с. 231].

Найбільш інформативним джерелом криміналістичної характеристики крадіжок виступають відомості про способи вчинення кримінальних правопорушень цього виду. В даному контексті рто додати, що поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло кримінальних правопорушень, що відрізняються один від одного предметом злочинного посягання, способом вчинення та місцем реалізації злочинного задуму. З огляду на це виокремлюють:

- крадіжки з приміщень (квартир, будинків, дач, гуртожитків, крамниць, кіосків, складів, готелів тощо);
- крадіжки матеріальних цінностей з підприємств, організацій;
- крадіжки вантажів на транспорті (залізничному, річковому, морському і повітряному, автомобільному);
- крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо;
- кишенькові крадіжки [130, с. 631].

Із загального переліку крадіжок в умовах великого міста переважають крадіжки з приміщень приватних домоволодінь. Зазвичай, вони вчиняються приїжджими або гастролерами, що обумовлено розвиненістю транспортних комунікацій поблизу великих міст, яка дозволяє, вчинивши кримінальне правопорушення, швидко покинути межі міста та перебратись до місця свого постійного проживання, або поїхати в інше місто для повторного вчинення крадіжки чи іншого кримінального правопорушення. Ще одним «плюсом» великого міста для злочинного середовища є численність місць збуту викраденого майна (комісійні магазини, речові ринки, комерційні кіоски, ломбарди тощо), що дає можливість швидко позбутися краденого.

Разом з тим на місці вчинення кожної крадіжки можна виявити чимало речових доказів, які вказують не тільки на навички та звички правопорушника, але й на інші його особисті якості: нервозність, жорстокість, невігластво та ін. Сукупність відомостей про ці типові особистісні особливості має велике значення для розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, так як дозволяє звужити коло осіб, серед яких може знаходитися правопорушник, висунути версії про мотив і мету кримінального правопорушення, а також про місце знаходження розшукуваних об'єктів [7, с. 68].

Подібну думку стосовно основних елементів криміналістичної характеристики крадіжки в умовах великого міста поділяє і В. П. Бахін. Учений вважає, що саме вони вирізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю та роблять криміналістичну характеристику практичним інструментом розслідування. В. П. Бахін і Б. Є. Лук'янчиков зазначають, що це найбільш типовий набір криміналістично значущих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики [14].

Слушно додати, що між цими елементами наявні взаємозв'язки, знання яких дає можливість слідчому (дознавачу) визначити оптимальні шляхи для пошуку та затримання правопорушників. Проте варто пам'ятати і про вихідні ідеї, що закладені у криміналістичній методиці розслідування крадіжок в умовах великого міста, адже як система взаємообумовлених і взаємопов'язаних СРД, негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) та інших заходів, що покликана забезпечувати розслідування та попередження кримінальних правопорушень, вона будується відповідно до певних принципів, а саме:

- суворості відповідності нормам закону;
- наукової обґрунтованості;
- зумовленості її характеру і змісту обставинами, що необхідно встановити;

- поетапності розслідування, що відображає особливості виявлення і збирання доказової інформації;
- оптимальної організації і тактики проведення необхідних СРД та НСРД, що забезпечують вирішення завдань кримінального провадження;
- комплексного використання засобів і можливостей для швидкого й повного вирішення завдань кримінального провадження [130, с. 234].

Формуючи криміналістичну характеристику крадіжки в умовах великого міста, необхідно користуватися не тільки криміналістичною наукою, а й використовувати відомості про кримінальні правопорушення з суміжних наук, таких як кримінальне право, кримінологія тощо. Саме тому, ми цілком погоджуємося з думкою М. П. Яблокова, який зазначив, що при формуванні структури криміналістичної характеристики, з огляду на сутність об'єкта, який вона характеризує, необхідно враховувати і використовувати деякі істотні кримінально-правові та кримінологічні відомості про кримінальне правопорушення [176, с. 8].

Враховуючи те, що криміналістика під час досудового розслідування кримінальних правопорушень тісно пов'язана з нормами кримінального права, то їх потрібно розглядати більш детально.

Так, положення кримінального права, які встановлюють караність діянь і характер обставин, що визначають відповідальність, є похідною розробки окремих методик розслідування й орієнтиром для визначення предмета доказування щодо конкретних видів кримінальних правопорушень [130, с. 299]. Урахування норм кримінального законодавства та положень кримінального права необхідне при розробці криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, розподілі їх на види, підвиди (групи).

При розробці окремих методик розслідування, а також конкретних типових характеристик окремих видів кримінальних правопорушень, завжди враховується, так само як у нормах Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначається те чи інше кримінальне правопорушення, які ознаки включені до опису їх складу, які додаткові обставини мають значення

для кримінально-правової класифікації (повторність, попередня змова, види співучасті) [88, с. 79].

Крім того, за допомогою кримінально-правової характеристики, що описує основні елементи, які надають уявлення про поняття кримінального правопорушення, а саме злочину та проступку, можна виокремити спільні ознаки, що властиві предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 (Крадіжка) КК України.

Водночас кримінологічна характеристика крадіжок в умовах великого міста доповнює криміналістичну і включає до методики досудового розслідування інформацію про опис генезису кримінального правопорушення, його причини та умови вчинення, застосування заходів щодо їх усунення, частоти повторюваності, особу правопорушника, жертву кримінального правопорушення та розподіляє кримінальне правопорушення за іншими ознаками, наприклад, віком, часом, територією тощо.

Практичне значення цих даних полягає в тому, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень співставлення наявної інформації (що, де, коли, яким чином, при яких обставинах тощо) з системою узагальнених відомостей (наукових даних) про крадіжки в умовах великого міста дозволяє висунути версії, сформулювати план розслідування тощо.

Зазвичай, використовують загальну характеристику способу вчинення кримінального правопорушення. І тоді на основі узагальнених даних про те, хто раніше вчиняв такі кримінальні правопорушення подібним чином, є можливість встановити досить конкретний напрям пошуку фігурантів кримінального провадження. Зрозуміло, це не будуть дані щодо конкретної особи, а характеристика певної (вузької або широкої) групи людей (судимі, неповнолітні тощо), серед яких потрібно шукати підозрюваного.

Таким чином, навіть в умовах великого міста (припустимо в межах району, чисельність якого теж складає не менше 300 тис. чоловік) за кількома значущими ознаками можна легко встановити серію учинення крадіжок,

наприклад, квартирних, притаманних лише одній особі або групі осіб. Це можуть бути:

1) однаковий спосіб вчинення квартирної крадіжки або збіг найбільш істотних елементів способу вчинення: комплекс підготовчих дій; способів проникнення; знарядь використовуваних при зломі; дій з пошуку цінностей; транспортування викраденого тощо;

2) спеціалізація квартирних злодіїв: за місцем розташування – певні квартали (новобудови, або історична частина міста; номер поверху, тип дверей, вікон, балконів тощо); за предметами крадіжки – передусім специфічні (антикварні речі) або звичайні (ювелірні вироби, готівкові кошти) тощо);

3) на місці вчинення декількох крадіжок присутні однорідні сліди рук, взуття, зміни обстановки всередині квартири;

4) професійні або злочинні навички квартирних злодіїв: алгоритм дій з перевірки наявності мешканців у квартирі; вміння володіти певними інструментами, або відшукувати цінні речі; вимикати сигналізацію; певна тривалість перебування в квартирі; навички щодо маскування слідів тощо;

5) характеристика потерпілих (заможні особи; представники певних професій; особи похилого віку; інваліди; тощо).

Варто зауважити, що об'єднання різних епізодів квартирних крадіжок у серію на підставі лише однієї ознаки, в умовах великого міста, є неприпустимим і може призвести до помилкового об'єднання кримінальних правопорушень, вчинюваних різними особами.

Необхідно додати, що норми кримінального процесуального права, які регламентують порядок кримінального провадження, теж впливають на зміст криміналістичної методики розслідування крадіжок в умовах великого міста. Як приклад, проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції забезпечує оперативність судового провадження, безпеку осіб – учасників кримінального провадження тощо [130, с. 571].

До того ж загальне завдання криміналістичної методики розслідування безпосередньо пов'язане з досягненням завдань кримінального провадження, що передбачені ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і полягає у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [85]. Власне на підставі загального завдання, у криміналістичній методиці розслідування крадіжок в умовах великого міста формуються власні завдання, а саме: систематичне узагальнення слідчої, експертної та судової практики; вивчення стану, структури та динаміки злочинності; аналіз кримінального, кримінального процесуального та іншого галузевого законодавства, пов'язаного з встановленням юридичної відповідальності за кримінальне правопорушення [130, с. 572].

З урахуванням зазначеного вище у криміналістичній характеристиці крадіжок в умовах великого міста необхідно чітко розмежовувати:

а) теоретичну концепцію як основу формування методики досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 КК України;

б) робочий інструмент досудового розслідування як систему зібраних і узагальнених даних про криміналістично значимі ознаки цього виду кримінального правопорушення.

Зрозуміло, узагальнені дані про крадіжки в умовах великого міста не можуть виступати як універсальний стовідсотковий засіб досудового розслідування, оскільки вони – відображення типового, а кожне вчинене

кримінальне правопорушення може бути настільки індивідуальним, що у низці випадків може не мати аналогів у минулому. Однак, у переважній більшості випадків типове має місце, що викликає необхідність використання даних криміналістичної методики. Саме тому, матеріали криміналістичної характеристики покликані і будуть надавати практичну допомогу працівникам, уповноваженим на проведення досудового розслідування.

Отже, основне значення криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста, по-перше полягає у тому, що вона призначена для побудови типових загальних та окремих версій у системі заходів щодо ефективної організації й обґрунтованого планування досудового розслідування, особливо на початковому етапі, а по-друге, знання змісту окремих її елементів і наявності між ними взаємозв'язків з успіхом може використовуватися для оцінки ймовірності криміналістичних версій, наприклад, про конкретного правопорушника на основі типових даних про особу-правопорушника.

1.2 Предмет злочинного посягання та обстановка вчинення крадіжок в умовах великого міста

Предмет злочинного посягання. Під предметом переважно розуміють речі матеріального світу [3, с. 349; 35, с. 64; 82, с. 124–133; 2, с. 84; 8, с. 93; 90, с. 8, 124–133]. Як слушно відзначає В. Ю. Шепітько, визначення предмета крадіжки під час досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення сприяє встановленню інших його елементів, зокрема окремих характеристик особи правопорушника, обставин вчинення тощо. Так, орієнтування злочинця на місці крадіжки, швидкість і цілеспрямованість дій при виборі схованок і відборі коштовностей свідчать про достатню поінформованість (обізнаність) злочинця про місцезнаходження предметів, які його цікавлять [80, с. 278]. До цього аргументованого висновку потрібно

зробити уточнення: поняття «предмет крадіжки» та «предмет злочинного посягання» у даному випадку є синонімічними (однозначними).

Предмет крадіжки (незалежно у якому населеному пункті вона вчинена) становить майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи. Майно – це речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру (наприклад, національна та іноземна валюта, особисті речі, побутова техніка, предмети домашнього господарства тощо).

Фізичні ознаки майна полягають у можливості вилучення, привласнення, споживання, пошкодження, знищення предметів і речей. Людина як фізична особа не може бути предметом кримінальних правопорушень проти власності, зокрема, крадіжки, а тому її викрадення, а також інше незаконне заволодіння потрібно кваліфікувати за відповідними статтями розділів III або XX Особливої частини КК України [83, с. 526].

Економічні ознаки майна виражені в тому, що воно повинно мати мінову та споживчу вартість; бути відокремленим від природного середовища чи створеним заново; бути здатним задовольняти потреби людини і суспільства.

Юридичними ознаками майна є те, що воно має бути чужим для винного, тобто належати за правом власності іншій особі та не бути предметом кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК України [104, с. 416].

Водночас, крім зазначених ознак, кожен предмет злочинного посягання має свої власні характеристики (кількісні та якісні), що впливають на вибір способів учинення і приховування крадіжок, місць їхнього вчинення, способів дій злочинців, а також обумовлює механізм слідоутворення.

До якісних ознак предмета крадіжки можна віднести:

а) ті, що відображають матеріальний склад і природу речі:

– що зумовлюють застосування науково-технічних засобів (електромагнітні, рентгеноскопічні, теплові, люмінесцентні та інші властивості);

– що зумовлюють застосування тактичних прийомів розслідування, як-то загальні та особливі умови збереження та транспортування речей; супутні об'єкти (тара, упаковка, товарні ярлики, комплектні відомості, технічні паспорти тощо);

б) ті, що характеризують соціальну сутність речі:

– продукт особистого споживання;

– продукт збуту (реалізації), вартість (ціна), дефіцитність, можливість легального збуту та інші.

До кількісних ознак предмета крадіжки можна віднести довжину, ширину, вагу, обсяг, висоту.

Так, якісні ознаки предмета крадіжки характеризують не тільки її матеріальний зміст і природу, а й вказують на інтереси і потреби особи злочинця, несуть інформацію про його спосіб життя, поведінку, професію, захоплення, належність до певних територіальних районів та ін. Кількісні ознаки предмета кримінального правопорушення (довжина, ширина, висота, вага, обсяг тощо) можуть надати допомогу слідчому при висуненні версій про місце і час вчинення крадіжки, спосіб реалізації матеріальних цінностей, кількість правопорушників та ін. [78, с. 28–30].

Взагалі в умовах великого міста коло предметів злочинного посягання досить велике та вельми різноманітне. Передусім, все залежить від низки різних обставин: життєвого рівня громадян, їх платоспроможності, попиту на певні предмети тощо. На вибір правопорушником часто впливає не стільки номінальна ціна виробу або предмета, скільки його дефіцитність, можливість швидкої реалізації, висока прибутковість [169, с. 27].

Крім того, не менш важливим чинником, який теж впливає на вибір предмета крадіжки, є кількісний та якісний склад співучасників. Зрозуміло, коли вчиняє крадіжку одна особа, то вона не може взяти із собою велику

кількість предметів, а коли у групі – то можливості збільшуються, особливо коли вона велика, але зазвичай групи діють у складі 2–4 осіб.

Стосовно якісного показника групи, то до нього потрібно включити фізичну силу, розумові здібності, спритність. Так, фізично сильні особи можуть винести більш габаритні речі і більшу їх кількість, швидше викрасти та зникнути з місця події. Як відомо, для великого міста характерна наявність великої кількості забудов, логістичних складів, технопарків і великих транспортних розв'язок (залізничних вузлів). Тому, в таких населених пунктах співучасть особливо часто проявляється у трьох випадках:

- 1) при викраденні матеріалів та інструментів з будівельних майданчиків;
- 2) при вчиненні крадіжки з оптових баз (побутової техніки, одягу тощо);
- 3) при вчиненні крадіжок на залізничних коліях, станціях (вмісту грузових вагонів (контейнерів), рельсів, металевих гвинтів, дорожніх знаків тощо).

З аналізу 200 кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 КК України, на прикладі м. Києва було встановлено, що при вчиненні квартирних крадіжок, зокрема у гуртожитках і приватних будинках, предметами злочинних посягань є: комп'ютери, відео- та фототехніка, цінні речі, банківські картки, гроші (88 %), рідше – хутряний та інший одяг (12 %). Варто додати, що найменшу вибіркковість у предметах розкрадання проявляють неповнолітні. Для них характерне викрадення так званих «престижних», на їхню думку, предметів. Зазвичай, це радіо-, теле-, відеотехніка (зокрема, диски), комп'ютерна техніка (20,4 %); гроші (19,1 %), молодіжний одяг (16,8 %), ювелірні вироби (10,7 %) алкогольні напої та продукти харчування (13 %). У кишенькових крадіжках предметом злочинного посягання стають гроші та мобільні телефони (93 %), інколи продукти харчування та предмети одягу (7 %). Якщо це сфера комунального

господарства предметами крадіжок, зазвичай, є: каналізаційні люки (44 %); будинкові лічильники (19 %); агрегати ліфтів (17 %); металеві елементи споруд (12 %); обладнання в трансформаторних підстанціях (8 %). Викрадення домашніх тварин становить у середньому 3 % загальної кількості предметів, викрадених особами у столиці України (Додаток Б).

Аналізуючи викрадені предмети, як вже було зазначено, можна зробити проміжний висновок про вік, стать, потреби, інтереси, прагнення, рівень розвитку інтелекту правопорушника тощо. Оскільки, віддаючи при вчиненні крадіжки перевагу тим чи іншим предметам, правопорушник певним чином надає свою суб'єктивну оцінку значущості даних предметів по відношенню до інших, яка в звичайному житті для середньостатистичного мешканця великого міста може здаватися захмарною та не відповідати дійсності.

Наприклад, при крадіжці колекцій марок, поштових листівок тощо, можна зробити припущення, що вона була вчинена колекціонером, або особою, яка знає реальну вартість таких предметів (колекцій). Крім того, при виявленні серед викрадених речей непомітних, на перший погляд, предметів, що не мають великої вартості, можна зробити припущення про належність даних предметів до кола значущих інтересів правопорушника.

В ході опрацювання матеріалів кримінальних проваджень розпочатих за фактом вчинення крадіжки, нами було з'ясовано, як в одному з епізодів квартирної крадіжки оперативним співробітникам вдалося вийти на слід правопорушника завдяки уважності потерпілого, який через декілька днів, після пограбування квартири помітив серед викрадених цінних речей зникнення звичайної декоративної свічки. Після чого правоохоронці припустили, що до квартирної крадіжки може бути причетний колекціонер. Перевірка даного припущення дала позитивні результати – невдовзі був затриманий громадянин, який дійсно колекціонував свічки і, за його словами, не міг втриматися від спокуси, а для того щоб заплутати слідство, вимушений був викрадати інші цінні речі.

З цього можна зробити логічний висновок, що слідчі версії, висловлені про особу правопорушника на підставі викрадених предметів, ще не можуть мати достатній ступінь достовірності, якщо вони не підтверджуються іншими даними, пов'язаними зі способом, обстановкою тощо.

Проте, варто зауважити, що розмір чужого майна, яким заволоділа винна особа в результаті вчинення крадіжки, визначається лише вартістю цього майна, що виражається у грошовій оцінці. Вартість викраденого майна визначається за роздрібними (закупівельними) цінами, наявними на момент вчинення кримінального правопорушення, а розмір відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків – за відповідними цінами на час судового провадження (зокрема, варто звертатися до Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженого постановою КМУ від 22 січня 1996 р. № 116) [127]. За відсутності зазначених цін на майно його вартість може бути визначено шляхом проведення відповідної експертизи.

Саме вартість чужого майна як предмета кримінальних правопорушень є критерієм розмежування кримінально караного і дрібного викрадення чужого майна. Останнє розглядається як адміністративне правопорушення (ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)), якщо здійснюється шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати. При цьому, з урахуванням положень Закону України (далі – ЗУ) від 4 червня 2009 р. № 1449-VI «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна», викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ч. 3 ст. 51 КУпАП) [68].

Підсумовуючи викладене вище, необхідно зауважити, що не є предметом крадіжки:

1) природні багатства в їх природному стані – ґрунтовий покрив (поверхневий шар) земель, землі водного фонду, корисні копалини, ліс на корені, звірі й птахи в лісі, риба й інші водні тварини в природних водоймах тощо (незаконне заволодіння ними, їх знищення, пошкодження, вилов, добування потрібно кваліфікувати за ст. ст. 239–1, 239–2, 240, 246, 248 і 249 КК України);

2) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали (незаконне заволодіння ними кваліфікується за ст. 262 КК України);

3) транспортні засоби (далі – ТЗ) (незаконне заволодіння ними необхідно кваліфікувати за ст. 289 КК України);

4) тіло (останки, прах) померлого, урна з його прахом, предмети, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого (незаконне заволодіння ними кваліфікується за ст. 297 КК України);

5) наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (незаконне заволодіння ними варто кваліфікувати за ст. ст. 308, 312 і 313 КК України);

6) офіційні чи приватні документи (паспорти або інші важливі особисті документи), що не мають грошової оцінки та мінової властивості, штампи й печатки (незаконне заволодіння ними кваліфікується за ст. 357 КК України);

7) військове майно (незаконне заволодіння ним необхідно кваліфікувати за ст. 410 КК України);

8) речі, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою (їх незаконне привласнення кваліфікується за ст. 432 КК України) [104, с. 416].

Отже, предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики розглядуваного виду кримінального правопорушення посідає ключове місце, оскільки його ознаки дозволяють виокремити певні стійкі зв'язки з особою правопорушника, які обумовлені, передусім, його

інтересами та потребами. Враховуючи, що при вивченні крадіжки предмет кримінального правопорушення, здебільшого, є вихідним (оскільки початковими є відомості про зникнення певних речей), то саме з аналізу викраденого можна одержати інформацію, на підставі якої в подальшому будуть побудовані слідчі версії для швидкого затримання правопорушника та встановлення всіх обставин кримінального провадження.

Під *обстановкою вчинення кримінального правопорушення* у широкому розумінні прийнято вважати середовище – сукупність умов, зв'язків, що утворилися на певній території у період часу певної події [89, с. 81]. У більш вузькому значенні обстановку прийнято вважати лише частиною обставин кримінального правопорушення, що включає в себе місце і час його вчинення [23, с. 7; 100, с. 5–6].

Підходячи узагальнено до розуміння цієї криміналістичної категорії, М. П. Яблоков сформулював обстановку вчинення кримінального правопорушення як систему певного роду взаємодіючих (до і під час кримінального правопорушення) об'єктів, явищ і процесів, що вказують на місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, на психологічні зв'язки між ними та на інші чинники об'єктивної дійсності, що надають можливості й створюють умови для його вчинення [77, с. 42–43].

Низка інших науковців-криміналістів, як стверджує О. О. Андрєєв, під обстановкою вчинення кримінального правопорушення пропонують розуміти систему взаємозалежних і взаємодіючих об'єктів, процесів і явищ, які характеризують умови місця і часу, речові, метеорологічні, фізико-хімічні та інші фактори, особливості поведінки учасників події та інші обставини об'єктивної дійсності, що впливають на спосіб і механізм вчинення кримінально-протиправного діяння [5, с. 43].

На нашу думку, обстановка вчинення кримінального правопорушення, передусім, впливає на саму подію кримінального правопорушення, дії

правопорушника, на спосіб вчинення та відображається на особливостях і структурі його механізму, що передує утворенню відповідних слідів вчинення кримінального правопорушення [200].

Як слушно зазначає К. К. Горяінов: «обстановка перебуває в тісному зв'язку і взаємозалежності зі способом вчинення кримінальних правопорушень, оскільки останній вибирається на основі наявних можливостей в обстановці, що реально склалася» [42, с. 12].

Незважаючи на різні інтерпретації у своїй основі обстановка вчинення кримінального правопорушення становить: матеріальну (речову, предметну) обстановку та інші умови, що мають характерні особливості, які відображаються у впливі на поведінку правопорушників, вибір ними об'єктів, знарядь, способів вчинення кримінального правопорушення та у можливості розпізнавання за вказаними особливостями механізму вчинення кримінального правопорушення.

Натомість, для характеристики обстановки вчинення крадіжок в умовах великого міста краще підходить позиція О. Ф. Облакова, який аргументовано до обстановки відносить адміністративно-територіальне, географічне та економічне розташування районів, їх соціально-економічну характеристику, специфіку окремих ділянок місцевості (житловий масив, виробничу зону, місце відпочинку), межі охоплення території в ході реалізації злочинного наміру, національний склад населення, його звичаї й традиції [108, с. 35].

В її основі закладено конкретне місце – простір, на якому відбулася або має відбутися певна подія кримінального характеру. Для криміналістичного розуміння – це простір, який реально існує, вибраний та використовуваний правопорушником для досягнення бажаного результату, локалізований певними координатами, в межах яких відбувається його діяльність до посягання, у час і після нього [89, с. 76]. Саме тоді, знаючи відомості про місце й час кримінального правопорушення, можна конкретизувати та індивідуалізувати кримінально-протиправне посягання.

Місце вчинення крадіжки в умовах великого міста, як елемент обстановки, може бути розглянуто з різних позицій. Передусім, варто враховувати відмінності тих чи інших мікрорайонів (районів) міста. Наприклад, є житлові масиви, які відрізняються стабільним контингентом жителів, при цьому є житлові фонди з мало знайомими між собою сусідами, крім того, є ще сектори індивідуальної забудови (приватний сектор), для яких характерно добре знання сусідами один одного. Але є ще райони, так звані «елітні», де проживає найзаможніше населення. Зазвичай, чим ближче до центру, тим більша сума краденого, чим віддаленіше, тим дрібніша крадіжка.

В умовах великого міста правопорушники прагнуть вчинити крадіжку подальше від місця свого проживання (як варіант – в сусідньому районі). Поняття «таємне викрадення», що властиве крадіжкам, передбачає той чи інший спосіб вчинення в обстановці, що забезпечує максимальну конспірацію. Порухення конспірації може призвести до того, що діяння правопорушників необхідно буде кваліфікувати як грабіж. За результатами опитування засуджених, які відбувають покарання за вчинення крадіжок, можна зробити висновок, що особи лише в 2,7 % випадках здійснювали крадіжку недалеко (в межах 2–3 будинків) від власного житла. При цьому, як відповіли засуджені, «злаковими» районами мегаполісу для вчинення крадіжок є ті, на території яких знаходяться великі вокзали. До прикладу: в Києві – це Солом'янський, Харкові – Холодногірський (раніше Ленінський), Кривому Розі – Довгинцівський, Одесі – Приморський райони та ін. По-перше, це дає можливість швидко залишити місце вчинення кримінального правопорушення (переїхати в інший регіон) та не викликати підозру переносом великих сумок, а по-друге, камери схову багажу, що розташовані на території вокзалів, правопорушники нерідко використовують як тимчасовий тайник для викраденого майна. Хоча в основному, місцем зберігання викрадених речей є житлові приміщення (будинки, квартири) або прилеглі чи інші приватні будівлі (гаражі, сараї тощо), що перебувають у власності (оренді) правопорушника (Додаток Г).

Проте вагоме значення мають й часові параметри вчинення крадіжок в умовах великого міста, у сукупності зі всіма іншими криміналістично значущими складовими цієї системи, оцінка яких може істотно збільшити обсяг інформації, що підлягає аналізу під час досудового розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 44].

У даному випадку час – певний момент, проміжок цієї чи іншої тривалості, у період якого бере свій початок і кінець подія кримінального характеру. Відслідкувати його можна за допомогою сталих показників (рік, місяць, година, хвилина), що, своєю чергою, дасть змогу за певним ступенем точності дослідити початок, тривалість і закінчення кримінально-протиправного діяння.

Приміром, дев'ять з десяти квартирних крадіжок вчиняються з 9-ї до 17-ї години у робочі дні тижня, більше половини – влітку; крадіжки з крамниць, комор – у вечірні та нічні часи, в святкові або вихідні дні; значна кількість кишенькових крадіжок вчиняються вранці та у вечірні години, години «пік», коли виникає сприятлива для цього ситуація у міському транспорті, крамницях, на ринках та в інших багатолюдних місцях [130, с. 633].

І все ж визначальним фактором при виборі правопорушником зручного і безпечного часу є темна пора доби. Зокрема, проаналізовані нами зведені дані анкетування 230 слідчих різних регіонів України (Київ, Харків, Дніпро, Кривий Ріг) вказують на те, що крадіжки у містах мільйонниках вчиняються у переважній більшості: з опівночі до 6 години ранку – 37,67 %, з 18 до 24 години – 29,51 %, з 6 до 12 години – 19,96 %; з 12 до 18 години – 12,85 %. Крім того, в ході опитування практичні працівники запевнили, що крадіжки у великих містах вчиняються постійно протягом року з невеликою динамікою збільшення у літній період. Наприклад, зростання кількості квартирних крадіжок пояснюється відсутністю більшості господарів квартир, які вважають за краще в літню пору пожити на дачі та приїжджати в місто періодично один або два рази на тиждень. Те ж саме стосується і зростання

кишенькових крадіжок у весняно-літній період, що обумовлене приїздом у великі міста значної кількості туристів (Додаток В).

Таким чином, відомості про обстановку вчинення крадіжок в умовах великого міста складають такі елементи: *місце, час і безпосередня обстановка (умови) суспільно-небезпечного діяння*. У багатьох випадках практичні працівники правоохоронних органів не достатньо повно їх аналізують. Цим вони ускладнюють процеси висування обґрунтованих версій, складання конкретного плану розслідування кримінального правопорушення тощо.

1.3 Способи вчинення та слідова картина крадіжок в умовах великого міста

Одним із перших дослідників способу вчинення кримінального правопорушення є австрійський вчений-криміналіст Г. Грос, який у своїй праці зазначав, що криміналістика за своєю природою починається лише там, де кримінальне право, по своїй природі, закінчує роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вивчення злочинного діяння та відповідного покарання, формальне кримінальне право, тобто процес, містить у собі правила застосування матеріального кримінального права. Але яким саме способом вчиняється кримінальне правопорушення? Як досліджувати способи вчинення і розкривати їхню суть, які були мотиви, цілі – про все це нам не говорять ні кримінальне право, ні процес. Відповідь знаходимо у предметі криміналістики [154, с. 70].

В основі способу вчинення кримінального правопорушення покладена об'єктивна закономірність, відома з найдавніших часів як повторюваність образу дій при вчиненні протиправних діянь. Важливою якістю повторюваності є те, що вона властива в тій чи іншій мірі способам дій одних і тих же осіб, що систематично вчиняють однорідні кримінальні

правопорушення, а також різних, не пов'язаних між собою осіб, якщо виникає збіг детермінуючих чинників або правопорушник використовує чужий досвід [114, с. 88–89].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи його розслідування.

Не випадково М. П. Яблоков зазначав, що спосіб вчинення – це система, що об'єктивно та суб'єктивно обумовлює поведінку суб'єкта до, і під час вчинення ним кримінального правопорушення [189, с. 46–53]. Виявлені сліди за допомогою криміналістичних прийомів і засобів дозволяють отримати уявлення про сутність події, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особисті характеристики. Безпосередньо інформація про спосіб вчинення кримінального правопорушення використовується для встановлення кола осіб, причетних до кримінального правопорушення, виявлення конкретного суб'єкта правопорушення та визначення шляхів і засобів розшуку правопорушників [182, с. 45–46].

Своєю чергою, правопорушники в процесі неодноразової протиправної діяльності набувають певних навичок, умінь, звичок, тобто в процесі протиправної поведінки формується так званий «почерк». На наш погляд, першорядною причиною виникнення «почерку правопорушника» є те, що особа, залишившись не викритою у вчиненні кримінального правопорушення, набуває самовпевненості у безкарності та ефективності вибраного ним способу вчинення. Підтвердження нашої тези знаходимо у працях відомого вченого – фізіолога І. М. Сеченова, який у процесі своєї наукової діяльності неодноразово стверджував, що всі свавільні рухи як завчені, так і ті, що мають штучне походження, набуваються залежно від

частоти повторення характерних звичних рухів, і через це на них відображаються всі звички [145, с. 107–108].

Однак О. Н. Колесніченко зауважив: «... коли правопорушнику з тих чи інших причин вдається деякий час залишатися невідомим і вчиняти нові кримінальні правопорушення, спосіб, яким він діє, може набувати певних змін. Тому важливо при досудовому розслідуванні враховувати деякі відмінності при загальній подібності способів вчинення кримінальних правопорушень. Водночас ці відмінності не завжди свідчать про вчинення кримінального правопорушення різними особами і можуть пояснюватись появою нових знарядь вчинення кримінального правопорушення, співучасників або розпадом злочинної групи тощо» [69, с. 16–17].

На необхідність детального дослідження способів вчинення будь-якого кримінального правопорушення прямо вказано і в ст. 91 КПК України як на обставину, що встановлюється при доведенні події кримінального правопорушення [85]. При цьому зауважимо, що потрібно розрізняти спосіб вчинення кримінального правопорушення як елемент предмета доведення, і як елемент криміналістичної характеристики.

До прикладу, спосіб вчинення кримінального правопорушення входить у предмет доведення, тому що є основним компонентом об'єктивної сторони кримінального правопорушення: зіставляючи характер дій (бездіяльності) особи з нормою КК України, слідчий і суд визначають, чи є в даному діянні ознаки кримінального правопорушення, чи містять дії винного обтяжливі та пом'якшувальні його відповідальність обставини тощо [106, с. 85].

Водночас при формуванні криміналістичної характеристики спосіб вчинення досліджується для того, щоб з'ясувати, які сліди залишило кримінальне правопорушення у навколишньому середовищі, де ці сліди потрібно шукати, які вони містять дані щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [59, с. 47–59]. Не варто також змішувати кримінально-правове і криміналістичне значення дій з підготовки та приховування кримінального правопорушення.

Встановлення способу вчинення крадіжки в умовах великого міста є основною для висунення оперативно-розшукових та слідчих версій і розробки окремих тактичних прийомів. Це дозволяє сконцентрувати необхідні сили і засоби в місцях ймовірного вчинення крадіжок, забезпечити ефективне оперативне обслуговування найбільш криміногенних об'єктів.

Крім того, знання способів вчинення крадіжок в умовах великого міста дозволяє слідчому (дізнавачу) методично правильно визначати напрями досудового розслідування кримінального провадження. Варто додати, що правопорушники, своєю чергою, прагнуть використовувати способи, які істотно ускладнили б проведення розслідування, або унеможливили його проведення. З цією метою вишукуються нові, видозмінюються вже відомі способи вчинення кримінального правопорушення та його приховування.

Як вже було зазначено, серед усіх видів крадіжок в умовах великого міста найбільш поширеними є крадіжки з приміщень. Вони мають багато спільного: схожий характер слідів і знарядь злому, схожість обставин учинення та інше, що дозволяє згрупувати способи безпосереднього проникнення до приміщення.

Першу групу способів учинення крадіжок з приміщень в умовах великого міста складають дії, вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру. До засобів належать або спеціально виготовлені злочинні інструменти («фомка», «гусяча лапа», «балерина», «слон», «пластир», «відмички», «вудочки», «крючки» тощо), або інструменти і знаряддя, призначені для господарсько-побутових потреб (лом, сокира, стамеска, дріль, склоріз тощо).

З їх допомогою здійснюються проникнення до приміщення та подолання перешкод до викрадення майна, наприклад: віджимання або згинання ригеля врізаного чи накладного замка та інших засувних пристроїв; виведення з ладу (розчинення) механізму замка концентрованою сумішшю азотної і соляної кислоти; висвердлювання пружинного механізму врізаного циліндричного замка; зруйнування короба навісного замка, викидання,

перепилювання його дужки; розбивання, вирізання або видавлювання віконного скла, зламування стулок віконної рами, кватирки чи дверей на лоджіях або балконах. Необхідно додати, що випадки проникнення до приміщення, пов'язані з пошкодженням стін, стелі, підлоги, руйнування пічної кладки, є поодинокими та не характерними для вчинення крадіжок в умовах великого міста.

Другу групу складають способи вчинення крадіжок майна, матеріальних цінностей з приміщень, доступ до яких є відносно вільним. До них належать: використання заздалегідь викраденого ключа від входних дверей; знайдення і використання ключа від входних дверей, «захованого» потерпілим в обумовленому для членів сім'ї місці (під дверним килимком, у поштовій скриньці тощо); прохід через залишені відімкнутими входні двері квартир, господарських приміщень, лоджій і балконів, проникнення до приміщення через сміттєпроводи, сантехнічні вентиляційні шахти. В даному контексті варто виокремити, що для підлітків характерним способом учинення крадіжки є саме «вільний доступ» до квартири родичів, знайомих, друзів, іноді використання ключа, отриманого від потерпілого або шляхом обману малолітніх дітей [130, с. 633].

Третю групу складають комбіновані способи, які вимагають попередньої підготовки для проведення певної комбінації. Сутність такої комбінації полягає у виборі правопорушником жертви, налагодження з нею контакту, тобто знайомства, розповідь зворушливої історії, ніби з власного життя, пригощання продуктами харчування, для того, щоб в подальшому отримати можливість бути запрошеним в якості гостя до квартири чи будинку потерпілого. Крім того, нерідко «домушники», щоб потрапити до приміщення, вдають з себе працівників комунальних чи соціальних служб. Або, як це часто буває в умовах великого міста, напередодні (під час) новорічних свят, правопорушники, щоб потрапити до приватного домоволодіння, переодягаються у казкові костюми (наприклад, Діда Мороза чи Снігуроньки) та реалізують свій злочинний план під виглядом

щедрівників. Відволікаючи увагу господарів будинку прихоплюють з собою їх особисті речі (гаманець, мобільний телефон тощо), які, зазвичай, знаходяться при вході до приміщення, а потім, «поколядувавши», спокійно покидають місце вчинення кримінального правопорушення.

До речі, у великих містах такі комбінації характерні не лише для крадіжок з приватних домоволодінь. Як показує практика досудового розслідування, останніми роками така діяльність «новорічних ельфів» переключилась на магазини, бізнес-центри та навіть державні установи. Річ у тім, що напередодні свят особи, переодягнені в новорічних персонажів, у великому місті не викликають особливих здивувань і мають розповсюджений характер. Їх легко можна зустріти біля входу в метро, торгівельного центру (універмагу), ринку, парку, в житловій зоні тощо. Тобто, це своєрідне маскування для правопорушників.

Крім зміни зовнішнього вигляду, є ще низка інших особливостей, які мають ті чи інші способи приховування крадіжок в умовах великого міста. Передусім це ті, що використовуються для знищення і фальсифікації слідів на місці кримінального правопорушення (рукавички, покриття долонь рук лаком або знежирюючим розчином, взуття більшого розміру або жіноче, знищення маркувальних і номерних знаків, обмова співучасників, створення фальшивих алібі тощо); швидкий збут викраденого або його приховання на певний час; викидання викраденого майна у випадку виникненні небезпеки викриття; дача неправдивих показань, відмова від дачі показань; вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо.

Відповідно, зазначеним способам вчинення та приховування крадіжки в умовах великого міста нерідко передують дії з підготовки до кримінального правопорушення. Проведений нами аналіз результатів анкетування 152 слідчих показав, що підготовка до вчинення крадіжки в умовах великого міста, у більшості випадків, включає в себе:

- 1) вибір предмета злочинного посягання (27,39 %);

- 2) попередню розвідку місця вчинення кримінального правопорушення (11,5 %);
- 3) розробку плану злочинних дій (11,76 %);
- 4) спостереження за місцем, де зберігається майно, або за самим майном (10,85 %);
- 5) розподіл ролей для вчинення крадіжки (7,75 %);
- 6) вибір і підготовку місця зберігання викраденого майна (4,26 %);
- 7) підбір технічних засобів (за допомогою яких вчиняється кримінальне правопорушення) для проникнення у приміщення, де зберігається майно (3,75 %);
- 8) пошук ТЗ для перевезення викраденого майна (1,68 %) (Додаток В).

З огляду на широкий спектр різноманіття людської діяльності назвати й розробити всі способи вчинення кримінальних правопорушень неможливо. Однак, як показує аналіз практики досудового розслідування кримінальних проваджень даної категорії, на вибір правопорушниками конкретного способу вчинення впливають чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру. До об'єктивних потрібно віднести:

- 1) особливості обстановки і місця вчинення кримінального правопорушення;
- 2) час вчинення кримінального правопорушення;
- 3) предмет злочинного посягання, його якісні та кількісні ознаки;
- 4) наявність знарядь кримінального правопорушення або можливість доступу до них;
- 5) можливість здійснення підготовчих дій;
- 6) наявність співучасників та їх кваліфікацію.

Чинниками суб'єктивного характеру є:

- 1) наявність у правопорушника «професійних знань» (досвіду вчинення крадіжок в умовах великого міста);
- 2) фізичний стан і психологічні особливості особи правопорушника.

Виявлення під час досудового розслідування крадіжок тих або інших детермінуючих чинників способу їх вчинення дозволяє слідчому (дознавачу) моделювати спосіб дій правопорушника і, навпаки, за змістом конкретних дій можемо судити про чинники, що його зумовили. Тому не випадково, спосіб вчинення кримінального правопорушення прийнято вважати ядром криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, її центральною ланкою. Крім того, як вже було зазначено, дані про спосіб вчинення кримінального правопорушення містять не тільки відомості про те, яким чином готується, вчиняється і приховується кримінальне правопорушення, але і про те, як дії правопорушника відображаються у навколишньому середовищі, які сліди виникають в результаті протиправного посягання, де їх шукати, і як за ними відновлювати механізм вчинення кримінального правопорушення [26, с. 68].

Таким чином, встановлення способів вчинення крадіжок в умовах великого міста, як головних елементів криміналістичної характеристики, повною мірою відображають специфічні особливості досліджуваного виду кримінальних правопорушень, що, своєю чергою, сприяє виробленню методики досудового розслідування. Зокрема, досліджена інформація буде слугувати основою для:

- 1) розробки криміналістичних характеристик даного виду кримінальних правопорушень;
- 2) виявлення взаємозв'язку між структурними елементами криміналістичної характеристики (спосіб – особа правопорушника, спосіб – сліди, спосіб – предмети посягання тощо);
- 3) побудови слідчих версій;
- 4) планування досудового розслідування;
- 5) розробки конструкції тактики проведення СРД;
- 6) розробки криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень.

Отже, проведене дослідження теоретичної складової та аналіз практичної діяльності дає змогу дійти висновку про те, що в сучасних умовах життєдіяльності мегаполісів існує різноманіття способів учинення кримінальних правопорушень цієї категорії. При звичайнісінькій буденності життя містян правоохоронці мусять розслідувати різні види крадіжок (кишенькові, з приватних домоволодінь, ТЗ, на залізничних станціях тощо), що в сукупності становить слідчо-судову практику, результати якої дають матеріал для подальшого наукового аналізу та узагальнення основних способів, методів та інших обставин вчинення цього виду кримінальних правопорушень, для запобігання та ефективного їх розслідування у майбутньому.

Типова «слідова картина» вчинення крадіжки в умовах великого міста. Розглядаючи сліди кримінального правопорушення, передусім, необхідно зазначити, що вони є джерелом інформації про подію кримінального правопорушення та, відповідно, особу правопорушника [43, с. 331].

Крадіжка – подія кримінального характеру, підготовка до її вчинення та приховування, як вже було зазначено, відбувається у певній обстановці, елементи якої не можуть не залишати після себе сліди, які при правильності підходу до вивчення обставин кримінального провадження можуть бути з легкістю виявлені під час досудового розслідування [27]. Навіть тоді, коли правопорушник ретельно готується до крадіжки, обирає засоби приховування події загалом та його участі зокрема, однаково залишаються сліди (хоча б запахові) його перебування в конкретному місці.

Як вдало підмітив М. В. Салтевський, запахове слідоутворення відбувається практично безупинно й триває доти, поки існує джерело запаху та умови його формування. Індивідуальність людського запаху визначена генетично, а індивідуальність запаху людини не залежить ні від його харчування, ні від одягу, що він носить [137, с. 9–11].

Загалом сліди поділяються на: матеріальні (залишені, відображувані в матеріальному середовищі) та ідеальні (відображені у пам'яті людини,

наприклад свідка). У своїй сукупності вони утворюють слідову картину конкретного кримінального правопорушення. При цьому, не завжди вони можуть бути поєднані між собою. Інколи, так складаються обставини, що немає свідків, а є матеріальні сліди, а іноді майже немає матеріальних слідів, проте є свідки події. У будь-якому випадку слідова інформація є корисною, але, як стверджують 67 % опитаних нами слідчих, саме матеріальні сліди при вчиненні крадіжок в умовах великого міста складають близько 72 % доказової інформації у кримінальному провадженні та є початковим рупором для з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення (Додаток В).

Так, значну частину слідової картини крадіжок в умовах великого міста становлять матеріальні сліди, зокрема: сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини.

Криміналістичне значення слідів-відображень полягає у тому, що завдяки ним можна:

- а) визначити механізм слідоутворення (наприклад, з якої сторони – зсередини або зовні було зламано замок двері);
- б) встановити окремі ознаки, що характеризують особистість правопорушника (наприклад, визначення зросту, професійних навичок);
- в) визначити групову приналежність (інструментом якого виду були залишені сліди);
- г) ідентифікувати об'єкти (наприклад, чи не залишено слід предметом, вилученим у підозрюваного).

Сліди-предмети являють собою такі об'єкти, в зовнішній будові яких міститься інформація про засоби і механізми їх утворення, та складаються з трьох груп:

- 1) частини розділеного об'єкта, які з'явилися у результаті пошкоджень або руйнувань (наприклад, осколки дверей, вікна будинка чи квартири, або бокового скла автомобіля);
- 2) замикаючі та фіксуючі пристрої (наприклад, замки, ключі до них, електронні пульти тощо);

3) предмети, на яких знаходяться сліди промислового або саморобного виготовлення.

Сліди-речовини – це сліди рідких, пастоподібних, сипучих речовин, утворені в результаті підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення (сліди крові, паливно-мастильних матеріалів, частки лакофарбового покриття автомобіля, ґрунту тощо) [109, с. 98].

Для прикладу, на розчинення механізму замка концентрованою сумішшю азотної і соляної кислоти вказує наявність слідів кислотної дії у вигляді плавлення і крапель металу (киплячої рідини) із замкової щілини і відповідних плям на підлозі під дверима. Про проникнення до приміщення шляхом віджиму дверей і дверної коробки свідчить наявність на чільній і засувній планці замка пошкоджень у вигляді вдавнених слідів від робочої частини знаряддя злочину [130, с. 634–635]. Варто додати, що для швидкого пошуку, виявлення та вилучення матеріальних слідів, до складу слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), крім слідчого та оперативного працівника, в обов'язковому порядку має входити експерт-криміналіст (технік-криміналіст) та за необхідності кінолог зі службовою собакою [61].

Проаналізувавши різні можливі варіанти слідоутворення, а також проконсультувавшись з практичними працівниками органів досудового розслідування, ми спробували відтворити типову модель слідової картини матеріальних слідів, які є характерними для крадіжок в умовах великого міста. Згідно з цією конструкцією, матеріальні сліди було поділено на декілька груп, залежно від етапу вчинення кримінального правопорушення, а саме:

- 1) матеріальні сліди, залишені під час підготовки до вчинення крадіжки;
- 2) матеріальні сліди, утворені під час вчинення крадіжки;
- 3) матеріальні сліди, залишені правопорушниками після втечі з місця події та по шляху їхнього слідування.

До дій правопорушників, які призводять до утворення матеріальних слідів, *під час підготовки* до вчинення крадіжки в умовах великого міста, можна віднести: з'ясування графіку роботи підприємства, установи, організації та розробка відповідної схеми приміщення (якщо планується вчинити крадіжку наприклад зі складу, виробничого цеху або магазину); пошук інформації про часовий проміжок відсутності господарів приміщення (наприклад, якщо планується вчинити квартирну крадіжку), з'ясування місця стоянки та маршруту пересування ТЗ (наприклад, при плануванні викрадення речей з останнього), підшукування знарядь злому тощо.

У результаті цих дій, зазвичай на прилеглий території, правопорушники можуть залишити після себе сліди рук, взуття, сліди зубів, які залишаються на недопалках, випадково загублені особисті речі (гребінець, носова хустинка, губна помада, записник, візитка тощо). Характерною особливістю цих слідів є те, що правопорушники на стадії підготовки (готування) до кримінального правопорушення не приділяють особливого значення залишеним по собі слідам і в більшості випадків не вживають достатніх заходів щодо їх знищення або приховування. Це так звана «злочинна халатність», яка потім може стати ключом для встановлення істини. У зв'язку з цим слідчий, прибувши на місце події, повинен передусім правильно визначитись з місцем огляду території та відмежувати цю територію від сторонніх осіб.

Крім того, під час попереднього обстеження приміщення (території), залежно від способу пересування, правопорушники можуть залишити сліди від протекторів ТЗ, паливно-мастильних матеріалів тощо. На місце, де знаходився ТЗ, може вказувати відео з камер спостереження. Варто додати, якщо автомобіль правопорушників потрапив в поле зору відеокамер, велику роль у розслідуванні може відіграти проєкт «Безпечне місто», який нині функціонує в більшості мегаполісів України. Зазначимо, що проєкт «Безпечне місто» – це єдиний інформаційний простір системи безпеки для

українських громад, реалізований як комплекс інноваційних рішень, що забезпечує відеофіксацію транспортного і пішохідного трафіку [15].

Під час вчинення крадіжки в умовах великого міста правопорушники залишають характерні сліди, які є загальними для цієї категорії кримінальних правопорушень. До них відносяться:

а) сліди відображення (рук, ніг, шкірного покриву, нігтів, зубів). Зокрема, за цими слідами можна визначити вік правопорушника. Відомо, що будова папілярного візерунка, який сформувався у нього ще в утробі матері, залишається порівняно незмінною упродовж усього життя людини і зникає після розкладання трупа. Поряд з тим у будові візерунка з'являються зміни, як наслідок, діяльності людини, її розвитку, старіння. З роками папілярні лінії стають більшими, площа одного і того самого візерунка збільшується, з'являються білі лінії, зморшки – все, що свідчить про певну вікову групу, до якої можна віднести залишений слід від пальця людини [157, с. 132].

Для визначення віку особи, яка залишила сліди пальців, підраховується кількість папілярних ліній, яка вміщується на 5-міліметровому відрізку папілярного узору. Залежно від кількості ліній визначається вік особи, яка залишила відбиток: найменший дитячий вік – 15–18 ліній на 5 мм; у 8 років – 13 ліній; у 12 років – 12 ліній; у 20 років – 10 ліній.

Суттєвим додатком до описаної вище методики визначення віку особи може стати методика визначення статі за розмірами сліду кисті руки або пальця. Одержання інформації про стать особи проводиться шляхом виміру слідів руки чи пальців у сантиметрах. Потім за наведеними даними знаходять збіжність розмірів, і в такий спосіб визначають стать особи, яка залишила сліди [32, с. 86–87];

б) сліди речовини (кров, наприклад, у результаті розбиття бокового скла автомобіля чи вікна квартири, волосся, запах, піт, мікрочастинки одягу). За слідами крові теж можливо встановити стать, вік (дорослий чи дитина), регіональне походження крові, походження від живої людини тощо. За слідами слини, сечі та інших біологічних виділень людини – групова

належність виділень, стать людини. За волоссям – стать людини; регіональна належність; колір волосся, довжина зачіски, давність стрижки, факт перефарбування волосся та його довжина; механізм відділення (волосини випали, вирвані, відрізані та ін.); якщо вирвані, то повільно чи рвучко; якщо вирвані, то в який спосіб. За нігтьовими пластинами і за мікровключеннями в них різних елементів – побутові умови, професія, захворювання, факт вживання наркотиків, дози і періодичність їхнього прийому [12, с. 16].

Доволі часто трапляються сліди рукавичок. Ідентифікація трикотажних рукавичок здійснюється за допомогою ознак, пов'язаних з будовою трикотажного матеріалу, способом плетіння ниток, особливостями носіння. При ідентифікації шкіряних рукавичок використовують такі ознаки, як тріщини, зморшки шкіри, її пористість та ін. [87, с. 77–78].

в) сліди від предметів, які правопорушники використовували під час вчинення крадіжки (інструменти, знаряддя злому, сліди від застосування газоріжучої апаратури тощо). Наведемо декілька прикладів: сліди відмички, якою відчинявся замок, залишаються від її гострих кутів та граней і утворюються на внутрішній поверхні механізму замка, внутрішньому кінці ригеля і на зовнішніх гранях свердловини, в які боковою стороною впирається стрижень відмички. До речі, при відпиранні циліндричних замків відмичка у більшості випадків не залишає ніяких слідів. Як ще один приклад: сліди підібраного ключа утворюються за значної невідповідності борідки підібраного ключа борідці справжнього. Такі сліди являють собою розрізи і насічки. Нерідко відбувається деформація частин механізму та їх поломка. Поряд з цим, сліди ножівки для металу, якою перепилюються дужки навісного замка, більш об'ємні та динамічні. Зазвичай, вони розташовуються віялоподібно, відповідно до послідовних змін положення ножівки. Не менш цікавими є сліди напилка, яким перепилюється дужка замка, оскільки утворює дефекти у формі ключа, з широкою частиною на початку розпилу і вузькою – в кінці. Разом з тим для злому дерев'яних перегородок, зазвичай,

використовують невеликі пилки-ножівки, призначені не тільки для деревини, а й для металу [133, с. 59–60; 132, с. 67].

Після вчинення крадіжки в умовах великого міста правопорушники намагаються якомога швидше покинути місце події та сховати награване майно. В результаті цієї метушні вони нерідко можуть залишити велику кількість матеріальних слідів по шляху відходу від місця вчинення кримінального правопорушення. Як правило, десь неподалік викидають не потрібні їм речі (наприклад, документи, або жіночу сумку чи чоловічий гаманець, як це часто буває при вчиненні кишенькових крадіжок).

Однак «професійні» представники кримінального світу намагаються залишити після себе якомога менше матеріальних слідів, нерідко застосовуючи для цього «антикриміналістичні» засоби. До прикладу, одягають на обличчя маски, на руки рукавички, по можливості, після вчинення крадіжки, обробляють приміщення запаховими речовинами, в тому числі посипають шляхи відходу табачною сумішшю, яка перешкоджає взяти нюх службовому собаці.

Поряд з цим автомобіль, який правопорушники використовують для відходу, теж залишається важливим носієм матеріальних слідів. У ньому можна виявити, вилучити та приєднати як доказ до матеріалів кримінального провадження безліч слідів. Зокрема, сліди рук, ніг, запахові сліди, мікросліди часток волосся, шкірного покриву, крові, мікроволокон одягу, а також залишені знаряддя вчинення кримінального правопорушення та засоби маскування особистості, на яких можуть знаходитись сліди як самих правопорушників, так і сліди взаємодії правопорушників з навколишнім середовищем. Крім цього, часто завдяки автомобілю можливо довести факт перебування особи в конкретному місці або встановити наявність чи відсутність співучасників.

Варто додати, інколи трапляються випадки, коли правопорушник під час вчинення крадіжки стає викритим власником приміщення (майна) або іншою особою. Наприклад, господарі будинку не очікувано повернулися з

відпустки (роботи) та виявили у себе в квартирі «домушника». Як правило, в таких ситуаціях починається бійка (правопорушник намагається втекти, а власник квартири, будинку або іншого приміщення намагається його затримати, чи хоча б відібрати у нього викрадене майно). В результаті цієї боротьби утворюються сліди взаємодії, які потім необхідно буде виявляти та фіксувати на тілі, одязі потерпілого, а також на підлозі та інших предметах побуту.

Що стосується ідеальних слідів, то вони формуються у свідомості, передусім, самого потерпілого, як безпосереднього учасника розслідуваної події. Саме він може повідомити значущу для слідства інформацію, зокрема, в кого був доступ до приміщення, хто міг знати про його відсутність (графік роботи), або про зберігання цінних речей тощо. Загалом дані, отримані від потерпілого, можуть скорегувати вектор пошуку для правоохоронців і вивести на потрібний слід правопорушника.

Стосовно інших учасників, то у більшості випадків свідки (очевидці) цього кримінального правопорушення відсутні, зокрема, це характеризується специфікою даного антисуспільного діяння (правопорушник діє таємно, намагається обрати безлюдні місця, співучасники чергують на «шухері» тощо). Лише у випадках крадіжок з ТЗ, коли правопорушник попередньо міг контактувати з потерпілим (наприклад, сусід розпитував про ТЗ чи вантаж, особа-крадій попросилася її підвезти, на зупинці у місцях, відведених для стоянок чи заправок, потерпілий міг стояти в черзі з майбутнім крадієм з його ТЗ тощо) можливе відображення ознак зовнішності у його пам'яті, які він у подальшому зможе відтворити та впізнати особу. Втім, на відміну від ідеальних слідів, які швидко руйнуються (забуваються особою), матеріальні сліди можна зафіксувати, вилучити та провести по них експертне дослідження з метою встановлення діагностичних та ідентифікаційних завдань, що цікавить досудове розслідування [53, с. 60].

Усі ж сліди вчинення крадіжки в умовах великого міста між собою взаємопов'язані й відображають ознаки конкретного предмета або особи, а

також механізму слідоутворення (характер дій, напрям застосування сили тощо). На правопорушнику (тілі чи одязі) та використаних знаряддях також можуть залишатися сліди з місця кримінального правопорушення та від злочинних дій (пошкодження, нашарування фарби, ґрунту, металевої та дерев'яної стружки, волокон тканини тощо) [91, с. 206–207].

Таким чином, типова «слідова картина» крадіжки в умовах великого міста – це речове поле матеріальних й ідеальних джерел інформації. Варто мати на увазі, що матеріальні сліди певний час можуть перебувати на місці вчинення кримінального правопорушення, а ідеальні – особи – перебувають на місці події, або поблизу нього, лише в момент його вчинення; потерпілі звертаються до правоохоронних органів, а правопорушники переховуються. Знання типових для даної категорії кримінальних правопорушень слідів, їх носіїв слугує основою для визначення напрямів і методів пошуку реальних слідів, засобів їх виявлення, вилучення і використання інформації, яка в них міститься.

1.4 Відомості про особу злочинця та особу потерпілого

Важливим елементом криміналістичної характеристики крадіжки в умовах великого міста є дані про особу правопорушника. Неможливо отримати повне уявлення про криміналістичну характеристику кримінального правопорушення, не маючи відомостей про особу, що його вчинила. Особа правопорушника – це конкретна особа, для якої характерні прояви її почуттів і в основних сферах діяльності будь-якої людини, і в специфічній правовій сфері при реалізації спеціального правового статусу і виконання правової соціальної ролі [29, с. 45–49].

І. М. Даньшин особу правопорушника визначає як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які у

тій чи іншій мірі типово притаманні людям, що винні у вчиненні кримінального правопорушення певного виду [49, с. 117–126].

При цьому О. М. Джужа у понятті «особа» надає перевагу її соціальним ознакам. На думку науковця, особа – це соціальна якість людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації. Ці якості особи визначаються рівнем її свідомості, змістом внутрішнього духовного світу. Обумовлена соціальним середовищем і попереднім досвідом, свідомість стає активним елементом особи, визначаючи у конкретних випадках вибір нею тієї чи іншої форми поведінки [50, с. 16].

Характеристика особи правопорушника повинна відображати криміналістичні ознаки та властивості, що дають можливість вести його цілеспрямований розшук. На першому плані повинні бути соціологічні ознаки, потім виробничі, спортивні, світоглядні, побутові, моральні, медичні та психофізіологічні [48, с. 27].

На нашу думку, криміналістичний портрет потрібно орієнтувати на вид предмета безпосереднього посягання, спосіб учинення кримінального правопорушення та особу потерпілого. Це має бути типова модель, наприклад, вбивці, домушника, грабіжника, розбійника, гвалтівника, сексуального психопата, терориста, особи, що захоплює та утримує заручників з метою викупу, організатора вбивства на замовлення, виконавця, розкрадача в кредитно-банківській сфері тощо. Дані про вік, професію, сімейний стан, характер зв'язку правопорушника та жертви кримінального правопорушення, їх аналіз дозволяють зробити висновки про напрям досудового розслідування, визначити тактичні прийоми при проведенні СРД.

Наукова розробка криміналістичного дослідження особи правопорушника, тактики та методики отримання і використання інформації про нього має важливе практичне і теоретичне значення для більш повного, всебічного та швидкого досудового розслідування і розкриття кримінального правопорушення. Дослідженню особи правопорушника приділяли увагу багато вчених, які вивчали це питання з різних наукових підходів.

Вперше про особу правопорушника згадується у працях видатного вченого-криміналіста минулого Чезаре Ломброзо, який спробував типізувати правопорушників відповідно до вродженої схильності. Так, автор поділяв правопорушників на п'ять категорій:

- 1) вроджені правопорушники;
- 2) правопорушники внаслідок божевілля;
- 3) психопати та інші особи, що страждають психічними аномаліями;
- 4) правопорушники з пристрасті;
- 5) звичайні правопорушники [93, с. 140].

Варто додати, з розвитком вчення про особу правопорушника постійно виникають різні наукові погляди. Так, на сучасному етапі існує декілька напрямів дослідження цієї проблематики: кримінологічний, кримінально-правовий, судово-психологічний та криміналістичний.

З кримінологічного підходу вчені переважно розглядають особу правопорушника з позицій його соціальних потреб, певних психологічних характеристик, ігнорування ним суспільних цінностей. Зокрема, цікавою є класифікація, наведена А. Г. Ковальовим. Автор у своїй науковій праці окреслив низку ключових моментів:

1) глобальний кримінальний тип правопорушника формується у стійких негативних умовах життя, родинних із складними стосунками, що зумовлює в особі озлобленість і безсердечність. Останнє може бути обтяжено алкогольною спадковістю;

2) парціальний тип формується у двох різних колективах – у суспільстві, зокрема несприятливому, й у родині, де діти спостерігають приклади негативних вчинків;

3) кримінальний тип особистості формується внаслідок прогалин у вихованні, стійких моральних нахилів і волі, а також деякої природної невірноваженості [65, с. 49–51].

У кримінально-правовому розумінні особою правопорушником є суб'єкт кримінального правопорушення. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України – це

фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [83].

Стан осудності – це норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Однак, коли на практиці постає питання осудності особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, то це встановлюється за допомогою судово-психіатричних експертиз [138, с. 111].

Поряд з ознаками особи правопорушника, що мають кримінологічний, кримінально-правовий характер, наявні й криміналістичні ознаки, які є найбільш важливі для практичного використання у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.

До криміналістично значущих ознак, що характеризують особу правопорушника, можна віднести способи вчинення кримінального правопорушення (навички, способи приховування, інсценування), предмет злочинного посягання тощо. Значна роль у використанні таких ознак належить їх інтерпретації особою, яка їх виявляє та фіксує. Таке трактування може мати як хибний, помилковий, так і справжнісінький характер, що відповідає дійсності. При оцінці ознак важлива роль відведена аналізу та прогнозу щодо їх значимості й можливості подальшого використання з метою досудового розслідування [57, с. 191–193].

З криміналістичного боку питання цієї категорії досліджувалось багатьма вченими-криміналістами. Зокрема, Г. А. Матусовський зазначав, що криміналістична характеристика, як накопичення і джерело відомостей про певні види кримінальних правопорушень, виконуючи інформаційну функцію, становить собою єдину інформаційну систему. Використання останньої можливо шляхом одержання та аналізу відомостей щодо окремих елементів і встановлення зв'язків між ними [99, с. 149].

Подібної думки дотримувався В. Б. Стукатулін, коли у своїй науковій праці зазначив, що до факторів, які пов'язують особу з кримінальною діяльністю та які дозволяють встановити особу правопорушника, можна

віднести закономірні зв'язки особи правопорушника із вчиненням кримінальним правопорушенням. На думку науковця, поєднання двох понять дозволяє говорити про особу правопорушника як про людину, яка перебуває в певних стосунках з оточуючими людьми, що проявляється у закономірних зв'язках вчиненням кримінальним правопорушенням. Вказані зв'язки проявляються у способах підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, залишають на об'єктах навколишнього середовища індивідуальні сліди, які дозволяють зробити висновок про вчинення того чи іншого кримінального правопорушення конкретною особою. За виявленими слідами можна охарактеризувати не лише фізичні властивості чи «професійні» навички правопорушника, а й встановлювати соціальні, психологічні та вольові якості його особистості, пов'язані з досягненням кримінально-протиправного результату, тощо. Всі ці особливості мають важливе значення для розшуку та оптимізації процесу досудового розслідування і повинні бути включені до криміналістичної характеристики кримінального правопорушення [148, с. 46].

Окрім Г. А. Матусовського та В. Б. Стукатуліна, дослідженням цієї проблеми займалися й інші вчені-криміналісти. Так, зокрема, А. Н. Хоменко теж досліджував зв'язок особистості правопорушника з іншими елементами криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. Вчений стверджує, що особа правопорушника є найбільш активною складовою всієї системи елементів у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень. Додаючи, що за своєю сутністю – це той елемент, який безпосередньо здійснює діяльність із вчинення кримінального правопорушення, тобто власноруч створює всі обставини події кримінального правопорушення та перебуває в безпосередньому взаємозв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики [156, с. 221].

Підтримуємо позицію М. Т. Ведернікова, який зазначає, що у кримінальному праві вчення про суб'єкт кримінального правопорушення

визначає чи є суб'єкт для дії його (кримінального права) інститутів, чи є цей об'єкт впливу належним, таким, що відповідає його необхідним і достатнім ознакам або ж застосування інститутів кримінального права до цього об'єкта є безпредметним з самого початку. У кримінальному процесі, покликаному забезпечувати реалізацію норм матеріального кримінального права, постає завдання не лише визначити параметри предмета вивчення особи обвинуваченого, але й забезпечити встановлення його у обсязі, що є необхідним і достатнім для вирішення правових питань, що виникають у тому чи іншому кримінальному провадженні. У криміналістиці особу суб'єкта, який вчинив кримінальне правопорушення, встановлюють через пізнання її окремих властивостей та якостей, які одержують відображення у слідах кримінального правопорушення, з тим, щоб потім використовувати ці знання у якості заходів впливу на цю особу при проведенні СРД. У кримінології особа правопорушника є одним з основних компонентів самого предмета цієї науки з усіма наслідками щодо її вивчення [28, с. 148].

Підсумовуючи різні погляди вчених криміналістів і кримінологів, можемо бачити, що вони містять ту чи іншу повноту ознак, які характеризують особу правопорушника. Ці погляди мають не тільки теоретичне, а й практичне значення, що полягає в акцентуванні уваги органів досудового розслідування на тих рисах, які визначають можливі напрями розслідування, виходячи із взаємозв'язків даної особи з іншими елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

Пропорушників, які вчиняють крадіжки в умовах великого міста, можна поділити на дві групи:

- 1) професійні крадії, для яких крадіжки є основним джерелом існування. Як правило, такі особи раніше були засуджені за аналогічні кримінальні правопорушення і в цьому сенсі їх злочинна діяльність – одна з найбільш стійких. Зазначені особи мають певну спеціалізацію: крадіжки за допомогою розрізання одягу, сумок спеціальними технічними пристроями – «технарі»; під прикриттям рук різними предметами – плащами, букетами

квітів, сумками – «ширмачі»; крадіжки із сумок і гаманців за допомогою спеціально виготовлених гачків – «рибалки»; крадіжки за допомогою пінцетів, особливо з важкодоступних місць – «хірурги»; крадіжки без використання технічних засобів і «ширми» групою осіб при скупченні народу – «щипачі»; крадіжки за допомогою вибивання предметів точними швидкими рухами – «трясуни»; крадіжки з усіх видів жіночих сумок – «сумочники»; крадіжки речей із господарських сумок – «верхушечники»; крадіжки з проникненням до приміщення, використовуючи «відмички» або підбираючи ключі – «техніки»; крадіжки шляхом злому дверей і засувних пристроїв – «слюсарі» і «шніфери»; крадіжки шляхом видалення вікна – «склярі» тощо);

2) особи, які вчинили крадіжку вперше, або вчиняють їх нерегулярно внаслідок конкретних обставин: по-перше, сприятливих умов для вчинення крадіжки (залишені без догляду або без належної охорони матеріальні цінності, незамкнені двері квартири чи автомашини тощо); по-друге, дані особи допускають можливість вчинення інших аморальних вчинків. Ці особи, як правило, діють спонтанно, не професійно, викрадають предмети, що перебувають без нагляду, і намагаються швидко залишити місце крадіжки.

Аналіз кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення крадіжок в умовах великого міста, дав можливість зробити висновок, що цей різновид кримінальних правопорушень відноситься до категорії чоловічих – 72 % і лише 28 % складають особи жіночої статі, які в переважній більшості діють у співучасті з чоловіками (16 %). Щодо вікової характеристики осіб, які вчиняють крадіжки в умовах великого міста, у відсотковому співвідношенні особи віком від 18 до 24 років – 27 %, особи віком від 25 до 29 років – 39 %, особи віком від 30 до 35 років – 19 %, старші 35 років – 12 %. Особливу групу осіб становлять неповнолітні (26,3 %), які вчиняють крадіжки переважно за попередньою змовою групою осіб (76,4 %), повторно (78,2 %) (Додаток Б).

Неповнолітні крадії характеризуються досить нетипово на місці вчинення крадіжки. Насамперед, це проявляється у слідовій картині, їх діями після вчинення кримінального правопорушення, виду майна, на яке посягають, тощо. Іноді бувають випадки вчинення крадіжки задля демонстрації власних умінь та навичок, наприклад, зламати дверний замок автомобіля. Діють вони у більшості випадків для самоствердження, групою осіб «на публіку» [53, с. 98].

Варто також зазначити, що серед дорослих осіб більшість крадіжок в умовах великого міста теж було вчинено групою осіб. Залежно від кількості в групі, кількість учасників кримінального правопорушення розподілилась наступним чином: 1) група, яка складається з 2–3 осіб – 40,8 %; 2) 4–5 осіб – 20,2 %; 3) 6–7 осіб – 28,6 %; 4) 8–10 осіб – 10,4 % тощо. Такі групи переважно мали ознаки організованої злочинної діяльності: навмисне створення з метою вчинення кримінальних правопорушень, ієрархічну побудову, тривалі злочинні зв'язки, з розробкою злочинного плану та його реалізацією. Для учасників цих злочинних груп основним джерелом існування було заняття злочинною діяльністю. Про це свідчить те, що більше половини засуджених учасників таких кримінальних правопорушень не працювали, крім того, 54 % учасників таких груп були раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких і корисливих кримінальних правопорушень, зокрема 24 % з них за крадіжки.

Зазвичай, в організовану злочинну групу, що займається крадіжками в умовах великого міста, входять:

- 1) лідер (організатор) – 69,5 % випадків;
- 2) особи – «ведмежатники» – ті, що спеціалізуються виключно на зломі (вхідних дверей, сейфу тощо) – 64,2 %;
- 3) особи, що спостерігають за обстановкою під час крадіжки (перебувають на «шухері») – 44,3 %;
- 4) особи, які реалізують (збувають) викрадене – 48,4 %;
- 5) особи, що надають приміщення для зберігання краденого – 34,7 %.

Серед осіб, що вчинили крадіжку, або були співучасниками, мешканці міста, у якому було вчинено кримінальне правопорушення, склали 21 %, іногородні – 42 %, мешканці прилеглих міст або сільської місцевості – 37 %. Крім того, з них на обліку у наркологічному диспансері знаходилось 29 % правопорушників; психоневрологічному – 17 %.

Таким чином, на основі проведеного аналізу та оцінки типових біологічних (стать, вік), соціальних (освіта, наявність судимості, соціального статусу) і психологічних (характер, темперамент) даних про особу правопорушника можна сформувати його криміналістичну характеристику. Так, типовий крадій в умовах великого міста – це особа чоловічої статі (72 %), громадянин України (65 %), іногородній (42 %), у віці від 18 до 35 років (87 %), з базовою вищою освітою (68 %), без постійного джерела доходу (73 %), раніше засуджений (38 %) (Додаток Б).

Характеристика особи потерпілого. Згідно з ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [85].

Під криміналістичним аспектом вивчення особи потерпілого розуміється виявлення таких даних, які використовуються слідчим для ефективної організації розкриття і розслідування кримінального правопорушення; для досягнення психологічного контакту з потерпілим; встановлення його позиції у кримінальному провадженні; вибору обґрунтованих тактичних прийомів проведення окремих СРД та визначення можливостей використання різноманітних методичних напрямів розкриття і розслідування кримінального правопорушення [25, с. 47].

Система ознак, які стосуються особи потерпілого, має складну структуру. Вона охоплює демографічні відомості (стать, вік, місце проживання, навчання роботи та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички, здібності, зв'язки (особисті, родинні, дружні, побутові та ін.) і

відносини (неприятні, дружні і т. д.) [70, с. 45].

Відомості про потерпілого включають також дані про його віктимність (схильність окремих людей ставати внаслідок низки обставин жертвами певних злочинних дій) [113, с. 193].

Більшість учених-лінгвістів збігаються на думці, що етимологія слова «жертва» походить від латинського «victima», що у початковому значенні мало культове, ритуальне значення. Скажімо, у словнику Ф. Брокгауза й І. Ефрона слово «жертва» пояснюється таким чином: «Жертва – вдячне підношення Богу «від плодів земних або з царства тварин» [174, с. 22].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови цей термін тлумачать як «... той, хто постраждав від нещасного випадку або агресії; той, над ким знущаються, проявляють насилля; той, хто переживає, терпить різні неприємності від кого-, чого-небудь» [30, с. 274].

Питання про характеристику жертви кримінального правопорушення є ключовим у віктимології. Власне ця наука у вузькому значенні – кримінальна віктимологія, тобто галузь знань про жертву злочину та її роль у генезисі злочинної поведінки [101, с. 41]. У своїй монографії «Злочинець та його жертва» засновник віктимології Г. Гентіг розглядав жертву і злочинця як невід’ємні складові механізму злочинної поведінки [172, с. 17–19].

Водночас нас цікавить не стільки семантичне значення слова «жертва», скільки соціальний зміст цього поняття. Лише розвинута, мисляча істота, яка має відчуття, емоції, а головне – свідомість, може сприймати вже завдану шкоду, а також потенційну небезпеку, давши їй належну оцінку і визначити на цій основі свою поведінку. Отже, основним об’єктом вчення про жертву в теоретичному і практичному плані є саме людина.

Тому під «жертвою» у класичній віктимології розуміють людину, яка постраждала від неправомірних дій інших осіб, власної поведінки, негативних життєвих обставин або нещасного випадку. Водночас варто мати на увазі, що одні й ті самі неправомірні дії, події, нещасні випадки, залежно від умов, місця і часу, можуть завдати шкоди як окремій людині, так і групі

людей, як фізичній, так і юридичній особі.

Між потерпілим (жертвою) і правопорушником найчастіше простежується певний взаємозв'язок, в силу чого злочинці обирають окремих осіб об'єктами свого злочинного посягання. Тому і не дивно, що у кримінальних правопорушеннях, де є потерпілий, виявлення правопорушника значною мірою відбувається за схемою правопорушник – потерпілий. Особливо важливо встановити і вивчити цей зв'язок на початку розслідування, що дасть можливість швидше встановити всі обставини кримінального правопорушення [177, с. 277].

Системно-структурний підхід до вивчення взаємозв'язків злочинця і жертви показує, що такий зв'язок не є однотипним. Тут можна виокремити різні рівні, багатоманітні типи зв'язків злочинця і жертви. Стосовно крадіжок в умовах великого міста, важливою підставою розмежування типів зв'язків виступають такі критерії:

I. Характер соціальних контактів, які існували до вчинення кримінального правопорушення між правопорушником і потерпілим. На цій підставі вони поділяються на три групи.

До першої групи належать особи, які перебувають із правопорушником у родинних відносинах, а також фактично в сімейних.

До другої: а) знайомі за місцем проживання, народження; б) знайомі по навчанню, спільному проведенню відпочинку; в) випадкові знайомі на вулицях, в клубах, дискотеках тощо; г) інші знайомі.

До третьої групи входять потерпілі, не знайомі з правопорушником.

Варто додати, що є низка криміналістичних ознак, знання яких дає змогу зробити припущення, що крадіжка була вчинена особою з числа знайомих.

До прикладу, квартирна крадіжка була вчинена з розрахунком, коли правопорушники точно знали, що господарів не буде дома (зокрема, про що свідчить неквапливий та ретельний пошук предметів), або для того, щоб проникнути до приміщення було відкрито замок, який має певні особливості,

відомі тільки вузькому колу осіб, або цінні речі були викрадені з певних місць (тайників) без пошуку в інших місцях.

II. За часом виникнення зв'язки поділяють на ті:

- а) які виникають до вчинення кримінального правопорушення;
- б) виникають у процесі злочинного посягання.

III. За характером (наявністю або відсутністю) взаємодії потерпілого і злочинця в процесі вчинення посягання зв'язок може бути безпосередній (контактний) або ж опосередкований.

IV. За обставинами виникнення:

1) розвивається в результаті конкретних взаємовідносин, наявних між правопорушником і його жертвою до вчинення кримінального правопорушення;

2) виникає в результаті гострої конфліктної ситуації безпосередньо до або в момент вчинення кримінального правопорушення;

3) з'являється за відсутності будь-яких конфліктних взаємовідносин між жертвою і правопорушником до вчинення кримінального правопорушення [138, с. 520; 132, с. 80].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу дійти висновку, що найвищий рівень віктимності в досліджуваній категорії суспільно-небезпечних діянь мають чоловіки (55 %), частка жінок складає 45 % серед всіх випадків вчинення крадіжок в умовах великого міста. Крім того, серед потерпілих особи віком від 10 до 17 років (37 %), від 18 до 29 років (11 %), від 30 років і старші (49 %). Освітній рівень: 39 % мали повну загально-середню; 27 % – середньо-спеціальну; 34 % – вищу. Поряд з цим, 51 % потерпілих на час учинення щодо них кримінального правопорушення працювали, 23 % – навчалися, 19 % – не працювали і не навчалися. Варто додати, що особа потерпілого тісно пов'язана з обстановкою вчинення крадіжки в умовах великого міста. Майно осіб у віці від 14 до 30 років і старше стає об'єктом злочинних посягань переважно у розважальних і спортивно-масових закладах у вечірній та нічний час, а у віці від 35 років – у

громадському транспорті та місцях культурного відпочинку вдень і ввечері. До вчинення крадіжки правопорушник і жертва у 52 % випадків були не знайомі, у 8 % – приятелі. У 21 % випадків між злочинцем і жертвою були неприязні стосунки і у 19 % – нейтральні. Щодо морально-психологічних ознак, то 31 % потерпілих характеризувалися схильністю до вживання алкоголю, 19 % – вживали наркотичні засоби, 1 % – мали різні психічні відхилення і стосовно 10 % потерпілих дані відсутні (Додаток Б).

Потерпілими у громадських місцях стають переважно особи зрілого віку, здебільшого жінки. Зазначені особи у більшості випадків мали провокуючу поведінку, втрачали пильність за речами, залишали їх без нагляду, перебували у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, особливо у місцях розваг. Так, у 5 % випадків мав місце нетверезий стан потерпілого, у 9 % – неуважність, у 4 % – надмірна довірливість до незнайомців, у 12 % – виставлення напоказ дорогих речей, у 7 % – похилий та малолітній вік потерпілого, а у 48 % – неналежна охорона майна чи залишення потерпілим речей без нагляду. Загалом легковажність потерпілого мала місце у 33 % випадків, а провокаційні дії у 67 % випадків. Проте, у 38 % випадків вчинення кримінального правопорушення не було пов'язане з емоційно-вольовими якостями потерпілого (Додаток Б).

Необхідно зауважити, що особа потерпілого являє собою обов'язковий і складний об'єкт пізнання на досудовому розслідуванні. Перелік відомостей про потерпілого, які можуть мати значення для правильного вирішення кримінального провадження, практично не вичерпні [25, с. 20].

Отже, взаємозв'язок «правопорушник – потерпілий» посідає одне з ключових місць у виявленні різноманітних обставин кримінального провадження. При формуванні криміналістичної характеристики крадіжки в умовах великого міста головним чином акумулюється інформація про потерпілого та його поведінку, що дозволяє отримати уявлення про специфіку його взаємовідносин з правопорушником. Зокрема, важливого значення набувають відомості про потерпілого, якими міг скористатися

правопорушник під час підготовки і вчинення квартирної крадіжки (місця схову грошей чи коштовностей, тривала відсутність тощо). Однак особливо виокремлюються дані про віктимну поведінку потерпілого (безтурботне ставлення до охорони свого житла від злочинних посягань, нерозбірливість і зайва довіра до незнайомих людей, які відвідали їх помешкання, демонстрування забезпеченого побуту, систематичне публікування об'яв про купівлю-продаж дорогих предметів чи коштовних речей, звичка носити при собі значні грошові суми тощо).

Висновки до розділу 1

1. Соціально-економічні чинники розвитку останнього десятиліття України призвели до урбанізації великих міст за рахунок відтоку жителів сільської місцевості. Територіальний устрій великого місто (Київ, Харків, Дніпро, Кривий Ріг та інші) складають декілька районів, визначені територіальною межею кожний. Районам у містах властиве поєднання великої кількості житлових будинків, промислових зон, торгівельних (бізнес) центрів, місць відпочинку, з великою кількістю населення (понад 250 тис. чоловік) та переважно невеликим числом корінних жителів.

Для злочинного середовища перевагою великого міста, з одного боку, стала численність місць збуту викраденого майна (комісійні магазини, речові ринки, комерційні кіоски, ломбарди тощо), з іншого, розвиненість транспортної інфраструктури мегаполісу, яка дозволяє уникнути переслідування, поспішно покинути межі міста, перебратись в інший населений пункт, зокрема, з метою переховування або повторного вчинення крадіжки чи будь-якого іншого кримінального правопорушення.

2. Розроблено авторське тлумачення криміналістичної характеристики крадіжок в умовах великого міста, а також визначено шість її основних елементів: предмет злочинного посягання (майно, яке має певну вартість і є

чужим для винної особи; спосіб учинення крадіжки (складається зі способів підготовки, безпосереднього вчинення та способів приховування крадіжки); обстановку вчинення кримінального правопорушення (місце, час і безпосередня обстановка (умови) суспільно-небезпечного діяння); типова «слідова» картина (зміни матеріального середовища, що виникли в результаті вчинення в ньому крадіжки та є її наслідками); характеристика особи правопорушника (фізичні та соціально-демографічні дані; поведінка до, під час та після вчинення крадіжки; чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо).

3. Враховуючи широкий спектр предметів крадіжки в умовах великого міста, встановлено, що правопорушники намагаються викрасти чуже майно відштовхуючись від трьох його складових: 1) дефіцитність; 2) можливість швидкої реалізації; 3) висока прибутковість. Окрім специфічних ознак (фізичного, економічного та юридичного характеру) для кожного предмета крадіжки властиві ще кількісні (довжина, ширина, висота, вага, обсяг) та якісні (відображають матеріальний склад і природу речі) характеристики, що впливають на вибір способів підготовки, учинення та приховування крадіжок, місць їхнього учинення та відповідний механізм слідоутворення.

Констатовано, що не є предметом крадіжки: 1) природні багатства в їх природному стані; 2) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали; 3) транспортні засоби; 4) тіло (останки, прах) померлого, урна з його прахом, предмети, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого; 5) наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; 6) офіційні чи приватні документи (паспорти або інші важливі особисті

документи), що не мають грошової оцінки та мінової властивості, штампи й печатки; 7) військове майно; 8) речі, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою.

4. Обстановка учинення крадіжок в умовах великого міста визначена адміністративно-територіальним розташуванням районів, їх соціально-економічною характеристикою, специфікою окремих ділянок місцевості (житловий масив, виробнича зона, місце відпочинку) та часовим проміжком. Наголошено на часовому інтервалі, характерному для ритму життя у великому місті, зокрема, дев'ять з десяти квартирних крадіжок вчиняються з 9-ї до 17-ї години у робочі дні тижня, більше половини – влітку; крадіжки з крамниць, комор – у вечірні та нічні часи, в святкові або вихідні дні; значна кількість кишенькових крадіжок вчиняються вранці та у вечірні години, години «пік», коли виникає сприятлива ситуація у міському транспорті, крамницях, на ринках та в інших багатолюдних місцях.

5. Для сучасних умов життєдіяльності мегаполісів характерне різноманіття способів учинення крадіжок. При звичайнісінькій буденності життя містян правоохоронці встановлюють їх різновиди залежності від виду крадіжки. З огляду на це виокремлено: 1) крадіжки з приміщень (квартир, будинків, дач, гуртожитків, крамниць, кіосків, складів, готелів тощо); 2) крадіжки матеріальних цінностей з підприємств, установ, організацій; 3) крадіжки вантажів на транспорті (залізничному, річковому, морському і повітряному, автомобільному); 4) крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо; 5) кишенькові крадіжки.

За результатами опитування засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, з'ясовано, що підготовка до вчинення крадіжки у великому місті передбачала: 1) вибір предмета злочинного посягання (27,39 %); 2) попередню розвідку місця (11,5 %); 3) розробку плану злочинних дій (11,76 %); 4) спостереження за місцем, де зберігається майно, або за самим майном (10,85 %); 5) розподіл ролей для вчинення крадіжки (7,75 %); 6) вибір і підготовку місця зберігання викраденого майна (4,26 %);

7) підбір технічних засобів для проникнення у приміщення, де зберігається майно (3,75 %); 8) пошук ТЗ для перевезення викраденого майна (1,68 %) (Додаток Г).

Доведено, що спосіб учинення крадіжки в умовах великого міста залежить від чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. До об'єктивних варто віднести: 1) особливості обстановки і місця вчинення кримінального правопорушення; 2) час вчинення кримінального правопорушення; 3) предмет злочинного посягання, його якісні та кількісні ознаки; 4) наявність знарядь кримінального правопорушення або можливість доступу до них; 5) можливість здійснення підготовчих дій; 6) наявність співучасників та їх кваліфікація. Чинниками суб'єктивного характеру є: 1) наявність у правопорушника «професійних знань»; 2) фізичний стан і психологічні особливості правопорушника.

6. Матеріальними слідами крадіжки в умовах великого міста є: а) сліди відображення (рук, ніг, шкірного покриву, нігтів, зубів); б) сліди речовини (кров, наприклад, у результаті розбиття бокового скла автомобіля чи вікна квартири; волосся; запах; піт; мікрочастинки одягу); в) сліди від предметів, які були використані для вчинення крадіжки (інструменти, знаряддя злому, сліди від застосування газорізної апаратури тощо).

Ідеальні сліди формуються у свідомості потерпілого, оскільки, саме він може повідомити значущу для слідства інформацію (в кого був доступ до приміщення, хто міг знати про його відсутність, графік роботи, або про зберігання цінних речей тощо). Стосовно інших осіб, то у більшості випадків свідки (очевидці) цього кримінального правопорушення відсутні, зокрема, це пояснює специфіку даного антисуспільного діяння (правопорушник діє таємно, забезпечує собі алібі, співучасники чергують на «шухері» тощо).

7. Визначено дві основні групи злочинців цієї категорії кримінальних проваджень: 1) залежно від спеціалізації та способів викрадання – професійні крадії («технарні», «ширмачі», «хірурги», «рибалки», «щипачі», «трясуни», «сумочники», «верхушечники», техніки», «слюсарі», «шніфери», «склярі»);

2) особи, які вчинили крадіжку вперше, повторно, зокрема, в результаті збігу життєвих обставин (важке матеріальне становище), або сприятливих для цього умов (залишені без догляду чи належної охорони матеріальні цінності, незамкнені двері квартири тощо). Такі особи зазвичай діють спонтанно, без попередньої підготовки, залишаючи за собою велику кількість слідової інформації та проявляють невелику вибірковість у предметах викрадення.

Співучасть частіше проявляється у трьох випадках: 1) при викраденні матеріалів та інструментів з будівельних майданчиків; 2) при вчиненні крадіжки з оптових баз (побутової техніки, одягу тощо); 3) при вчиненні крадіжок на залізничних станціях (вмісту грузових вагонів (контейнерів), рельсів, металевих гвинтів, дорожніх знаків тощо).

З аналізу 200 кримінальних проваджень, розпочатих за фактом учинення крадіжки у м. Києві, кількість учасників кримінального правопорушення розподілилась наступним чином: 1) група, яка складається з 2–3 осіб – 40,8 %; 2) 4–5 осіб – 20,2 %; 3) 6–7 осіб – 28,6 %; 4) 8–10 осіб – 10,4 % тощо. До складу організованої злочинної групи входять: лідер (організатор) – 69,5 % випадків; особи – «ведмежатники» – ті, що спеціалізуються виключно на зломі (вхідних дверей, сейфу тощо) – 64,2 %; особи, що спостерігають за обстановкою під час крадіжки (перебувають на «шухері») – 44,3 %; особи, що реалізують (збувають) викрадене – 48,4 %; особи, що надають приміщення для зберігання краденого майна – 34,7 %. З числа цих осіб, відсоток корінних жителів міста, у якому було вчинено крадіжку, складає 21 %, іногородніх – 42 %, мешканців прилеглих містечок або сільської місцевості – 37 %.

8. Систематизовано дані про віктимну поведінку потерпілого, зокрема у 30 % випадків мав місце нетверезий стан, надмірна довірливість до незнайомих – 18 %, виставлення напоказ дорогих речей – 12 %, похилий та малолітній вік потерпілого – 15 %, неналежна охорона майна чи залишення речей без нагляду – 48 %. Загалом легковажність потерпілого мала місце у

28,5 % випадків, провокаційні дії – у 62,5 %. Решта крадіжок не була пов’язана з його емоційно-вольовими якостями (9 %).

Визначено, що потерпілими від крадіжок в умовах великого міста у переважній більшості виступають три категорії осіб: 1) власники майна; 2) особи, у тимчасовому користуванні яких перебувало викрадене майно; 3) інші особи, у яких перебувало майно на момент вчинення крадіжки (наприклад, під час перевезення вантажу підприємства).

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

2.1 Особливості початку досудового розслідування

На сучасному етапі розвитку національного законодавства досудове розслідування є першою і самостійною стадією у системі кримінального процесу України, якій притаманні специфічні риси та на яку покладене виконання як спеціального завдання, притаманного лише цій стадії (забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення), так і інших завдань кримінального провадження (захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень і забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження) [152, с. 6].

Ефективне розслідування крадіжок в умовах великого міста значною мірою забезпечується обґрунтованим і своєчасним початком досудового розслідування кримінального провадження, швидким і якісним проведенням початкових СРД. Варто зазначити, що чинний КПК України [85], у порівнянні з КПК України 1960 р. [64], суттєво змінив початковий етап досудового розслідування кримінальних правопорушень, маючи на меті унеможливити конфлікт між державою та громадянами з приводу їх звернень до правоохоронних органів із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення, запобігаючи неприйняттю таких заяв чи повідомлень, відмові у їх вирішенні, а також створенню широких можливостей оперативного розгляду таких заяв і повідомлень, застосовуючи при цьому весь арсенал кримінальних процесуальних засобів. Для реалізації положень чинного КПК України щодо початкового етапу досудового

розслідування було прийнято низку підзаконних актів [125; 126; 61; 123].

У юридичній літературі термін «початок досудового розслідування» може розглядатися по-різному: як кримінально-процесуальний інститут, як стадія кримінального процесу, [55; 66; 69; 153, с. 15; 46] або вчення про початок досудового розслідування [58, с. 21–22].

Якщо розглядати початок досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста з огляду на практику кримінального судочинства, то, на нашу думку, найбільш вдало буде визначити його як діяльність органів досудового розслідування, яка здійснюється при неухильному додержанні вимог кримінального процесуального закону під процесуальними керівництвом прокурора, обмежена формами судового контролю та спрямована на збирання, перевірку й оцінку доказів з метою встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КПК України органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство, є:

1) слідчі підрозділи:

а) органів Національної поліції України (далі – НПУ);

б) органів безпеки;

в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

г) органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР);

г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

Втім, закон визначає можливість здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків іншими особами – службовими особами, уповноваженими на вчинення процесуальних дій (ч. 3 ст. 38 КПК України).

Зважаючи, що досудове розслідування кримінальних правопорушень є першою і самостійною стадією кримінального процесу України, йому властиві специфічні ознаки (риси):

- нормативна закріпленість завдань (ст. 2 КПК України);
- визначеність кола учасників, які здійснюють досудове розслідування або залучаються до нього;
- наявність процесуальної форми, яка передбачає порядок здійснення процесуальної діяльності, починаючи з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), і закінчується у формах, передбачених ст. 283 КПК України;
- передбачення чітких строків досудового розслідування;
- специфічність підсумкового процесуального рішення, яким може бути постановою про закриття кримінального провадження, обвинувальний акт, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру [111].

Проте, відносно самостійними елементами кожної стадії кримінального провадження, які відзначаються своєю специфікою, а тому сприяють ідентифікації певної стадії, є її етапи:

- 1) внесення слідчим, прокурором відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР та визначення керівником органу досудового розслідування слідчого, який буде здійснювати досудове розслідування (ст. 214 КПК України);
- 2) проведення СРД та НСРД з метою отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила (гл. 20, 21 КПК України);
- 3) повідомлення особі про підозру та допит підозрюваного (ст. ст. 276–279, 224 КПК України);
- 4) застосування заходів забезпечення кримінального провадження (розділ II КПК України);
- 5) подальше проведення процесуальних дій щодо збирання і перевірки доказів, які підтверджують чи спростовують підозру, встановлення обставин, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність;

б) закінчення досудового розслідування (гл. 24 КПК України).

Початок досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста охоплюється повністю першим та частково другим етапом, під час якого слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР [85].

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 214 КПК України, зазначимо, що для початку досудового розслідування кримінальних правопорушень законодавець передбачив такі приводи:

а) заява про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

б) повідомлення про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

в) самостійне виявлення слідчим чи прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Однак, у теорії кримінального процесу щодо визначення поняття приводу для початку досудового розслідування завжди тривали багаторічні дискусії [124, с. 369–390]. Спочатку привід визначали як передбачене законом джерело, з якого орган дізнання, слідчий і прокурор одержують відомості (інформацію) про вчинення кримінального правопорушення, яке зобов'язує їх розглянути питання щодо необхідності початку досудового розслідування [44, с. 187; 58, с. 52–53]. Потім окремі науковці стверджували, що це джерело початкових відомостей про ознаки вчинення (чи підготовки до вчинення) кримінального правопорушення, які надійшли до органу дізнання, слідчого, прокурора, суду й судді [107, с. 209], або повідомлення про кримінальне правопорушення, що отримане з передбаченого законом

джерела [105, с. 366; 10, с. 176], або джерела первісних відомостей про кримінальне правопорушення, які породжують кримінально-процесуальні правовідносини та зобов'язують правоохоронні органи здійснити перевірку інформації, що в них міститься, по суті [149, с. 392; 45, с. 123; 84, с. 433; 86, с. 234].

Проте ми підтримуємо позицію тих науковців, які наголошують на необхідності законодавчого визначення приводів і підстав для початку досудового розслідування кримінальних правопорушень і підкреслюємо, що незважаючи на те, що на практиці дійсно можливі вияви суб'єктивізму, а відтак і зловживань у оцінці приводів і підстав для початку досудового розслідування, недостатнє законодавче їх визначення не може вирішити цієї проблеми, що зрештою і знайшло підтвердження у правовому полі КПК України. Убачається, що відсутність належного законодавчого визначення приводів і підстав для початку досудового розслідування кримінального правопорушення відкриває шлях до необґрунтованого застосування заходів державного примусу щодо учасників кримінального провадження, коли таке провадження розпочато «автоматично» лише за заявою, з якої не можна однозначно зробити висновок про те, що кримінальне правопорушення мало місце та про причетність до нього певної особи. Тим більше, що можливість оскарження безпідставно розпочатого досудового розслідування не передбачена [152].

Заява про обставини, що можуть свідчити про вчинення крадіжки у великому місті, може надійти до правоохоронних органів як від фізичних, так і юридичних осіб. Повідомленням про обставини, що можуть свідчити про вчинення крадіжки, можуть бути:

- повідомлення підприємств, установ, організацій та їх службових осіб;
- повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України;
- повідомлення в засобах масової інформації.

Так, на початковому етапі досудового розслідування крадіжки в умовах

великого міста починається дослідження обставин вчинення суспільно-небезпечного діяння, де не менш важливим завданням є фіксація слідів кримінального правопорушення та встановлення обставин, що підлягають доказуванню. Відповідно до ст. 91 КПК України до них відносяться:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу злочинця, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [85].

Проте, на нашу думку, при розслідуванні крадіжок в умовах великого

міста можуть підлягати встановленню обставини, що не зазначені у цьому переліку. Зокрема, криміналістична наука виокремила характерні саме для цього виду кримінального правопорушення, а саме:

- факт таємного викрадення майна;
- місце, час та умови вчинення крадіжки;
- предмет крадіжки, його вартість, особливі ознаки;
- спосіб учинення крадіжки, технічні засоби, які були застосовані для таємного викрадення і приховання;
- тривалість перебування і конкретні дії правопорушника на місці крадіжки;
- особливості крадіжки (ким її вчинено), мотиви його поведінки;
- наявність злочинної групи та роль кожного з її членів;
- спосіб, час і місце збуту вкраденого;
- обставини, що сприяли вчиненню крадіжки;
- обставини, що впливають на ступінь і характер вини. У кожному конкретному випадку може виникнути необхідність у встановленні й інших важливих у кримінальному провадженні обставин [3, с. 128].

З огляду на широкий спектр обставин, які підлягають встановленню (доказуванню) у кримінальному провадженні, структуру початкового етапу досудового розслідування крадіжки в умовах великого міста варто окреслити наступним чином:

1) здійснення організаційних заходів – планування початку досудового розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних і організаційних рішень;

2) початкові СРД, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій та елементів криміналістичної характеристики, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу досудового розслідування [60, с. 11].

Отже, основна спрямованість початкового етапу досудового

розслідування крадіжок в умовах великого міста – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів шляхом проведення СРД. Головними завданнями, що постають перед слідчим (дознавачем), є належний збір і фіксація матеріальних слідів кримінального правопорушення (у 72 % випадків кримінальне провадження розпочинається з огляду місця події) для встановлення підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; визначення осіб, які сприймали ідеальні сліди кримінальних правопорушень, чим розширюється база свідків; встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення; призначення відповідної експертизи тощо.

У даному контексті необхідно зауважити, що за загальним правилом здійснення досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Проте, огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду [85].

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. До ЄРДР вносяться відомості про:

- 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

- 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені Положенням про ЄРДР, порядком його формування та ведення [125].

При внесенні зазначених відомостей до ЄРДР автоматично фіксується дата (час) внесення інформації та присвоюється індивідуальний номер кримінального провадження. Далі слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівнику органу прокуратури про початок досудового розслідування кримінального правопорушення (крадіжки) та про інші відомості, які передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Водночас у випадку, коли відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР були внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, буде визначений керівником органу досудового розслідування [85].

Водночас є певні правила прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, які передбачені Положенням про ЄРДР, порядком його формування та ведення, а саме:

1) усні заяви заносяться слідчим або прокурором до протоколу, який підписується заявником;

2) відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

3) слідчим або прокурором особа, яка подає заяву чи повідомляє про

кримінальне правопорушення, під розпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення, крім випадків надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку;

4) заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність (за виключенням випадків, коли таке попередження не можливо зробити з об'єктивних причин: надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, непритомний стан заявника, відрядження тощо) [125].

Крім того, відповідно до п. 4 Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, якщо заява (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення надійшла до органу (підрозділу) поліції під час особистого звернення заявника одночасно з її (його) реєстрацією в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ІТС ІПНП) або журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (далі – ЄО), уповноважена службова особа оформлює та видає заявникові талон-повідомлення ЄО про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та іншу подію [126].

Поряд з цим заяви (повідомлення) про вчинення крадіжок, що надійшли до органу (підрозділу) поліції з використанням засобів поштового зв'язку, мережі Інтернет, електронного зв'язку (електронні звернення), через контактні центри державної установи «Урядовий контактний центр» та телефонну «гарячу лінію» НПУ, служби діловодства реєструють та невідкладно передають керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки [126].

Однак, Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення визначає й особливі випадки щодо внесення відомостей про кримінальні правопорушення. Наприклад, у п. 3 зазначено, що кримінальні провадження,

які надходять для проведення досудового розслідування з прокуратури до органу досудового розслідування або з органів досудового розслідування до іншого органу досудового розслідування, а також провадження, що надійшли з одного району (міста) в інший район (місто), удруге не обліковуються і закінчуються провадженням за номером первинної реєстрації [125].

Якщо місце вчинення крадіжки в умовах великого міста невідоме, обов'язок визначення місця проведення досудового розслідування покладається на прокурора (ч. 3 ст. 218 КПК України). Для цього слідчий повинен внести відомості навіть про «непідслідне» кримінальне правопорушення до ЄРДР і відразу направити прокурору повідомлення про початок досудового розслідування, в якому зазначити відомості, необхідні для прийняття рішення прокурором. Отримавши дане повідомлення, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, визначає місце його проведення. Однак він повинен враховувати місце виявлення ознак кримінального правопорушення, місце перебування підозрюваного чи більшості свідків, місце закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків.

Подібна процедура передбачена і тоді, коли існує невизначеність із підслідністю. Обов'язок її визначення покладено саме на прокурора в тому випадку, якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не належить до його компетенції.

Після повідомлення прокурора слідчий проводить розслідування до моменту визначення прокурором іншої підслідності (ч. 2 ст. 218 КПК України). До речі, аналогічна ситуація на початковому етапі досудового розслідування може виникнути і під час обов'язкової перевірки слідчим відомостей про вже розпочаті кримінальні провадження за фактом вчинення крадіжки. Варто пам'ятати, що у разі виявлення того, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу вже розпочато кримінальне провадження стосовно одного й того самого кримінального

правопорушення, слідчий, який це виявив, надсилає супровідним листом іншому слідчому, який вже здійснює досудове розслідування, наявні в нього матеріали і відомості та обов'язково повідомляє про це прокурора шляхом надсилання йому повідомлення (ч. 4 ст. 218 КПК України).

Загалом, після надходження до органу, підрозділу поліції інформації про вчинення крадіжки та внесення відповідної інформації до ЄРДР під керівництвом начальника органу, підрозділу поліції створюється СОГ та здійснюється комплекс першочергових заходів й невідкладних СРД, зокрема за дорученням слідчого, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та з'ясування всіх обставин події. Начальники ГУНП, їх територіальних (відокремлених) підрозділів є відповідальними за організацію своєчасного направлення на місце події СОГ у повному складі, інших працівників органу, підрозділу поліції залежно від обставин і характеру вчиненого кримінального правопорушення. Слідчо-оперативні групи створюються при чергових частинах територіальних підрозділів НПУ. Склад цих груп формується з працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального підрозділу НПУ та погодженого з начальником слідчого підрозділу. До складу СОГ входять слідчий (старший СОГ), співробітник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також за необхідності кінолог зі службово-розшуковим собакою [61]. Після прибуття на місце події члени СОГ: проводять огляд, з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили крадіжку, та ймовірні шляхи їх руху.

Таким чином, на початковому етапі досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста слідчий (дознавач) у своєму розпорядженні повинен мати такі матеріали:

- 1) рапорт про виявлення кримінального правопорушення;
- 2) протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що готується);

- 3) зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування;
- 4) повідомлення прокурора про початок досудового розслідування;
- 5) доручення про проведення досудового розслідування;
- 6) пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого;
- 7) детальні відомості, за яких обставин було вчинено кримінальне правопорушення;
- 8) протокол огляду місця події;
- 9) протокол допиту (пояснення) свідків та очевидців вчинення кримінального правопорушення;
- 10) постанову про проведення товарознавчої експертизи (за необхідності).

З огляду на це до особливостей початку досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста відноситься:

- перелік обставин, які обов'язково мають бути встановлені на момент внесення відомостей до ЄРДР;
- джерела відомостей про такі обставини;
- особливості тактики проведення та фіксації результатів процесуальних дій з метою отримання (закріплення) слідів кримінального правопорушення.

З урахуванням викладеного вище діяльність слідчого на даному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 КК України, буде включати в себе:

- 1) оцінку інформації, що надійшла про кримінальне правопорушення;
- 2) внесення відомостей до ЄРДР;
- 3) перевірку заяви, повідомлення.

Отже, сутність початку досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста доцільно розглядати у двох аспектах: з одного боку, як окремий етап досудового розслідування, метою якого є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а з іншого – як здійснювану в установленому законом

порядку кримінальну процесуальну діяльність слідчого, прокурора стосовно встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, а також правовідносини, що виникають внаслідок такої діяльності між учасниками кримінального провадження. При виявленні події, яку можна кваліфікувати як вчинення крадіжки, слідчий (дізнавач) вносить відомості до ЄРДР та розпочинає досудове розслідування.

2.2 Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування

Кримінальне провадження здійснюється в конкретних умовах часу, місця, обстановки, виходячи із дій та поведінки осіб, залучених до його сфери, та під впливом інших чинників. Ця складна система взаємозв'язків становить ту конкретну обстановку, у якій працює слідчий та інші компетентні суб'єкти. Зазначена обстановка отримала в криміналістиці назву *слідчої ситуації* [130, с. 306].

Вирішення завдань досудового розслідування за допомогою ситуаційного підходу – поширений і виправданий практикою метод аналітичної та практичної роботи слідчого (дізнавача), що дозволяє максимально урахувати всі важливі обставини події і провадження на різних етапах розслідування та прямо застосувати наукові розробки до його певних ситуацій та умов. Формування типових слідчих ситуацій досудового розслідування кримінальних правопорушень відбувається на основі вивчення матеріалів правозастосовної практики та є складовою практично усіх криміналістичних методик.

Вперше визначення поняття «слідча ситуація» було запропоноване О. Н. Колесніченком ще у 1967 р. Науковець зазначав, що під цим поняттям потрібно розуміти певне положення, стан досудового розслідування, обумовлений наявністю доказів, інформаційного матеріалу і виникаючими конкретними завданнями їх збирання та перевірки [69, с. 21].

З часу ведення у науковий обіг цієї дефініції в науці з'явилася значна кількість учених – послідовників і прихильників, які в подальшому, продовжили займатися дослідженням й розвитком цієї проблематики та розвинули дане поняття до сучасного рівня його розуміння. Однак прагнення всебічно охарактеризувати поняття та сутність слідчої ситуації, зумовило в криміналістичній літературі існування різного за змістом трактування цього поняття. Наприклад, І. Ф. Герасимов, провівши дослідження сутності слідчої ситуації, визначив її як сукупність доказової, тактичної, методичної, організаційної інформації, що включає в себе окремі елементи обстановки, у якій здійснюється досудове розслідування кримінального правопорушення [38, с. 14]. Поряд з І. Ф. Герасимовим зміст слідчої ситуації розкривали ще багато вчених. Так, О. М. Гусаков та А. О. Фелющенко стверджували, що у кожній слідчій ситуації закономірно повторюються елементи, що становлять її зміст і визначають вибір тактичного прийому, а саме:

- 1) завдання, що стоять перед розслідуванням на момент застосування тактичного прийому;
- 2) обсяг інформації, наявної у слідчого;
- 3) матеріальна обстановка на місці застосування тактичного прийому (наприклад, тактика огляду однокімнатної квартири буде відрізнятися від тактики огляду ТЗ);
- 4) обсяг матеріальних, людських і часових ресурсів, що є у розпорядженні слідчого;
- 5) взаємовідносини осіб, з діями та інтересами яких пов'язано застосування тактичного прийому;
- 6) психологічні та інші особливості осіб, що беруть участь в застосуванні тактичного прийому [47, с. 6].

На думку Т. А. Пазинич, використовуване в криміналістиці поняття слідчої ситуації є узагальненням і фактично охоплює два поняття:

- 1) конкретної слідчої ситуації у кримінальному провадженні;
- 2) типової слідчої ситуації.

Де, конкретна слідча ситуація – це сукупність всіх умов, в яких здійснюється розслідування в певний його момент, і включає в себе компоненти інформаційного, процесуального, психологічного, тактичного та матеріально-технічного характеру. Типова слідча ситуація – це сукупність інформації (доказів та оперативно-розшукових відомостей), яка найбільш характерна для певного етапу розслідування у кримінальних провадженнях окремих категорій [112, с. 126].

Дещо схожої позиції дотримувався М. В. Салтевський, який зазначив, що з одного боку, слідча ситуація – це об'єктивна реальність (матеріальні та ідеальні джерела), а з іншого – система, що пізнається в процесі досудового розслідування кримінального правопорушення суб'єктом доказування. Відповідно, слідча ситуація в пізнавальному аспекті – це категорія, що оцінюється, а в інформаційному – сукупність матеріальних та ідеальних джерел, які виникають на конкретному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення [141, с. 87].

М. О. Селіванов слідчу ситуацію розглядав як вираження обстановки, картини розслідування, що склалася до певного моменту, як суму значущої для розслідування інформації, що береться до уваги поряд із джерелами її одержання [142, с. 53]. На думку таких криміналістів, як: А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус та інших, слідча ситуація – це положення чи обстановка, що склалася на певний момент розслідування кримінального правопорушення [130, с. 64; 53, с. 87].

Водночас В. Ю. Шепітько пропонує розглядати слідчу ситуацію в широкому та вузькому розумінні. Виходячи з позиції науковця у широкому розумінні, слідча ситуація являє собою сукупність усіх умов, що впливають на досудове розслідування та визначають його особливості, в той час коли у вузькому значенні (більш практично спрямованому) слідча ситуація є характеристикою інформаційних даних, що знаходяться у розпорядженні слідства на конкретному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення [165, с. 264–265].

Проте, на наш погляд, найбільш вдале визначення слідчої ситуації, яке одержало широку підтримку та подальший розвиток у наукових колах, було запропоновано В. П. Бахіним. Зокрема, професор слідчу ситуацію визначив як об'єктивну реальність, фактичну обстановку, а результат її пізнання, відомості про неї – відображенням цієї обстановки, що використовуються для з'ясування її змісту з метою розкриття кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до відповідальності [146, с. 16].

Втім, як відзначає Р. С. Белкін, обстановка – річ мінлива, не завжди може мати сталий характер. Так, слідча ситуація утворює у своїй сукупності динамічну систему, що постійно змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Об'єктивні чинники – це ті незалежні від учасників досудового розслідування причини, які обумовлюють зміни ситуації; суб'єктивні чинники – причини, що породжуються діями і поведінкою учасників досудового розслідування та інших осіб, що були в тій чи іншій мірі залучені до сфери кримінального судочинства [17, с. 227].

Крім того, В. В. Пивоваров та Л. І. Щербина теж розуміють слідчу ситуацію як динамічну сукупність інформаційних, доказових, організаційних і тактичних факторів, які характеризують розслідування, що склалися на певному проміжку часу і при цьому зумовлюють основні напрями діяльності, прийняття рішень і вибір способу дій у кримінальному провадженні [115, с. 80]. Доволі цікаве трактування цими науковцями поняття слідчої ситуації. Важливо, що наголос робиться на тому, що зміна слідчої ситуації відбувається під час надходження нової інформації. Цим підкреслюється її динамічний характер, що звичайно ж впливає на прийняття рішення та вибір способу дій у кримінальному провадженні [67, с. 63].

Однак, у теорії криміналістики не варто стверджувати, що слідча ситуація є суто мінливою категорією, яка змінює свій зміст, структуру і форму в результаті дії об'єктивних і суб'єктивних чинників та визначається всією зібраною у кримінальному провадженні інформацією, зважаючи передусім на типологію слідчих ситуацій, яка являє собою систему саме

типових слідчих ситуацій і розглядається в криміналістичній методиці як науково розроблена і практично апробована модель, побудована на узагальненні оптимальної множини однорідних конкретних ситуацій [31, с. 100]. Недарма вчені-криміналісти типову слідчу ситуацію визначають як «... сукупність умов, у яких на даний момент здійснюється досудове розслідування кримінального правопорушення» [16, с. 630].

Саме типологізації слідчих ситуацій, які складаються на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, та розробка відповідних алгоритмів дій допомагають слідчим (особливо молодим і малодосвідченим) не розгубитися в складній ситуації, яка може виникнути, зокрема, під час проведення СРД та чітко діяти відповідно до теоретично розроблених і перевірених практикою методичних рекомендацій.

При цьому А. Ф. Волобуєв наголошує, що саме типові слідчі ситуації відіграють ключову роль при формуванні практичних рекомендацій в кожній методиці досудового розслідування кримінальних правопорушень [36, с. 28–29]. Однак, не лише знання певних алгоритмів дій є запорукою успішного досудового розслідування кримінального правопорушення. Необхідно ще провести аналіз і надати правильну оцінку слідчої ситуації. Оскільки від цих факторів у подальшому буде залежати вірність спланованих методичних прийомів і вибір прийняття правильних тактичних рішень.

Невипадково С. В. Веліканов у своєму дисертаційному дослідженні зазначав: «... діяльність слідчого з оцінки слідчої ситуації та прийняття тактичного рішення являє собою аналітичний процес, порівняння конкретної слідчої ситуації, яка склалася на місці кримінального правопорушення, з типовою. Якщо ці ситуації виявляться однотипними, то запропонований алгоритм із вирішення типової слідчої ситуації може бути використаний для конкретної ситуації» [31, с. 95]. Тому передумовою прийняття правильного тактичного рішення є оцінка слідчої ситуації, яку згідно з проведеним аналізом криміналістичної літератури можна проводити двома найбільш розповсюдженими способами.

Перший спосіб полягає в постійному та всебічному моніторингу всіх змін кожного конкретного елемента слідчої ситуації, незалежно від того, яке саме тактичне рішення буде прийняте слідчим. Цей спосіб відповідає традиційному уявленню про оціночну діяльність в кримінальному судочинстві, виходячи із загальних процесуальних принципів досудового розслідування кримінального правопорушення (всебічності та повноти).

Другий спосіб оцінки слідчої ситуації полягає в першочерговій та максимальній оцінці тих елементів слідчої ситуації, на основі яких і готується прийняття слідчим тактичного рішення. Так як оцінка другорядних елементів слідчої ситуації може бути зайвою, через те що аналіз інформації, яка є не актуальною для відповідного тактичного рішення, суттєво знижує швидкість прийняття такого рішення [73, с. 14–17].

Сам же процес прийняття тактичного рішення складається з декількох етапів. Перший етап – це етап, на якому слідчий аналізує слідчу ситуацію та з'ясовує тактичну проблему. На другому етапі слідчий аналізує та продумує можливі варіанти вирішення цієї проблеми. На третьому етапі підготовки тактичного рішення слідчий повинен сформулювати переконливі аргументи в необхідності вирішення слідчої ситуації саме таким способом.

Даний процес з прийняття тактичного рішення взаємопов'язаний та здійснюється практично одночасно, а основою для оцінки слідчої ситуації та прийняття правильного тактичного рішення слугують знання методичних рекомендацій, моральні переконання, життєвий досвід і професійні якості.

Отже, правильна оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування крадіжки в умовах великого міста допомагає слідчому: 1) висунути низку версій; 2) зібрати криміналістично значущу інформацію про кримінальне правопорушення та його учасників; 3) своєчасно провести наступні СРД, ОРЗ тощо; 4) організувати належну взаємодію сил і засобів НПУ; 5) правильно спланувати та організувати розслідування загалом.

Наявні різні класифікації слідчих ситуацій, які виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Так, В. П. Бахін і

Р. С. Белкін однаково класифікують слідчі ситуації на: 1) сприятливі та несприятливі; 2) безконфліктні та конфліктні; 3) початкові, проміжні та кінцеві; 4) типові та специфічні. Крім того, на нашу думку, важливим є поділ слідчих ситуацій залежно від етапу досудового розслідування. На основі цього критерію, наприклад, В. Ю. Шепітько визначає слідчі ситуації на стадії виявлення кримінального правопорушення, тобто початковий етап досудового розслідування [81, с. 366].

Для кожного кримінального правопорушення характерні свої слідчі ситуації, в межах яких виокремлюють типові. З огляду на зазначену класифікацію, ми розглядатимемо типові слідчі ситуації досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста. Для початкового етапу розслідування цього виду кримінального правопорушення найбільш типовими є такі слідчі ситуації:

Перша ситуація: факт крадіжки встановлено, але дані про правопорушника відсутні. Необхідно зазначити, що саме ця слідча ситуація переважає серед кримінальних проваджень, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 КК України (64,6 %), але при цьому в інформаційному плані є найменш сприятливою, а в організаційному – найскладнішою (Додатки Б, В).

Основні завдання, які ставляться працівникам правоохоронних органів – встановлення особи, яка вчинила крадіжку, та відшукування викраденого майна. Для цього організовуються та проводяться тактичні операції, зокрема: «Збирання відомостей про злочинця» та «Розшук викраденого майна». Реалізація даних тактичних операцій може здійснюватися шляхом:

1) допиту потерпілого (матеріально відповідальної особи) щодо змін в обстановці місця події (незвичне розташування або зникнення певних предметів тощо);

2) огляду місця події, який включає дослідження матеріальної обстановки (не тільки приміщення, з якого вчинена крадіжка, а й оточуючої

місцевості – сходових площадок, горищ і підвалів жилих будинків, дворів, підсобних приміщень тощо);

3) допиту свідків (черговість допиту свідків і потерпілих визначається залежно від того, хто з них першим виявив крадіжку і повідомив про неї);

4) призначення судових експертиз;

5) перевірки за криміналістичними обліками (дактилоскопічним, за способом учиненого кримінального правопорушення);

6) постановки на облік викрадених номерних предметів;

7) вивчення матеріалів раніше не розкритих крадіжок, учинених аналогічним способом [130, с. 637].

При цьому, разом з діями, спрямованими на перевірку типових версій, з метою виявлення осіб, причетних до вчинення крадіжки, і встановлення відомостей про них, члени СОГ повинні проводити комплекс розшукових заходів, спрямованих на встановлення місць знаходження викраденого майна.

Зокрема, за дорученням слідчого оперативні працівники повинні провести такі ОРЗ:

а) пошук викрадених речей поблизу місця крадіжки, тобто обстеження території;

б) розшук викраденого майна в комісійних, скупних магазинах, ломбардах, ремонтних майстернях, на ринках тощо;

в) спостереження в районі місця крадіжки за поведінкою підозрілих осіб, а також збір інформації серед місцевого населення;

г) пошук інших свідків події, що розслідується.

Друга ситуація: факт крадіжки встановлено, є відомості про особу правопорушника (або групу злочинців), проте ніхто не затриманий (27,7 %).

Зазначена ситуація проста та сприятлива, де слідчий має достатньо корисної інформації [47, с. 7]. Варто додати, що корисна інформація – це та, важлива інформація, яка характеризує як злочин (проступок) загалом, так і окремі його обставини, зокрема дані про особу злочинця [53, с. 92].

Для ефективного розслідування цієї ситуації визначальним чинником є час. Дії слідчого і співробітника оперативного підрозділу мають відзначатися максимальною оперативністю і спрямованістю на збирання пошукової інформації шляхом короткого опитування свідків про кількість, індивідуальні прикмети зовнішності правопорушників (стать, вік, особливі прикмети, одяг тощо), в якому напрямку вони зникли, можливі місця їх знаходження, а також характер чи специфічні ознаки викраденого ними майна.

Коло свідків у кримінальному провадженні про крадіжку в умовах великого міста визначається залежно від особливостей розслідуваної події. Наприклад, у кримінальному провадженні про квартирну крадіжку потрібно виявляти свідків насамперед серед мешканців будинку, де вчинена крадіжка (з числа пенсіонерів, домашніх господарок, учнів), або служби охорони житлових комплексів, а також серед працівників житлово-експлуатаційних контор (двірників, слюсарів, електриків тощо). При розслідуванні крадіжок, учинених з приміщення державних чи колективних організацій, свідки виявляються з числа клієнтів, працівників та осіб, які охороняли даний об'єкт. Особливу групу свідків складають працівники крамниць, ломбардів, де правопорушники намагалися збути викрадене майно.

Виходячи з аналізу отриманої інформації, негайно здійснюється переслідування підозрюваного (групи осіб) за «гарячими слідами». Здійснюються тактичні операції: «Розшук злочинця», «Затримання за «гарячими слідами», «Розшук викраденого майна», «Встановлення свідків». У випадках, коли в результаті проведення названих тактичних операцій підозрюваного встановлено і затримано, надалі необхідно дотримуватися порядку дій слідчого, викладеного щодо першої слідчої ситуації [130, с. 637].

Однак у деяких випадках необхідно провести пред'явлення для впізнання осіб. Потреба в даній СРД виникає тоді, коли: допитані заявники, свідки, потерпілі заявили, що не знайомі з особою, котра цікавить слідство, але можуть її впізнати, оскільки в той чи інший спосіб сприйняли особу за обставин, про які дали показання; допитана особа дала показання про когось

зі своїх знайомих, але останні заперечують факт знайомства з допитаним; установлюється особистість затриманого, який не має при собі документів; є підстави вважати, що особа видає себе не за того, ким є насправді.

Якщо ж підозрювана в крадіжці особа не буде встановлена, в подальшому проводяться огляд місця події, допит потерпілого тощо. Основним завданням огляду місця крадіжки в цій ситуації є виявлення, фіксація і вилучення слідів кримінального правопорушення з метою уточнення і розширення наявних у розпорядженні слідчого даних про особу, яка вчинила крадіжку. Теж саме стосується допиту потерпілого, який має бути спрямований на встановлення предмета крадіжки, визначення розміру збитку, а також виявлення осіб з числа знайомих і родичів (за описаними свідками прикметами зовнішності), можливо причетних до розслідуваної події [3, с. 130–132].

Третя ситуація: факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з викраденим майном (речовими доказами), або за «гарячими слідами» (17,7 %). Зазвичай, це ті випадки, коли інформування про проникнення злочинця до приміщення здійснюється за допомогою заздалегідь встановлених у ньому засобів охоронної сигналізації чи інформація надходить від конкретних очевидців кримінального правопорушення, які часто самостійно або з участю працівників поліції затримують злочинців з викраденим майном.

Основне тактичне завдання в даній ситуації – зафіксувати сліди крадіжки. Для цього, передусім потрібно провести такі СРД: особистий обшук, огляд одягу, речей, вилучених у затриманого, а також його допит. Відтермінування цих дій на пізніший час не припустимо, оскільки це може негативно відбитися на збереженні викраденого майна (його як серйозний доказ вини правопорушники намагаються позбавитися вже в момент реальної для них небезпеки затримання) та слідів на тілі й одязі затриманого, обумовлених, наприклад, способом подолання перешкод чи способом вчинення крадіжки (розбивання вікна квартири, бокового скла автомобіля

тощо). Невідкладність допиту підозрюваного обумовлена тим, що сам факт затримання з речовими доказами створює суттєвий тактичний вплив на обрання лінії поведінки і позицію допитуваного (відсутність психологічної готовності пояснити, продумати фальшиву спрямованість своїх показань). Далі потрібно допитати свідків, потерпілого, посадових або матеріально відповідальних осіб, що дозволить отримати важливу доказову інформацію про обставини крадіжки та її виявлення, учасників й обставини затримання підозрюваного, коло осіб, поінформованих про розслідувану подію, опис викраденого майна [130, с. 638].

Після виконання зазначених СРД слідчий проводить огляд місця події (завчасно забезпечивши його охорону), зокрема й місця затримання підозрюваного з метою виявлення, фіксації, вилучення інших речових доказів, що підтверджують причетність затриманого до розслідуваної крадіжки. Початковий етап розслідування в даній ситуації закінчується проведенням обшуку за місцем проживання затриманого; пред'явленням для впізнання потерпілому або матеріально відповідальній особі майна (матеріальних цінностей), вилучених у підозрюваного; призначенням криміналістичних експертиз.

До речі, в усіх слідчих ситуаціях після першочергових СРД та ОРЗ доцільним є призначення та проведення судових експертиз. Усе виявлене та вилучене на місці події (наприклад, сліди, знаряддя та інші предмети) підлягає експертному дослідженню, встановленню конкретних діагностичних та ідентифікаційних даних, завдяки яким можна висунути низку версій, встановити особу злочинця, спланувати розслідування загалом і проведення подальших СРД зокрема [53, с. 97–98].

Крім зазначеного вище необхідно відмітити типові слідчі ситуації, які виникають під час вчинення крадіжки групою осіб, в яких поряд з протидією наслідку одного або декількох співучасників кримінального правопорушення одночасно відбувається активне сприяння слідству з боку інших співучасників. З огляду на практику досудового розслідування можна

виокремити такі типові слідчі ситуації:

1) встановлені всі співучасники крадіжки, і лише деякі з них визнали свою провину у вчинюваному кримінальному правопорушенні (40,9 % випадків);

2) встановлені всі співучасники крадіжки, кожен з них заперечує свою причетність до вчинюваного кримінального правопорушення (32,7 %);

3) встановлені всі співучасники крадіжки, і кожен з них сприяє органам досудового розслідування (26,4 % випадків).

Необхідно додати, що в тих випадках, коли встановлено, що крадіжку вчинено групою осіб, слідчому доводиться витратити додаткові зусилля на пошук доказів вини кожного із співучасників. Особливо це проявляється коли всі члени групи встановлені, але невідоме місцезнаходження деяких з них або відсутні прямі докази їхньої причетності до кримінального правопорушення. Сюди ж можна віднести ситуації, при яких слідчий (дізнавач), мають у своєму розпорядженні оперативну інформацію про інших співучасників вчинення крадіжки, але підтвердити цю інформацію слідчим шляхом на даний момент не є можливим. Тоді програма розслідування повинна ґрунтуватися на вже наявних доказах, отриманих в процесі проведення первинних СРД.

Загалом, у *першій слідчій ситуації*, яка виникає при розслідуванні крадіжки в умовах великого міста, вчинюваної групою осіб, додатково необхідно провести такі СРД:

- допитати осіб, що визнають свою провину;
- слідчий експеримент (перевірка показань вищезгаданих осіб на місці події);
- обшуки за місцем проживання осіб, що заперечують свою участь в крадіжці;
- одночасний допит двох і більше осіб, що не визнають свою провину, з тими хто визнає, з метою виявлення суперечностей в їхніх показаннях;
- допит свідків, на яких посилаються підозрювані для підтвердження

своїх показань.

За наявності сприятливих показань одного або декількох правопорушників, слідчий повинен вжити всіх заходів для перевірки отриманої інформації, оскільки підозрювані можуть надавати «потрібні» показання під тиском з боку інших злочинців, які прагнуть уникнути кримінальної відповідальності. Тому, за наявності інформації, що ставить під сумнів правдиві показання підозрюваного з приводу його причетності до вчинюваного кримінального правопорушення, завдання слідчого полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження та отриманні додаткових даних про можливих співучасників та їхні зв'язки з підозрюваним.

Друга слідча ситуація вказує на необхідність тісної взаємодії слідчого та оперативного працівника. В даному випадку ефективність СРД багато в чому залежить, зокрема, від результатів отримання інформації про свідків, зокрема тих, що характеризують підозрюваних, оскільки, останні, заперечуючи свою причетність до кримінального правопорушення, в більшості випадків висловлюють доводи про те, що їх обмовляють свідки; що їхні дії не є кримінально караними і тому подібне. У таких випадках програма слідчого додатково повинна включати:

- проведення обшуків за місцем проживання співучасників;
- додатковий допит свідків;
- одночасний допит двох і більше осіб (співучасників) з метою виявлення в їхніх показаннях суперечностей;
- допит свідків, на яких посилаються обвинувачені для підтвердження своїх показань;
- пред'явлення для пізнання осіб і предметів;
- призначення експертиз;

Третя слідча ситуація, коли кожен із співучасників сприяє слідству та надає правдиві показання про обставини вчинення крадіжки групою осіб, виникає рідше, порівняно з іншими, проте на практиці таки трапляється. На нашу думку, основну увагу слідчому потрібно зосередити на вивченні особи

кожного співучасника, систематизації та оцінці отриманих доказів, вивченні обставин, що впливають на ступінь відповідальності обвинувачених, з'ясуванні їхньої ролі у вчинюваному кримінальному правопорушенні.

Реалізація вказаних напрямів може бути здійснена шляхом проведення таких СРД:

- допит підозрюваних;
- перевірка їхніх показань на місці;
- проведення обшуків за місцем проживання;
- допит свідків (зокрема родичів, знайомих тощо);
- пред'явлення для пізнання осіб і предметів;
- проведення одночасних допитів двох і більше осіб;
- призначення експертиз.

Варто зауважити, що найбільш активні члени групи навіть у тих окремих випадках, коли визнають свою вину у вчиненні крадіжки, як правило, применшують свою роль, роблячи це, в основному, шляхом наклепу на інших учасників групи.

Таким чином, слідчому необхідно протягом незначного проміжку часу зібрати максимум ключових елементів слідчої ситуації, оцінити їх та прийняти правильне тактичне рішення, адже, як було зазначено, своєчасна та якісна оцінка сприяє прийняттю оптимальних рішень, які впливають на швидкість та ефективність проведення досудового розслідування. Проте, у разі зміни слідчої ситуації в процесі досудового розслідування повинно бути відповідно скориговано і тактику проведення окремих СРД, адже саме від того, як слідчий визначиться з ситуацією, яка склалася в тому чи іншому випадку, буде залежати подальший хід досудового розслідування.

Отже, алгоритм дій слідчого під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста виглядає так: оцінка вихідної слідчої ситуації; висунення слідчих версій, планування початку досудового розслідування; постановка тактичних завдань; планування та проведення окремих СРД та інших заходів для вирішення поставлених задач.

Завершуючи, відмітимо, що нами було виокремлено лише найтипівіші слідчі ситуації. Безумовно, зазначений перелік не є вичерпним і може змінюватись залежно від обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Інші слідчі ситуації, частка яких складає 3,2 %, нетипові для крадіжок в умовах великого міста і не мають стійкої закономірності утворення та не можуть бути покладені в основу створення методики досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста.

2.3 Типові версії та планування розслідування

Діяльність слідчих підрозділів НПУ по розслідуванню, розкриттю та запобіганню кримінальним правопорушенням являє собою складний, багатогранний процес, що вимагає глибоких різнобічних знань, великого професійного й життєвого досвіду, а також організаторських здібностей. Оперативність і повнота розслідування багато в чому залежать від чіткої організації діяльності працівників органів досудового розслідування та координації їхньої роботи з іншими органами та підрозділами.

Проблема організації розслідування крадіжок в умовах великого міста є занадто гострою як у соціальному, так і у правовому та управлінському планах. Внаслідок урбанізації великих міст постійно збільшується обсяг роботи правоохоронних органів. Надто особливу соціальну небезпеку та складність у розслідуванні становлять крадіжки, учинені злочинними групами та злочинними організаціями.

При цьому, необхідно зауважити, що рекомендації з організації роботи слідчого (дізнавача) і засоби розслідування крадіжок в умовах великого міста на законодавчому рівні не закріплені, але вони практично корисні для методично грамотної роботи органів досудового розслідування. Їх застосування залежить від професійної підготовки працівників, уповноважених на проведення досудового розслідування та конкретної

слідчої ситуації. З огляду на це, на нашу думку, однією з умов успішного розслідування кримінальних правопорушень даної категорії є побудова слідчих версій та їх перевірка.

Побудова слідчих версій – це складний інтелектуальний процес, результат вивчення певної сукупності фактичних даних, встановлених при виконанні невідкладних СРД та ОРЗ. У процесі розслідування слідчий (дознавач) зобов'язаний оперувати тільки фактами, вивчати їх, глибоко аналізувати, перевіряти свої припущення, формувати висновки на доказах. Основні версії визначають напрями розслідування та слугують слідчому орієнтиром у його пізнавально-діалектичному процесі. Тому їх розробка, на наш погляд, є важливим самостійним елементом планування розслідування.

Проте, варто зауважити, що основна (істотна) ознака версії є її умовний, вірогідний характер, тобто кожна слідча версія має бути перевірена, без цього слідчий (дознавач) не може робити ніяких остаточних висновків. Гіпотеза, що міститься в слідчій версії, витікає з аналізу та узагальнення як фактичних даних про подію кримінального правопорушення, так і теоретичних відомостей, що складають коло спеціальних знань слідчого.

На відміну від наукових гіпотез, версії в криміналістиці не мають на меті створення наукових теорій, а їх перевірка здійснюється у термін, встановлений для досудового розслідування [80, с. 30].

Окрім цих відмінностей, криміналістичну версію можна відрізнити від наукової гіпотези завдяки й іншим ознакам, які притаманні слідчій версії. До них можна віднести зокрема:

- висунення та перевірка версій в конкретному випадку здійснюється відповідно до чинного законодавства;
- висунення та перевірка версій здійснюється тільки компетентними на те суб'єктами правоохоронних органів;
- за недотримання чи допущення порушень під час проведення перевірки дані суб'єкти можуть нести певну юридичну відповідальність.

Важливу роль при побудові версій за фактом вчинення крадіжок в умовах великого міста відіграють відомості, встановлені в результаті проведення первинних СРД. Однак, вирішальне значення має безпосереднє ознайомлення з обстановкою вчинення кримінального правопорушення в ході огляду місця події та особистого дослідження речових доказів. При побудові версій на основі фактичних даних використовуються переважно такі логічні прийоми і форми мислення, як аналіз і синтез, безпосередні та опосередковані (в основному індуктивні) висновки.

Таким чином, слідча версія – це вірогідне пояснення характеру, суті події кримінального правопорушення, що розслідується, загалом і зміст його окремих, підлягаючих встановленню обставин, логічно заснована на фактичних даних і спеціальних знаннях слідчого. Що стосується спеціальних знань слідчого, то вони можуть формуватися з власного життєвого і професійного досвіду, узагальнень слідчої, судової і експертної практики, а також з пропонованої методики розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

Залежно від об'єму встановлюваних обставин досліджуваної події можлива класифікація версій на два види: загальні – це припущення, що охоплюють кримінальне правопорушення, яке розслідується, загалом та окремі версії, що пояснюють його окремі обставини. Крім того, деякі вчені дотримуються погляду про те, що різновидом загальних і окремих версій є типова версія. Проте, на нашу думку, найбільш правильна позиція авторів, які залежно від обсягу встановлюваних обставин досліджуваної події поділяють криміналістичні версії на загальні та окремі, а залежно від конкретності припущень, що висуваються, – на типові та специфічні (конкретні) [74, с. 237].

Типові (загальні) версії висуваються найчастіше на перших етапах розслідування кримінальних правопорушень і дають загальне пояснення події, коли конкретної інформації про неї ще дуже мало. Тому провідну роль при побудові типових версій відіграють спеціальні знання слідчого, а не

фактичні дані, основний зміст яких складає групова криміналістична характеристика кримінальних правопорушень.

В ході перевірки відкидаються помилкові варіанти версій, а на основі тієї типової версії, яка підтвердилася, будуються специфічні (конкретні) версії. Останні висуваються у результаті вивчення матеріалів кримінального провадження, що розслідується, тому тут головне значення мають вже фактичні дані.

Кожній типовій слідчій ситуації повинна відповідати група типових слідчих версій при плануванні розслідування. Так, при отриманні первинної інформації про кримінальне правопорушення в умовах першої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено, але дані про правопорушника відсутні) характерні такі типові слідчі версії:

а) щодо події кримінального правопорушення:

- крадіжка дійсно мала місце;
- крадіжки фактично не було, а заявник помиляється стосовно події кримінального правопорушення;

- крадіжка інсценована заявником з метою приховування факту втрати чи розтрати довірених на зберігання матеріальних цінностей, коштовностей, цінних паперів, зброї тощо;

- крадіжка вчинена особою за сприянням самих власників або близьких родичів з метою приховування або маскуванню іншого кримінального правопорушення, перекладення вини на інших осіб;

б) щодо осіб, причетних до вчинення крадіжки, то вона вчинена:

- однією особою чи злочинною групою;
- особою з числа родичів потерпілого;
- особою, обізнаною про місця знаходження викраденого;
- особою, яка володіє певними навичками;
- особою, яка раніше проводила певні роботи у потерпілого або побувала в його домоволодінні з іншого приводу;
- особою, раніше судимою за аналогічні кримінальні правопорушення;

- особою із числа «місцевого» злочинного елементу;
- «гастролерами».

Підставою для висунення та перевірки таких версій буде інформація, отримана від потерпілих та свідків, а також інформація, отримана слідчим з матеріальних джерел, що залишилась на місці події після вчинення крадіжки.

Разом з цим до інформації, що є підставою для висунення слідчим даних версій, можна віднести наступне: поведінка правопорушників після проникнення до приміщення; злагожденість дій; технічна оснащеність; продуманість способів проникнення; цілеспрямованість; рішучість у діях по реалізації злочинного задуму; орієнтування під час вчинення крадіжки та під час втечі з місця події тощо. В більшості випадків ознаками, які вказують на те, що крадіжку в умовах великого міста вчинено «гастролерами», є: незнання особливостей місцевості; нехтування засобами маскування зовнішності; відмінність способу вчинення крадіжки від відомих і розповсюджених в даній місцевості (районі).

Окрім наведених вище версій, що характеризують правопорушників, можна побудувати версії, які дають змогу зрозуміти механізм виникнення тих чи інших слідів, які залишились після вчинення крадіжки. Зокрема, таку інформацію можна отримати в результаті висунення версій про сліди, що залишились в ході використання правопорушниками тих чи інших знарядь, завдяки яким було реалізовано злочинний намір;

в) щодо слідів та знаряддя вчинення крадіжки:

- сліди, які залишились на місці події, свідчать про «професіональні навички» правопорушників;

- сліди, які залишились на місці події, свідчать про відсутність «професіоналізму» та злагожденості дій правопорушників, під час вчинення крадіжки;

- сліди, що залишились після вчинення крадіжки, свідчать про використання підручних знарядь для відкриття приміщень, сейфів, ТЗ тощо;

– сліди, що залишилися, дають підстави вважати, що під час відкриття приміщень, сейфів, ТЗ тощо правопорушники використовували спеціально пристосоване для цього знаряддя кримінального правопорушення.

Для перевірки зазначених версій необхідно провести детальний огляд місця події (у разі необхідності із залученням спеціалістів), призначити різного роду експертизи по виявлених слідах і проаналізувати криміналістичні та оперативні обліки. В результаті побудови та перевірки цих версій слідчий може отримати інформацію, яка значно звужить коло підозрюваних.

Окрім цього, на «професіоналізм» правопорушників можуть вказувати дії по приховуванню кримінального правопорушення (використання рукавичок, масок, перевдягання, застосування речовин з різким запахом, що ускладнюють використання службово-розшукової собаки, відключення засобів зв'язку, сигналізації та ін.);

г) щодо використання ТЗ:

– для перевезення краденого та залишення місця вчинення крадіжки правопорушники використовували власний ТЗ (легковий чи вантажний: залежно від ваги, розмірів і кількості викраденого майна);

– заволодіння ТЗ було вчинено спеціально та безпосередньо перед вчиненням крадіжки;

– транспортний засіб було взято у когось з числа знайомих або напрокат.

Варто додати, що інформацію про ТЗ слідчий отримує в процесі огляду місця події, огляду місця, де знаходився автомобіль, опитування свідків кримінального правопорушення та в результаті перевірки криміналістичних і оперативних обліків НПУ;

г) щодо стану викраденого майна:

– перебуває у звичайному стані;

– реалізоване або в процесі реалізації (продаж, дарування, обмін);

– знищено;

д) щодо місць знаходження викраденого майна:

- знаходиться за місцем проживання підозрюваного, близьких родичів або друзів;
- знаходиться за місцем роботи або навчання підозрюваного, близьких родичів або знайомих;
- здано в ломбарди;
- здано в інші точки збуту (комісійні магазини, «чорні ринки»);
- майно знаходиться у камерах схову на залізничних, автомобільних, річкових вокзалів, або в інших заздалегідь підготовлених сховищах;
- майно знаходиться в інших населених пунктах.

В умовах другої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено, є відомості про особу правопорушника, або групу злочинців, проте ніхто не затриманий), висувуються наступні версії:

- а) щодо крадіжки, вчиненої з підприємств, установ, організацій:
 - крадіжку вчинив працівник даного об'єкта або особа, яка охороняла даний об'єкт;
 - крадіжку вчинила стороння особа;
 - крадіжку вчинила стороння особа за участю або при сприянні працівника об'єкта;
 - крадіжку вчинила стороння особа, але факт крадіжки використано матеріально відповідальною особою для приховання недостачі або присвоєння інших цінностей, що є у її розпорядженні;
 - крадіжку вчинила стороння особа при сприянні матеріально відповідальної особи, яка намагається приховати нестачу;
 - крадіжку зі зломом інсценувала матеріально відповідальна особа з метою приховання нестачі або ухилення від сплати податків [130, с. 639].

При висуненні та перевірці вказаних версій слідчий обов'язково повинен враховувати часові інтервали, тобто фактичний час перебування майна без нагляду і час, що минув з моменту вчинення крадіжки до її виявлення;

б) щодо місць можливого перебування правопорушника:

- може знаходитись за місцем власного проживання, навчання, роботи, у заміських будинках, на дачі;
- за місцем проживання родичів, друзів, знайомих;
- у готелі, орендованій квартирі, будинку, гаражі;
- на території вокзалів, околицях міста (району), у закинутих будівлях, підвальних приміщеннях;
- в інших населених пунктах.

Для перевірки зазначених версій дії слідчого повинні бути спрямовані на детальні допити учасників кримінального провадження, зокрема близьких родичів, друзів, колег по роботі, з метою з'ясування перебування підозрюваного;

в) щодо інформації про правопорушника, отриманої з матеріальної обстановки вчинення крадіжки:

- крадіжку вчинено однією особою;
- крадіжку вчинено групою осіб;
- крадіжку вчинено групою неповнолітніх осіб;
- крадіжку вчинено групою в складі дорослих і неповнолітніх.

При побудові зазначених версій слідчому необхідно враховувати, що після вчинення крадіжки особи прагнуть відразу ж вивезти викрадене за територію міста чи району. На особу, яка вчинила крадіжку, може вказувати характер викраденого, можливість його використання в звичайних умовах, оскільки, виявлення інтересів і потреб, які можуть бути задоволені за допомогою викрадених речей, дозволяє судити про професійні, вікові та інші ознаки і властивості правопорушника, визначати коло осіб, серед яких він може знаходитися, вести цілеспрямований пошук викраденого майна, встановлювати місце вчинення розкрадання та інші обставини;

г) щодо цільової установки правопорушника:

- крадіжка майна здійснена для особистого використання;
- з метою подальшої реалізації;

- як для особистого користування, так і з метою подальшої реалізації;
- з метою дарування.

Загалом, при висуненні версій про осіб, причетних до вчинення крадіжки, беруться до уваги способи учинення кримінального правопорушення, вид і кількість викрадених цінностей, а також відомості, отримані в результаті дослідження слідів та інших речових доказів, виявлених на місці кримінального правопорушення;

г) щодо інформації, отриманої в результаті добровільного зізнання:

- з метою каяття;
- з метою взяття провини інших;
- під впливом фізичного або психічного насилля;
- з метою отримання певної винагороди;

д) щодо інформації, отриманої від свідків (заявників):

- крадіжку дійсно вчинили невідомі особи;
- свідок (заявник) помилково або завідомо неправдиво вказують, що їм невідомо хто вчинив кримінальне правопорушення і вони гадки не мають хто може бути причетним до цього.

В умовах третьої слідчої ситуації (факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з речовими доказами або за «гарячими слідами») основними версіями є:

- 1) крадіжку вчинила затримана особа;
- 2) крадіжки не було – повідомлення помилкове або неправдиве (затриманий придбав майно та володіє правами на нього тощо).

Крім того, висувуються та перевіряються окремі версії про обставини розслідуваної події (наявність співучасників, щодо ролі кожного із них, тощо) [130, с. 640]:

- а) якщо підозрюваного затримано на місці події, можливі такі версії:
 - є учасником заздалегідь спланованої крадіжки;
 - є співучасником, але крадіжка заздалегідь не планувалась;
 - на місці події опинився випадково;

б) якщо підозрюваного затримано не на місці події, а по «гарячих слідах» (наприклад, за спроби реалізації викраденого):

- затриманий не брав участі у крадіжці, а придбав речі у крадіїв, не знаючи, що вони є предметом кримінального правопорушення;
- затриманий брав участь у крадіжці;
- затриманий безпосередньо не брав участі у крадіжці, а лише реалізовує викрадене майно;

в) якщо особу затримано, а майно не виявлено:

- підозрюваний встиг приховати викрадене майно, а повернувся на місце події з метою знищення слідів;
- підозрюваний у декілька заходів виносив майно;
- підозрюваний чекає інших співучасників;
- підозрюваний опинився випадково на місці події.

Варто додати, що версії про інсценування крадіжки слідчий може висувати як на початковому етапі розслідування під час прийняття заяви про вчинену крадіжку чи проведення невідкладних СРД, так і в процесі подальшого розслідування. Про інсценування, зазвичай, говорить штучна нервозність та інші ознаки незвичної поведінки потерпілого. Однак, крім поведінки «потерпілого», на інсценування будуть вказувати й інші факти: розбіжності в показаннях потерпілого та свідків події; обстановка, що склалася на місці події, не відповідає типовій обстановці, яка характерна для даної категорії кримінальних правопорушень тощо.

Отже, виокремимо загальні слідчі версії щодо крадіжки в умовах великого міста загалом, які характерні для більшості слідчих ситуацій, а саме:

- крадіжку вчинила знайома (незнайома) потерпілому особа самотійно;
- крадіжку вчинили декілька осіб;
- крадіжку вчинили неповнолітні особи;
- крадіжку вчинила злочинна група, яка на цьому спеціалізується;

- до вчинення крадіжки причетна особа потерпілого;
- крадіжка є способом приховування іншого кримінального правопорушення, наприклад розтрата майна чи цінностей.

Зазначений перелік слідчих версій не є вичерпним і повинен конкретизуватися з урахуванням інформації у кримінальному провадженні та слідчій ситуації, що склалася. Згадані вище типові слідчі версії слугують основою (ядром) планування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Планування розслідування не зводиться тільки до складання плану розслідування, це – організаційний і творчий бік складної розумової роботи слідчого, яка здійснюється з першого моменту розслідування до його закінчення, суть якого полягає у з'ясуванні напряду і завдань розслідування, способів і засобів його вирішення в рамках закону [76, с. 475].

Крім того, планування в роботі слідчого є програмно-цільовим і дисциплінуючим початком його діяльності. Програмно-цільовим, тому що воно не просто визначає перелік заходів, а й формує мету (завдання) діяльності та порядок реалізації поставлених завдань.

Дисциплінуюче значення планування полягає в тому, що слідчий (дознавач) у передбачені планом терміни повинен виконати намічені ним СРД та інші заходи. У календарний план вноситься вся без винятку робота слідчого, пов'язана з розслідуванням і запобіганням кримінальних правопорушень. При цьому календарний план необхідно будувати таким чином, щоб СРД у всіх кримінальних провадженнях проводилися паралельно. Передусім потрібно планувати СРД та ОРЗ щодо таких кримінальних провадженнях, по яких:

- а) вимагається проведення невідкладних СРД;
- б) особа утримується під вартою;
- в) закінчуються терміни досудового розслідування;
- г) окремі епізоди злочинної діяльності не розкриті;
- д) проведення СРД та інших заходів потребує багато часу.

Варто додати, що у літературі наявна думка про планування як про метод розслідування кримінальних правопорушень, який полягає в збиранні доказів за допомогою тактичних прийомів і науково-технічних засобів [102, с. 10]. Втім, як правильно відзначає професор Р. С. Белкін, «планування не є засобом встановлення істини, тому його необхідно відносити до методу не розслідування, а організації розслідування кримінальних правопорушень» [75, с. 475].

На нашу думку, суть планування як методу організації розслідування полягає в тому, що для вирішення завдань останнього на основі аналізу фактичних і теоретичних даних будуються версії, з них виводяться наслідки, визначається і вирішується коло питань, необхідних для перевірки версій, за допомогою визначених способів, термінів і виконавців, які змінюються залежно від слідчої ситуації, що склалася.

Зміст планування складають такі елементи:

- аналіз фактичних і теоретичних даних;
- постановка завдань розслідування і висунення версій;
- визначення кола питань, вирішення яких необхідне для перевірки версій;
- вибір для цих цілей способів дій, термінів і виконавців;
- складання плану і допоміжних засобів планування;
- контроль за виконанням плану і внесенням змін залежно від ситуації, що склалася.

Планування розслідування кримінальних правопорушень ставить перед собою мету, яка полягає в наступному:

- 1) сприяти всебічному повному та об'єктивному розслідуванню;
- 2) вказати слідчому на найкоротші шляхи вирішення завдань розслідування;
- 3) здійснити взаємозв'язок всіх галузей криміналістики при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення [160, с. 163].

З даної мети випливають наступні завдання планування:

- 1) визначення правильних шляхів розслідування;
- 2) забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності розслідування;
- 3) своєчасне застосування науково-технічних і тактичних прийомів криміналістики з урахуванням особливостей кожного кримінального провадження;
- 4) забезпечення найбільш ефективного поєднання ОРЗ та СРД;
- 5) сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування [80, с. 27–28].

Планування повсякденної діяльності слідчого (дознавача) може бути виражено як в усній, так і письмовій формі. Усний план складається для перевірки нескладних слідчих, оперативних й експертних версій та виражається в усній формі (висловлювання, поради, рекомендації). А от письмовий план складається при плануванні повсякденної роботи та у кожному конкретному кримінальному провадженні. Завдяки цьому слідчий під час розслідування кримінального правопорушення (в нашому випадку крадіжки в умовах великого міста) залежно від інформації, якою він буде володіти про обставини вчиненого кримінального правопорушення, може корегувати план розслідування і тим самим зменшити затрати часу, сил і засобів для досягнення поставленої перед ним мети.

Зокрема, про ефективне планування розслідування крадіжки в умовах великого міста будуть свідчити наступні факти, а саме:

- досудове розслідування закінчено в найкоротший термін;
- подія кримінального правопорушення повністю доведена;
- правопорушники, які вчинили крадіжку, встановлені, затримані та притягнені до кримінальної відповідальності;
- повернуто та відшкодовано збитки потерпілим, яким кримінальним правопорушенням було завдано матеріальну та моральну шкоду.

При цьому варто враховувати, чи вдалося уникнути великих затрат часу, людських ресурсів і значного використання криміналістичної техніки.

Отже, ефективність розслідування крадіжок в умовах великого міста багато в чому обумовлена наявністю погоджених планів СРД. Планами розслідування передбачаються заходи зі встановлення і затримання правопорушників, виявлення співучасників, виявлення і вилучення викраденого, відшкодування шкоди, розпізнання інсценування тощо. Організуюча роль у цій діяльності належить слідчому, оскільки саме він визначає пріоритетні напрями розслідування та дає доручення оперативним підрозділам на проведення СРД та НСРД.

Висновки до розділу 2

1. Початковий етап використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий (дізнавач) здійснює організаційні заходи для встановлення усіх обставин вчинення кримінального правопорушення та особи підозрюваного. Основна спрямованість початкового етапу розслідування – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів шляхом проведення СРД та ОРЗ.

Своєчасність прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР за фактом учинення крадіжок в умовах великого міста передусім залежить: від часу повідомлення про кримінальне правопорушення, повноти та достовірності отриманої первинної інформації; факту затримання підозрюваного; швидкого та повного зібрання необхідних матеріалів.

На початковому етапі розслідування крадіжок в умовах великого міста слідчий (дізнавач) у своєму розпорядженні повинен мати такі матеріали: 1) рапорт про виявлення кримінального правопорушення; 2) протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що готується); 3) зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування; 4) повідомлення прокурора про початок досудового розслідування; 5) доручення про проведення досудового розслідування;

6) пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого; 7) протокол огляду місця події; 8) протокол допиту (пояснення) свідків та очевидців вчинення кримінального правопорушення; 9) постанову про призначення товарознавчої експертизи (за необхідності).

2. На підставі дослідження наукових джерел і використання результатів вивчення практики розслідування крадіжок в умовах великого міста запропоновано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

У першій типовій слідчій ситуації, коли факт крадіжки встановлено, про те дані про правопорушника відсутні, можуть бути такі її підвиди: факт крадіжки встановлено, не виявлено викрадене майно та немає відомостей про особу, яка її вчинила; факт крадіжки встановлено, виявлено викрадене майно та немає відомостей про особу, що вчинила крадіжку.

Другу типову слідчу ситуацію, коли факт крадіжки встановлено і є відомості стосовно правопорушника (або групи злочинців), проте ніхто не затриманий, класифіковано наступним чином: факт крадіжки встановлено, є відомості про особу, що підозрюються у вчиненні крадіжки, проте невідоме її місцезнаходження та не виявлено викрадене майно; факт крадіжки встановлено, є відомості про особу, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, проте невідоме її місцезнаходження, викрадене майно виявлене.

Третю типову слідчу ситуацію, коли факт крадіжки в умовах великого міста встановлено і підозрюваного затримано з викраденим майном (речовими доказами), або за «гарячими слідами»», поділено на види залежно від часу та місця затримання (правопорушника затримано під час слідування з місця події, затримано безпосередньо на місці події; затримано під час спроби реалізації викраденого майна; затримано через певний проміжок часу в результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

3. При побудові версій за фактом учинення крадіжок в умовах великого міста використовуються переважно такі логічні прийоми і форми мислення, як аналіз і синтез, безпосередні та опосередковані (в основному індуктивні)

висновки. З числа розроблених версій, що висувуються у розглянутих трьох типових слідчих ситуаціях, виокремлено типові слідчі версії, які є загальними для кожної слідчої ситуації на початковому етапі розслідування крадіжок в умовах великого міста, а саме: 1) крадіжку вчинила знайома (незнайома) потерпілому особа самотійно; 2) крадіжку вчинили декілька осіб; 3) крадіжку вчинили неповнолітні особи; 4) крадіжку вчинила злочинна група, яка на цьому спеціалізується; 5) до вчинення крадіжки причетна особа потерпілого; 6) крадіжка є способом приховування іншого кримінального правопорушення, наприклад розтрата майна чи цінностей; та наведено особливості планування розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

3.1 Огляд місця події

Огляд місця події, як правило, належить до числа СРД, зволікання з проведенням яких може спричинити зміну обстановки, зникнення слідів кримінального правопорушення або особи, якою він був учинений, предметів, які можуть стати згодом речовими доказами тощо. Зокрема, цим і зумовлений той факт, що огляд місця події, на відміну від інших СРД, у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України здійснюється негайно після завершення огляду [92].

Огляд місця події – це СРД, яка полягає в дослідженні матеріальної обстановки місця вчинення кримінального правопорушення шляхом безпосереднього особистого його сприйняття слідчим, прокурором, іншими учасниками огляду, з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення й інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження [130, с. 415].

Загальним завданням огляду місця події є встановлення механізму події в усіх його деталях, тобто вирішення питання про те, що саме і яким чином відбулося на місці події. Водночас загальне завдання огляду місця події поділяється на низку окремих завдань:

- 1) вивчення та фіксація обстановки огляду місця події;
- 2) встановлення характеру впливу правопорушника на навколишнє середовище;

3) виявлення, фіксація і вилучення слідів кримінального правопорушення та правопорушника;

4) виявлення правопорушника і мотивів кримінального правопорушення;

5) встановлення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення;

6) отримання необхідних даних для здійснення подальших СРД.

Уся діяльність з організації і проведення огляду місця події при вчиненні крадіжки в умовах великого міста поділяється на три етапи: підготовчий, робочий, заключний.

Підготовчий (підготовка до огляду) етап складається з двох стадій:

1. Підготовка до виїзду на місце події, що передбачає:

- уточнення отриманих вихідних даних про подію;
- визначення складу учасників огляду, створення СОГ;
- перевірку готовності техніко-криміналістичних та інших технічних засобів.

2. Підготовка на місці події, де головна роль належить слідчому:

- прийняття заходів з охорони місця події;
- уточнення наявної початкової інформації;
- складання плану дій та його коригування в процесі проведення огляду; місця події;
- залучення понятих;
- коротке опитування потерпілих, очевидців;
- проведення невідкладних ОРЗ з метою затримання правопорушника;
- розподіл обов'язків між учасниками СОГ на підставі плану (або одночасно з його уточненням чи розробкою).

Інспектор криміналіст (технік-криміналіст) разом зі слідчим додатково повинен з'ясувати:

- які сліди вже виявлено, позначити їх спеціальними або підручними вказівниками, забезпечивши їх збереження;

- які зміни відбулися в початковій обстановці місця події (провести орієнтовну та оглядову фотозйомку місця події);
- доцільність залучення додаткових спеціалістів;
- визначити доріжки пересування уповноважених на проведення огляду учасників СОГ, понятих тощо.

Працівник оперативного підрозділу виконує наступні дії:

- вживає заходів щодо охорони місця події;
- проводить комплекс ОРЗ по розшуку злочинців по «гарячих слідах»;
- здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків та осіб, що можуть повідомити будь-які відомості про вчинену крадіжку, осіб, що її вчинили, а також напрямок, в якому вони зникли;
- виявляє камери відеоспостережень на дорогах, підприємствах тощо;
- інформує чергову частину органу поліції про деталі крадіжки, особливі прикмети правопорушників і викраденого;
- інформує слідчого про результати проведеної роботи.

Робочий етап складається із загального та детального огляду.

1. Стадія загального огляду передбачає:

- орієнтування на місці події, проведення попереднього огляду, визначення його меж, сприйняття обстановки загалом і в нерухомому стані;
- здійснення орієнтуючої, оглядової фотозйомки;
- визначення вихідної точки огляду (умовного центра, периферії), коригування плану дій, послідовності, вибір необхідних техніко-криміналістичних засобів;
- визначення методів обстеження місця події, які поділяються на види:
 - а) за характером дослідження: статичний і динамічний;
 - б) за охопленням обстановки: вибірковий (або суб'єктивний) і суцільний (або об'єктивний);
 - в) за глибиною дослідження: загальний і детальний;
 - г) за послідовністю дослідження (застосування засобів):

концентричний – від умовної периферії до умовного центру (по спіралі, що згортається);

ексцентричний – від центру до периферії (по спіралі, що розгортається);

фронтальний (або лінійний) – від однієї межі до іншої; секторний, вузловий; огляд за квадратами, прямокутниками тощо.

Варто додати, що статичний і загальний методи характерні для стадії загального огляду, а динамічний і детальний – для детального. Для ефективного розслідування крадіжок в умовах великого міста бажано застосовувати суцільний метод, так як при застосуванні вибіркового методу можуть бути втрачені деякі сліди (тому він вважається менш ефективним).

2. На стадії детального огляду:

– з використанням обраних методів і техніко-криміналістичних засобів планомірно й ретельно, щоб не було нічого упущено, обстежують обстановку та всі об'єкти, що знаходяться на місці події, встановлюють їх місцезнаходження, взаєморозташування стосовно двох орієнтирів, форму, розміри, особливості (все, що може мати значення для розслідування кримінального правопорушення);

– здійснюють вузлову та детальну фотозйомки;

– окремий об'єкт пакують і вилучають.

На цій стадії отриману інформацію аналізують та оцінюють (звичайно, така дія проводиться й раніше). Вже на підставі цієї інформації висуваються версії про характер події загалом та окремі її обставини (особу правопорушника, мотив, спосіб учинення тощо). Необхідно звернути увагу на ті обставини, які суперечать висунутій версії та звичайному для такої ситуації перебігу й розвитку події. Вони можуть бути підставою для висунення версії про інсценування крадіжки.

На наш погляд, при досудовому розслідуванні крадіжок в умовах великого міста на місці події інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) повинен, насамперед, застосовувати неруйнівні методи виявлення слідової

інформації, а в разі недосягнення позитивного результату – руйнівні. Зокрема, перед застосуванням руйнівних методів повинен отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначити пріоритет слідової інформації, що підлягає виявленню та вилученню з метою подальшого проведення досліджень у лабораторних умовах.

Після вчинення крадіжки в умовах великого міста найбільш характерними слідами (іншими речовими доказами), що можуть залишитись на місці події є: сліди рук, рукавичок, взуття, сліди тканин одягу, сліди панчіх, шкарпеток, масок, які правопорушники одягали на руки та ноги, сліди зубів, сліди злому, розрізів, газорізки, вибуху (іноді правопорушники застосовують вибухові пристрої слабкої дії для відкриття сейфів), ТЗ, сліди текстильних волокон та інших мікрооб'єктів, сліди крові, поту, слини, і інших виділень, волосся, запахові сліди, об'єкти ґрунтового та рослинного походження, знаряддя злому, частини об'єктів, які правопорушник намагався забрати з собою, гудзики, недопалки, інші речі та предмети, що належали, правопорушнику, або якими він користувався під час вчинення крадіжки.

На заключному етапі огляду місця події слідчий:

- складає протокол огляду місця події та необхідні плани, схеми, креслення (інспектор-криміналіст при цьому надає допомогу в описі слідів);
- упаковує об'єкти, вилучені з місця події (інспектор-криміналіст також надає допомогу слідчому при упакуванні вилучених слідів, зліпків та інших речових доказів);
- вживає заходів щодо збереження об'єктів, які мають доказове значення, та які неможливо вилучити з місця події;
- вживає заходів щодо реагування на заяви, які надійшли від учасників та інших осіб під час огляду місця події.

Тактика огляду місця події обумовлена конкретними обставинами місця та події кримінального правопорушення, зважаючи на це, нами було виокремлено загальні принципи (рекомендації), яких необхідно дотримуватися на кожній стадії та у всіх випадках огляду, а саме:

1) єдине керівництво (слідчому, який проводить огляд місця події, підпорядковуються всі інші учасники, що беруть участь у СРД, оскільки, керівник СОГ відповідає за повне та об'єктивне дослідження обстановки, фіксацію ходу та результатів огляду);

2) своєчасність (огляд місця події не терпить зволікань і проводиться у будь-який час доби відразу після повідомлення про кримінальне правопорушення);

3) планомірність (дотримання криміналістичних рекомендацій щодо застосування тактичних та організаційних прийомів огляду: визначення межі, вихідної точки, послідовності дослідження території тощо);

4) об'єктивність, всебічність і повнота огляду (всі ділянки, об'єкти, які так чи інакше пов'язані з механізмом події й несуть будь-яку інформацію, повинні бути виявлені, зафіксовані та досліджені);

5) дотримання криміналістичних правил поводження з науково-технічними засобами під час виявлення та фіксації матеріальних джерел доказової інформації.

З цього приводу зазначимо, що, на наш погляд, для удосконалення науково-технічного забезпечення початкового етапу досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста, з огляду на зарубіжний досвід [192–199], доцільно запровадити використання сучасних науково-технічних засобів. Передусім, поширений у галузі архітектури та сфері кримінального судочинства західноєвропейських країн та США лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus^{3D}, який є продуктом Американської глобальної світової компанії у секторі нових технологій FARO Technologies Inc, що виробляє мобільні системи для обмірів і 3D візуалізації.

Зважаючи на те, що нерідко місце події за фактом крадіжки в умовах великого міста є складною комбінацією різноманітних об'єктів і предметів навколишнього середовища, з упевненістю можна сказати про перспективу його використання під час досудового розслідування, а саме для фіксації огляду місця події. До того ж, нині лазерами Focus^{3D} уже оснащені пересувні

криміналістичні лабораторії ДНДЕКЦ МВС України, а методику фіксації обстановки на місці події, що ґрунтується на технології лазерного сканування, вже було висвітлено у наукових працях Ю. Ю. Орлова [110], Г. Г. Шихавцова [166], Д. М. Тимчишина [151], П. Д. Біленчука [21].

Для повного розуміння ефективності та доцільності його застосування під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста зазначимо, що цей науково-технічний засіб є найменшим і найлегшим у світі високошвидкісним 3D-сканером для детального вимірювання та призначений для наземного лазерного сканування. Принцип його дії заснований на використанні лазерної технології високоякісного цифрування навколишніх предметів, створення деталізованого тримірного зображення складних об'єктів за кілька хвилин та передачі форми і точних розмірів об'єктів будь-якої складності. Результатом сканування є фотореалістичний тривимірний образ навколишнього простору у вигляді хмари точок сканованого об'єкта – своєрідної 3D фотографії, де кожна точка має чітко визначені свої координати з точністю, вказаною в характеристиках сканера. Завдяки сенсорному екрану керувати сканером так само просто, як і цифровою камерою [151, с. 125–126].

Технологія роботи забезпечує те, що лазерний промінь цього науково-технічного засобу рухається по об'єктах місця події, а зчитувальний пристрій аналізує відбиті від них промені, визначаючи відстань до об'єктів і в поєднанні з даними обертів приладу створює впорядковані зрізи простору. Декілька мільйонів таких 3D зрізів створюють тривимірний образ місця події, а інтегрована цифрова фотокамера дозволяє відобразити кольорові скани. Дані сканування записуються на карту SD, що значно полегшує їх перенесення на комп'ютер. Записавши отримане за допомогою сканера 3D зображення місця події на CD-диск, матимемо ще один додаток до протоколу огляду, поряд з фотознімками, матеріалами звукозапису, відеозапису, планами, схемами та іншими матеріалами.

Таким чином, враховуючи те, що технічні можливості FARO® Laser Scanner Focus^{3D} дають можливість з високою точністю фіксувати предмети у просторі, а для встановлення механізму кримінального правопорушення 3D модель місця події з використанням тримірного проектування уможливить обстеження місця події з різних позицій, з різним ступенем деталізації та дасть змогу провести необхідні дослідження, то цей науково-технічних засіб необхідно використовувати у кримінальному провадженні [151, с. 126].

Як вже було зазначено, при складанні слідчим протоколу огляду місця події інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) надає допомогу в описі слідів, зокрема, повідомляючи відомості, які застосовувалися технічні засоби для виявлення слідів; способи їх вилучення; місце знаходження слідів (предмет, на якому вони виявлені, характер поверхні); кількість слідів, їх вигляд (поверхневі чи об'ємні, статичні чи динамічні тощо), форму, розміри, окремі ознаки; спосіб додаткової фіксації слідів (фотографування, складання схеми). Участь інспектора-криміналіста (у контексті пошуку та фіксації джерел інформації про кримінальну подію) – це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів під час провадження СРД, але й гарантія якісного та ефективного виконання слідчим своїх професійних обов'язків у конкретних умовах. Варто зауважити, що особиста участь інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста) у підготовці та проведенні СРД – це не перекладання слідчим частини своїх обов'язків, а необхідність грамотного використання спеціальних знань з різних галузей науки і техніки з метою якісного досудового розслідування кримінального правопорушення.

Водночас аналіз кримінальних проваджень, розслідуваних за фактом учинення крадіжки в умовах великого міста, показав, що при проведенні огляду місця події та оформленні його результатів були допущені такі основні недоліки: неповний опис у протоколі огляду обстановки місця події (17,5 %); відсутність при цьому належної послідовності (10,4 %); неточний і неповний опис виявлених слідів, а також інших речових доказів (12,8 %); не

були вилучені виявлені та описані в протоколі речові докази (4,9 %); не проводилися необхідні виміри (7,1 %), фото-, відеозйомка (14,2 %); фотографування проводилося, але знімки відсутні або незадовільні за якістю (9,4 %); не складалися або були незадовільні за якістю плани і схеми (23,7 %) (Додаток Б).

З аналізу емпіричного матеріалу було встановлено, що зазвичай місцем огляду є приміщення (квартири, будинку, офісу, гаражу тощо). У такому разі, передусім має з'ясовуватися низка питань:

- 1) у який спосіб особа проникла у приміщення і як залишила його;
- 2) які знаряддя застосовувалися для проникнення в приміщення;
- 3) інформація про правопорушників: кількість, стать, вік, наявність професійних навичок;
- 4) вид і кількість викраденого;
- 5) чи є дані, що вказують на те, що правопорушник знав про наявність і місця зберігання викрадених ним речей;
- 6) чи немає негативних обставин, що свідчать про можливе інсценування крадіжки;
- 7) час здійснення крадіжки.

Стосовно огляду місця події кишенькової крадіжки варто зазначити, що він проводиться лише у тому випадку, якщо потерпілий може точно його назвати. Основна його мета – знайти викинуті правопорушником окремі предмети крадіжки [132, с. 142–143].

Проте, переконані, що у кожному випадку до огляду місця вчинення крадіжки доцільно залучати кінолога зі службовим собакою, який по прибуттю на місце події, за вказівкою слідчого повинен здійснити наступні заходи:

- 1) пошук за запаховими слідами правопорушників; напрямку, в якому вони зникли після нападу та загублених речей під час втечі з місця події; 2)
- 2) взяти участь з розшуковим собакою в переслідуванні правопорушників по «гарячих слідах»;

3) застосовувати службового собаку для проведення вибірки осіб і предметів;

4) допомогти упакувати (консервувати) предмети, що являються носіями запахів;

5) взяти участь в огляді місць можливого переховування правопорушників, схову награваного (підвалів, горищ будинків, лісопосадок тощо).

Отже, підсумовуючи наведене вище можна зробити висновок, що огляд місця події під час розслідування крадіжок в умовах великого міста, є важливою та обов'язковою СРД, яка дає можливість слідчому (дізнавачу) отримати фактичні дані про крадіжку, осіб, які її вчинили, спосіб та інші обставини, з'ясування яких необхідне для швидкого та успішного досудового розслідування кримінальних правопорушень даної категорії.

3.2 Допит

Допит – процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, що беруть у ній участь, спрямований на отримання відомостей про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [163, с. 77].

Спілкування в ході допиту – це взаємодія допитуючого з допитуваним. Мета першого – одержати об'єктивну інформацію про суб'єктивне відображення – слід пам'яті, а другого – розкрити суб'єктивний образ і передати про нього інформацію [140, с. 360–361].

У юридичній літературі порядок організації і тактики проведення допиту на теоретичному рівні досить широко висвітлений вченими-криміналістами. Дослідженням і розробкою цієї проблематики в різні часи займалася чимала кількість вітчизняних й зарубіжних науковців.

Варто відзначити саме тих учених, які зробили найбільший внесок в розвиток цього поняття саме в нашій державі, це, зокрема: В. П. Бахін, П. Д. Біленчук [19], В. К. Весельський [13; 33], А. Ф. Волобуєв [37], В. А. Журавель [56], В. О. Коновалова, [71; 72], В. Г. Лукашевич [96; 97], М. В. Салтевський [140], Ю. М. Чорноус [130], В. Ю. Шепітько [165] та інші [158–159; 161–162; 175; 178–181; 201–204].

Значна увага вчених до допиту пояснюється тим, що він є однією з найпоширеніших СРД, які проводяться під час досудового розслідування. Взагалі досудове розслідування будь-якого кримінального правопорушення не обходиться без допиту тих чи інших категорій осіб. Так, у досліджуваних кримінальних провадженнях у 13 % випадків було проведено 3 допити, у 17 % – 4 допити, у 26 % – 5 допитів, у 44 % – 6 і більше (Додаток Б).

Тому очевидно, що не можна недооцінювати цей спосіб отримання доказів, проте наявності й використання лише загальних рекомендацій щодо тактики його проведення недостатньо. Необхідно розроблення комплексних методичних рекомендацій з проведення цієї СРД з урахуванням криміналістичної, кримінально-правової характеристик крадіжки в умовах великого міста, зокрема, на основі розроблених слідчих ситуацій.

У криміналістиці зафіксовані такі види допитів:

- 1) за суб'єктом проведення (допит проводиться слідчим, прокурором, слідчим суддею, дізнавачем, оперативним працівником тощо);
- 2) за процесуальним станом допитуваного (допит свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта);
- 3) за віком (допит неповнолітньої особи, допит повнолітньої особи);
- 4) за послідовністю проведення (первинний, додатковий, повторний);
- 5) за місцем проведення (на місці події, у кабінеті слідчого, за місцем перебування допитуваного – вдома, у лікарні, на роботі тощо);
- 6) залежно від використання науково-технічних засобів (із використанням звуко- чи відеозапису, без їх використання);
- 7) за складом учасників допиту (з участю адвоката, спеціаліста, лікаря,

педагога, перекладача) [78, с. 182–183; 67, с. 118–119].

Основна мета допиту згаданих вище осіб – найшвидше встановити істину у кримінальному провадженні, з'ясувати все, що може вказати на час, місце, спосіб крадіжки, осіб, що її вчинили, обставини, які виправдовують та які обтяжують покарання тощо. Головним суб'єктом проведення допиту у кримінальному провадженні під час розслідування крадіжок в умовах великого міста виступає слідчий або оперативний працівник, який виконує доручення слідчого (дознавача) відповідно до ст. 41 КПК України.

Допит свідків за фактом крадіжки в умовах великого міста, як і огляд місця події, носить невідкладний характер, оскільки у зв'язку з частою зміною навколишнього оточення свідки швидко забувають багато фактів. Як свідчить аналіз слідчої та судової практики, свідків у провадженнях про крадіжки в умовах великого міста можна класифікувати на певні групи: а саме:

1. За фактом крадіжки з житлових приміщень (квартири, будинки):
 - сусіди;
 - близькі родичі;
 - друзі, знайомі;
 - консьєржки або технічний персонал (квартирні крадіжки);
 - охоронці житлових комплексів;
 - особи, які затримали правопорушника.
2. За фактом крадіжки державного або приватного майна (приватні підприємства):
 - сторонні особи;
 - особи, які затримали правопорушника;
 - особи, які працювали за договором (підряду, перевезення тощо);
 - особи, які беруть участь у покупці та реалізації викраденого майна.
3. За фактом крадіжки особистого майна у громадських місцях:
 - особи, які стали випадковими очевидцями події;
 - близькі родичі, друзі, колеги, які були поруч у момент крадіжки;

– особи, яким було передано на зберігання майно (працівники гардеробних, камер схову).

4. Особи, які беруть участь у придбанні та реалізації викраденого майна:

– особи, які купують крадені речі або отримують у користування [130, с. 643–644].

При допиті зазначених вище свідків необхідно з'ясувати такі обставини:

– яким чином допитуваному стали відомі обставини вчинюваного кримінального правопорушення;

– як допитуваний опинився в даний момент в даному місці; чи вживав він заходи для запобігання кримінального правопорушення; хто ще був присутній при цьому;

– скільки було правопорушників; які прикмети осіб, що брали участь в крадіжці, чи зможе свідок назвати прикмети і впізнати їх;

– на чому правопорушники прибули до місця вчинення кримінального правопорушення; чи називали один одного по іменах (прізвиських), чи може допитуваний передати розмову правопорушників;

– чи були в групі неповнолітні; їхня поведінка під час вчинення кримінального правопорушення;

– у чому полягали дії кожного співучасника;

– скільки часу тривала злочинна подія;

– в якому напрямі та яким транспортом скористалися, покидаючи місце події;

– хто ще може підтвердити надані показання.

Варто наголосити, що у процесі допиту свідків у кримінальних провадженнях про крадіжки, вчинені неповнолітніми, необхідно ще додатково з'ясувати: індивідуальні можливості людини до сприйняття та запам'ятовування, що насамперед привернуло увагу свідка, хто ще міг бачити подію, яке було освітлення, який час доби, чи чули ще якісь звуки в

даний час, встановлюються дані про підозрюваного, його особливі прикмети, особливості одягу, мови, характер його дій, про напрямок, у якому він зник, ТЗ, викрадені предмети та їх індивідуальні особливості [132, с. 159].

5. За фактом знайомства з підозрюваним:

– свідки, які проживають спільно з підозрюваним або по сусідству.

При допиті цієї категорії осіб необхідно з'ясувати:

– чи знає він підозрюваного, де і з ким він проживає, з якого часу; працює чи ні, як давно, на які засоби живе, рівень життя тощо;

– чи є у нього, членів сім'ї (зокрема, в користуванні) автомобіль, гараж, квартири, інші приміщення;

– чи часто відлучається з місця постійного проживання, на який період часу;

– чи часто привозить (приносить) або вивозить (виносить) великі сумки, коробки, пакети тощо;

– чи часто до підозрюваного хтось приходить в гості; хто, коли, у який час доби;

– які стосунки підозрюваного у сім'ї, з сусідами тощо.

Разом з цим у родичів або знайомих підозрюваного з'ясовують:

– біографію підозрюваного, його характер, інтереси, захоплення, життєву вибагливість (схильність до азартних ігор) тощо;

– чи є відхилення в психічному та фізичному стані, чи вживає наркотичні або інші психотропні речовини, алкоголь, якщо так, то з якого часу;

– чи працює, чи має постійне джерело доходів, основні його витрати (придбання) за останній час;

– чи надавав грошову допомогу сім'ї, чи розказував про новий спосіб заробляння грошей і що це за спосіб, що він про нього розповідав;

– чи доводилося бачити в підозрюваного викрадене майно, що він з приводу них розповідав.

Водночас при допиті цієї категорії осіб важливо враховувати, що вони

можуть бути зацікавлені в результатах досудового розслідування, або бути співучасниками кримінального правопорушення, або особами, залежними від підозрюваного.

Перелік питань не є остаточним і може варіюватися залежно від кожного конкретного випадку. Зі всіх відомих тактичних прийомів допиту важливо звернути увагу на такі:

1) для відновлення контексту події пропонується розповісти про обставини, супутні факту, що цікавить органи досудового розслідування, з'ясувати відчуття, реакції на те, що відбувається;

2) деталізація показань з метою отримання відомостей про те, в якій послідовності допитуваний здійснював трудові операції, що він особисто спостерігав, в яких документах знайшли віддзеркалення вказані ним факти;

3) відтворення подій в різній послідовності;

4) «пожвавлення пам'яті» допитуваного, для чого необхідно застосувати:

- допит з використанням асоціативних зв'язків;
- повторний допит по обмеженому колу обставин;
- допит на місці події, що сталася;
- повторне пред'явлення допитуваному предметів, пов'язаних з обставинами, що цікавлять слідство;

5) супровід допиту відеозаписом, викреслюванням схем та інше, що в подальшому допоможе суду оцінити об'єктивність раніше наданих показань [132, с. 160].

В ході дослідження було встановлено, що *потерпілими* при розслідуванні крадіжок в умовах великого міста у переважній більшості виступають такі категорії осіб:

- 1) власники майна;
- 2) особи, у тимчасовому користуванні яких перебувало викрадене майно;
- 3) інші особи, у яких перебувало майно на момент вчинення крадіжки

(наприклад, під час перевезення вантажу підприємства).

В даному випадку важливу роль відіграє віктимність особи. Мається на увазі дії потерпілого чи, навпаки, бездіяльність, що могла спровокувати крадіжку. Тому під час підготовки до допиту потерпілих потрібно сформулювати такі питання, які зможуть викрити дії чи бездіяльність потерпілого, внаслідок чого і могла вчинитися крадіжка. Передусім з'ясовується:

- які речі вкрадені, їхні індивідуальні ознаки (паспорти, товарні чеки, фотографії цих речей), чи залишилися у потерпілого аналогічні речі, яка вартість і кількість вкрадених речей, коли вони були придбані;
- коли, ким і за яких обставин була виявлена крадіжка; у який час і ким, за припущенням потерпілого, вона могла бути здійснена;
- у якому саме місці зберігалися матеріальні цінності, що були викрадені на момент вчинення крадіжки;
- які умови полегшили вчинення крадіжки і хто міг знати про ці сприятливі умови;
- кого потерпілий підозрює у вчиненні крадіжки; під яким приводом і хто зі сторонніх осіб виявляв цікавість до викраденого майна.

Якщо крадіжку було вчинено з території підприємства, установи чи організації, додатково необхідно з'ясувати:

- який режим роботи підприємства, установи, організації;
- хто має доступ до сховищ, як вони охороняються, чи перевіряється приміщення перед закінченням роботи, чи не було відхилень від розпорядку роботи в день крадіжки;
- якщо були, то які і за чиєю вказівкою, хто міг знати про ці відхилення;
- чи не з'являлися перед крадіжкою підозрілі особи, якщо так, то чим вони цікавилися і які їх прикмети;
- чи є на підприємстві, установі, організації охоронна сигналізація, відеоспостереження, як вони працюють, їхній стан після крадіжки і чи не

виводилися вони з технічного ладу;

- чи є охорона, хто саме охороняв об'єкт у день крадіжки;
- чи було звільнено кого-небудь перед крадіжкою з підприємства, установи, організації, за що, коли саме, як характеризуються ці особи, їх місцезнаходження в даний час;
- чи були раніше на даному підприємстві, установі, організації крадіжки або замах на крадіжки, про які не повідомлялося до органів НПУ;
- як вони вчинялися, що саме і за яких обставин правопорушник крав або намагався вкрати;
- що сприяло вчиненню крадіжки (недоліки в роботі: організації охорони, упущення в підборі кадрів тощо) [130, с. 643].

Звичайно, на результати допиту впливає і стан потерпілого від крадіжки. У будь-якому випадку, це стрес, однак коли предметом посягання стали матеріальні цінності у великих розмірах, або ж це був перевізник вантажного ТЗ, у якого під час зупинки відкрили замок і викрали весь вантаж, то мабуть у перші години у такого водія може бути шоківий стан. Тому слідчому потрібно оцінити стан потерпілого і тоді спланувати й підібрати відповідні питання. У різному стані потерпілий може надати дещо різні показання під час допиту, дещо перебільшити чи перекрутити. Однак не варто забувати, що допитувати треба одразу, оскільки людина здатна забувати певні обставини [53, с. 134–135].

Для правильної оцінки показань, які надають допитувані, та їх використання у ході досудового розслідування виключно важливе значення має врахування умов сприйняття події. У процесі розслідування слідчий (дізнавач) нерідко пересікається з тим, що учасники або очевидці однієї і тієї ж події, по різному відтворюють її обставини. Це пояснюється позицією, яку займає допитуваний у цій ситуації, його світоглядом, колом інтересів і намірів. У інших випадках це може бути пов'язано з особливостями особи у сприйнятті, зберіганні в пам'яті та відтворенні інформації [33, с. 5].

Зокрема, з цією тезою погоджується і П. Д. Біленчук, який зазначав, що

об'єктивність інформації, яка одержується під час допиту, передусім залежить від психологічної позиції допитуваного – бажає він чи ні давати правдиві показання або збирається приховувати правду. Навіть, якщо допитуваний дає правдиві (на його думку) показання, то і в цьому випадку слідчий обирає тактичні прийоми спілкування, що спрямовані на допомогу допитуваному згадати минуле, відокремити реально сприйняте від фантазії, здогадки після сприйняття [20, с. 132–137].

Загалом, результати вивчення емпіричного матеріалу, зібраного й опрацьованого, показали, що в основному потерпілі під час допиту надавали правдиві показання. Однак, зауважимо, що не завжди з'ясовувалися у процесі допиту: умови, що сприяли вчиненню крадіжки; поведінка потерпілого; індивідуальні особливості та вартість викраденого, що викликало необхідність проведення додаткових або повторних допитів.

Головний та обов'язковий учасник кримінального процесу, ключова фігура в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема й крадіжок в умовах великого міста, – *підозрюваний*, який згодом у випадку зібрання достатніх і належних доказів набуває статусу обвинуваченого. Перелік запитань, які необхідно з'ясувати при допиті підозрюваного, визначається конкретною слідчою ситуацією, що склалася під час досудового розслідування, та обставинами, що підлягають встановленню.

Допит вказаної категорії осіб – найбільш складна СРД, яка проводиться, як правило, відразу після фактичного затримання одного або декількох правопорушників, коли слідчий має в наявності мінімум інформації про особу допитуваного і не володіє повним переліком доказів. Тому перші допити, як правило, не дають належного ефекту. Затримані посилаються на те, що виявлені у них речі придбані у незнайомих осіб, не є їхньою власністю, належать знайомим або родичам, а також приводять інші доводи. Якщо затриманих декілька, то черговість допиту потрібно встановлювати з урахуванням того, у кого вилучені речові докази. В даному випадку повинен спрацювати чинник раптовості – необхідно

використовувати відсутність у затриманого часу на розробку власної версії події, що сприяє отриманню або правдивих показань, або, навпаки, суперечливих показань, аналіз і викриття яких у подальшому може схилити його до визнання своєї вини та викриття інших співучасників. Водночас варто наголосити, що всі показання допитуваного необхідно ретельно фіксувати із застосуванням науково-технічних засобів, із складанням планів і графічних схем дій винних.

З аналізу кримінальних проваджень встановлено, що на першому допиті правдиві показання підозрюваних були отримані в 14,4 % випадків; після пред'явлення доказів – у 23,7 % випадків; після комплексу СРД, викривальних підозрюваних у вчиненні крадіжки – в 36,6 % випадків. Проте, у 25,3 % випадків правдиві показання на початковому етапі розслідування взагалі не були отримані (Додаток Б).

При допиті підозрюваного у крадіжці в умовах великого міста, як показує практика, початковому етапу розслідування властиві певні ситуації (конфліктні та безконфліктні):

1) особа, затримана на місці кримінального правопорушення в момент вчинення крадіжки або відразу після неї по «гарячих слідах» і надає правдиві показання – наявність безконфліктної ситуації;

2) підозрюваний повідомляє інформацію про обставини вчинення крадіжки, проте не висвічує її у повному обсязі (23 %). Це відбувається через страх помсти з боку співучасників (43 %), у зв'язку з залежністю від організатора правопорушення (13 %), зацікавленістю в результатах розслідування (44 %);

3) підозрюваний не бажає давати правдиві та повні показання – наявність конфліктної ситуації (38 %);

4) підозрюваний повністю відмовляється від спілкування зі слідчим, відмовляється давати показання та брати участь у проведенні окремих СРД (15 %);

5) підозрюваний не заперечує факт і зміст вчинення крадіжки, проте

заперечує свою участь у її вчиненні (8 %) (Додаток В).

Як вже було зазначено, у першому випадку допит підозрюваного минає в безконфліктній ситуації і починається зі встановлення з підозрюваним психологічного контакту. Тут необхідно з'ясувати всі деталі крадіжки, зокрема, де знаходиться викрадене майно, інформація про співучасників, коли, кому і за яких обставин збував викрадене, чи не здійснював крадіжок раніше, хто може підтвердити надані показання.

Допитуючи про способи проникнення до місця крадіжки, шляхи підходу (відходу), важливо з'ясувати найдрібніші деталі, звертаючи увагу на обставини, які могли бути відомі тільки правопорушнику і нікому більше. При отриманні правдивих показань від осіб, причетних до крадіжки, варто зафіксувати докладну інформацію не лише про власну участь допитуваного у кримінальному правопорушенні, але і про коло його співучасників, їхні ролі, зв'язки, шляхи і способи збуту викраденого. Крім того, мають бути з'ясовані обставини формування, організації і функціонування злочинної групи:

- з якого часу почала свою діяльність злочинна група, з якою ціллю, хто був ініціатором її формування;
- хто лідер злочинної групи, в чому полягали його обов'язки;
- в яких місцях проходила підготовка до вчинення крадіжки, в чому це виражалось;
- яким чином відбувалося розділення викраденого;
- які стосунки в групі були між членами; чи були розбіжності;
- хто з учасників групи ще не затриманий, їхнє ймовірне місцезнаходження;
- чи брала участь злочинна група в аналогічних чи інших кримінальних правопорушеннях;
- хто з членів злочинної групи або інших осіб може підтвердити надані показання.

У другій, третій, четвертій та п'ятій ситуації, якщо підозрюваний ухиляється від надання правдивих показань, необхідно:

а) роз'яснити значення щирого зізнання, відшкодування заподіяної шкоди та інших, передбачених КК України, пом'якшуючих відповідальність обставин; роз'яснити, що суд зобов'язаний їх урахувати; навести приклад з практики пом'якшення покарання;

б) роз'яснити порядок укладення угоди про визнання винуватості (гл. 35 КПК України) і наслідки з її укладання [155];

в) пред'явити безперечні докази його причетності до крадіжки (висновки експертиз, речові докази, показання співучасників і свідків та ін.) і переконати у безперспективності тієї негативної позиції, яку зайняв допитуваний.

Водночас досить часто вдалого ефекту вдається досягти завдяки застосуванню деяких тактичних прийомів, зокрема: деталізація і конкретизація показань; використання суперечностей у показаннях допитуваного; пред'явлення доказів, що є у слідчого; створення слідчим зменшеного або перебільшеного уявлення у допитуваного про об'єм і силу наявних доказів тощо. Якщо правопорушник заявляє про алібі, то воно має бути конкретизоване. Заява про алібі може бути перевірена за допомогою допиту родичів, знайомих, інших осіб. З перевіркою таких заяв не можна зволікати, оскільки з часом деталі події забуваються. Якщо підозрюваний стверджує, що придбав товар у незнайомих йому осіб, необхідно з'ясувати, коли саме придбані речі, на які засоби, чи дійсно вони йому необхідні (чи сумісні зі способом життя допитуваного, чи логічні в його побуті тощо). У процесі допиту таких підозрюваних бажано використовувати технічні засоби фіксації показань, наприклад відеозапис, оскільки він, окрім доказового значення, дає уявлення про емоційний стан підозрюваного у момент допиту.

Втім важливо дотримуватися і критеріїв допустимості застосування тактичних прийомів допиту, а саме:

а) законність і моральність (полягає у відповідності тактичних прийомів як загальним принципам закону, моралі та службової етики, так і конкретним нормам КПК України, що регламентує проведення допиту;

неприпустимість ігнорування вимогами закону, порушення заборон, встановлених законом);

б) науковість (полягає у відповідності тактичних прийомів досвіду слідчої та судової практики, чинному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству, положенням наук кримінального права, кримінального процесу, психології, логіки, наукової організації праці);

в) доцільність (визначається придатністю тактичних прийомів, необхідністю застосування для ефективного досягнення мети допиту) [9, с. 280–284; 67, с. 170].

Отже, запропоновані тактичні прийоми проведення допиту та питання, які необхідно з'ясувати у тих чи інших допитуваних осіб (свідок, потерпілий, підозрюваний), мають орієнтовний характер і залежать від ситуації, що склалася в ході досудового розслідування крадіжки в умовах великого міста, і, відповідно, підлягають індивідуальному корегуванню.

3.3 Обшук

Проведення обшуку під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста є одним із способів отримання доказів учинення кримінального правопорушення. Обшук може проводитись за місцем проживання, місцем роботи підозрюваного, гаражі, підсобному приміщенні, дачі, тощо. При цьому від своєчасності проведення та грамотної організації цієї СРД безпосередньо залежить результат досудового розслідування кримінальних правопорушень даної категорії.

Виходячи з цього, слідчий у кожному конкретному випадку повинен ретельно продумувати місце і план обшуку. Конкретне місце проведення обшуку визначається залежно від того, які приміщення може відвідувати підозрюваний, та в яких із них зберігати речі, котрі планується виявити та вилучити. Так, загальними завданнями обшуку є:

1) виявлення та вилучення:

- знарядь кримінального правопорушення (наприклад, зброї, знарядь зламу та інших об'єктів);
- предметів зі слідами кримінального правопорушення або тих, що є результатом кримінально-протиправної діяльності (наприклад, підроблені документи, фальшиві гроші);
- предметів і цінностей, здобутих (нажитих) кримінально-протиправним шляхом;
- документів, що мають значення для досудового розслідування або характеризують особу правопорушника (фотознімки, аудіо- та відеозаписи, листи, щоденники, записники);
- об'єктів, що використовувалися для реалізації кримінально-протиправного задуму;
- об'єктів, що вилучені з цивільного обігу, заборонені для використання або потребують спеціального дозволу, незалежно від того, відносяться вони до кримінального провадження чи ні (вогнепальна та холодна зброя, наркотичні засоби, вибухові пристрої, таємні документи тощо);
- майна для забезпечення відшкодування заподіяних збитків (з метою забезпечення цивільного позову) або в цілях можливої конфіскації;
- інших об'єктів, що мають значення для досудового розслідування і виступають засобом встановлення об'єктивної істини;

2) виявлення:

- осіб, які переховуються від слідства та суду або втекли з-під варти чи з місць позбавлення волі та перебувають у розшуку;
- трупів та їх частин;
- тварин (тих, що використовувалися як засоби або знаряддя вчинення кримінального правопорушення);

3) перевірка зібраних за кримінальним провадженням доказів та одержання нових доказів й перевірка слідчих версій, що висунуті слідчим на

початковому етапі досудового розслідування;

4) встановлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню кримінального правопорушення, вжиття заходів профілактичного характеру та ін. [157, с. 288–289].

Обшук, як і будь-яка СРД, потребує ретельної підготовки для її проведення, водночас містить низку певних криміналістичних й процесуальних особливостей планування підготовчого етапу, зокрема, слідчий повинен:

1) встановити особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

2) отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 1 ст. 235 КПК України). Слідчий за погодженням з прокурором повинен звернутися з клопотанням до слідчого судді. До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України);

3) визначити точне місце і час його проведення;

4) уточнити прикмети предметів, назву, зміст і зовнішній вигляд документів, з'ясувати можливі місця їх виявлення, а також місця можливого зберігання цінностей, необхідних для забезпечення відшкодування матеріального збитку;

5) намітити коло учасників обшуку (працівники поліції, поняті й фахівці);

6) вирішити, які технічні засоби повинні використовувати при проведенні відповідних пошукових дій, і забезпечити їх наявність [150, с. 443].

Необхідно зазначити, що під достатніми даними для проведення обшуку розуміються відомості, що містяться в показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, у протоколах СРД, заявах громадян, а також

одержані в ході оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Незаконно проведений обшук (проведений без ухвали слідчого судді або із застосуванням насильства) тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 162 КК України [157, с. 287–288].

Втім, у деяких випадках (пов'язаних з врятуванням життя та майна чи з переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення) обшук житла або іншого володіння особи може бути проведений без ухвали слідчого судді. В такому разі у протоколі необхідно вказати причини, які обумовили проведення невідкладного обшуку з направленням прокурору протягом доби копії відповідного протоколу.

Разом з тим на підготовчій стадії слідчому необхідно провести ще детальний інструктаж членів групи, скерованої на проведення обшуку, докладно пояснити їм, які предмети, документи і цінності необхідно виявити, враховуючи специфіку цих речей. Як правило, на проведення обшуку скеровуються вільні в цей час співробітники, однак слідчому необхідно проконтролювати склад групи. Бажано залучати до цієї справи оперативних працівників, котрі мають значний стаж роботи у кримінальній поліції, вищу юридичну або технічну освіту [67, с. 159].

Як показав аналіз практики досудового розслідування, обшук по даній категорії кримінальних проваджень давав позитивні результати, якщо був проведений:

- за місцем проживання підозрюваних і на ділянках місцевості, що їм належали (36,5 % випадків);
- за місцем їхньої роботи (12,5 %);
- за місцем проживання родичів і знайомих (24,4 %).

При затриманні правопорушника на місці вчинення крадіжки, або безпосередньо після, за «гарячими слідами» в 70,3 % випадків найбільші результати були досягнуті при проведенні особистого обшуку підозрюваного. Крім того, обшукувався особистий ТЗ підозрюваних (15,2 % випадків). При проведенні зазначених обшуків зазвичай виявляли:

- частини викраденого майна (33,1 % випадків);
- частини упаковки, де знаходилося майно (9,6 %);
- знаряддя злому (10 %);
- предмети маскування крадіжки (6,7 %);
- взуття (11,5 %);
- транспортний засіб, сліди якого були виявлені на місці події (18,8 %).

Варто додати, що у 6,1 % випадків при обшуку були вилучені об'єкти, що вказували про вчинення іншого кримінального правопорушення (наркотичні речовини (34,3 %); зброя: вогнепальна (13 %), холодна (23 %); вибухові пристрої (17 %) (Додаток В).

Обшукуючи приміщення, варто пам'ятати, що в більшості випадків правопорушники видозмінюють викрадене, тому об'єктами обшуку має слугувати не лише викрадене майно або його частини, але і пакувальний матеріал, приладдя, яке може служити маскуванню слідів крадіжки (нитки, пломби, фарба і тому подібне), документи про здачу викраденого в ломбард, комісійний магазин, скупку тощо.

У ході дослідження неодноразово було підтверджено, що між родом діяльності, професією правопорушника, його вподобаннями, захопленням і способами приховування розшукуваних предметів й вибором місць для влаштування тайників прослідковується стійкий зв'язок. Тому перед обшуком доцільно отримати інформацію про професію, навички і захоплення підозрюваного, щоб орієнтовано міркувати, куди він міг заховати викрадене.

Крім цього, до початку обшуку необхідно знати не лише групові ознаки, але й індивідуальні особливості викраденого майна. Щоб полегшити пізнавання речей, можна використовувати ряд прийомів. Зокрема, перед обшуком слід сфотографувати речі або зробити їхній докладний опис та замальовку. В ряді випадків, можна провести вилучення зразків викраденого майна, щоб порівняти їх (ідентифікувати) з речами, виявленими при обшуку.

З урахуванням специфіки нашого дослідження і рекомендацій, наявних на сьогодні щодо тактики проведення обшуку, можна виокремити такі

тактичні прийоми:

- використовувати чинник раптовості, тобто проводити невідкладно обшук після отримання відповідної інформації, а також заздалегідь відпрацювати спосіб проникнення в приміщення, що підлягає обшуку;
- передбачити дії СОГ при відмові власника відкрити приміщення;
- для полегшення доступу в квартиру, будинок, гараж чи інше приміщення запрошувати знайому правопорушнику особу;
- за наявності декількох підозрюваних найкращий результат дає одночасне проведення обшуку в усіх співучасників. Якщо ж виконання цієї умови неможливе, то обшуки проводяться послідовно в окремих членів злочинної групи. Таке положення веде до того, що решта членів групи, довідавшись про факт затримання або проведення обшуку у співучасників, намагаються переховати викрадене чи позбавитися його.

В даному контексті варто окремо зазначити, що одночасний обшук – це погоджене за часом проведення взаємодіючими між собою СОГ кількох обшуків у різних місцях або осіб, які здійснюються в межах одного кримінального провадження [157, с. 290];

- визначити спосіб доставки і місце зберігання речових доказів тощо.

При проведенні обшуку слідчий не повинен випускати з поля зору різного роду негативні сліди, що вказують про можливість знаходження в тому або іншому місці замаскованого сховища викраденого майна. Саме тому при проведенні обшуку з метою виявлення тайників і місць приховування необхідно приділяти особливу увагу демаскуючим обставинам (наприклад, сліди свіжої штукатурки, побілки, фарбування стін; відсутність шпаклівки між дошками підлоги чи блиск верхівки цвяхів; наявність свіжонаклеєних шпалер; більш глухий звук при простукуванні частини стіни; наявність зів'ялих рослин у квіткових горщиках, що може свідчити про їх пересадження з метою облаштування схованки; потовщення і латки на одязі; незвичайне поведіння тварин тощо) [54, с. 24; 132, с. 170].

В окремих випадках про це може свідчити підозріла (незвична)

поведінка правопорушника або членів його сім'ї. Для виявлення подібних реакцій слідчим (дознавачем) в ході обшуку можуть бути застосовані такі тактичні прийоми, як «словесна розвідка», повторне повернення до дослідження раніше оглянутих предметів тощо. При проведенні обшуку на робочому місці підозрюваного обстеженню підлягають предмети, що знаходяться в користуванні правопорушника, або є його власністю: робочий стіл, інструменти, шафа для зберігання спецодягу, тумбочка, якою користувався злочинець, його особисті речі.

Для запобігання знищенню об'єктів, які підлягають вилученню, та протидії з боку обшукуваного, необхідно уникати затримки при вході в житло, де планується провести обшук. Варто акцентувати увагу на тому, що при будь-якому варіанті проникнення необхідно здійснювати постійний контроль за вікнами житла з метою запобігання викиданню предметів, речей з них, а в разі таких дій – документування цього факту [132, с. 167].

Фіксація результатів обшуку, окрім занесення відомостей до відповідного протоколу, додатково здійснюється шляхом фотографування та в обов'язковому порядку за допомогою аудіо-, відеозапису. Але у протоколі потрібно зазначити, яка саме криміналістична техніка застосовувалася (марка, модель тощо), щоб у подальшому можна було судити про результати та ефективність проведеного обшуку.

При цьому, зауважимо, що при складанні протоколу проведення цієї СРД потрібно уникати необґрунтованих тверджень про характер і склад предметів, що вилучаються, для встановлення яких необхідно провести додаткові експертні дослідження, тобто слідчому варто лише обмежуватися описом їх загальних ознак.

Безперечно результати обшуку під час розслідування крадіжок в умовах великого міста істотно поповнюють доказову базу, а також дають змогу слідчому використовувати отриману інформації для проведення інших СРД [67, с. 160]. Знання вказаних вище обставин буде, на наш погляд, сприяти ретельній організації і цілеспрямованому проведенню обшуків.

Отже, під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста, на відміну від інших СРД, проведення обшуку має такі особливості:

- 1) конкретизованість об'єктів пошуку;
- 2) належність об'єктів пошуку, як правило, особам, в яких проводиться обшук;
- 3) примусовий характер обстеження та вилучення об'єктів пошуку;
- 4) процесуальний аспект (проводиться на підставі ухвали слідчого судді за допомогою аудіо- та відеозапису).

3.4 Слідчий експеримент

Відповідно до ст. 240 КПК України під час досудового розслідування з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення (результатів допитів свідка, потерпілого, підозрюваного або даних, одержаних під час проведення огляду та інших СРД), слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [85].

Сутність експериментального методу дослідження фактів і явищ полягає у такому вивченні об'єкта, коли дослідник активно впливає на нього створенням штучних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей, або ж зміною ходу процесу у певному напрямку. Зміст даного методу складають будь-які випробування, за допомогою яких виокремлюють явище, що цікавить, з різноманіття інших, та пізнають його природу, що дозволяє дійти достовірного висновку щодо можливості існування в схожих умовах аналогічного явища у минулому (майбутньому) [157, с. 351].

Наприклад, під час розслідування крадіжок, проведення слідчого експерименту, передусім, необхідне для з'ясування:

- чи міг правопорушник відкрити конкретний вид вхідного замка;

- чи міг правопорушник самотійно винести викрадені предмети побуту за конкретний проміжок часу в межах однієї крадіжки;
- чи володіє правопорушник вміннями та навичками відключення конкретного виду сигналізації тощо.

У таких випадках іноді слідчому потрібно звернутися до спеціаліста за певною консультацією, зокрема, роз'ясненням конкретного виду (специфіки) сигналізації та скільки часу потрібно для її знешкодження, або для з'ясування виду замка та способів його відкриття тощо.

Враховуючи, що слідчий експеримент проводиться тільки у разі, якщо у слідчого або прокурора є певні відомості, які необхідно уточнити та перевірити, він не може належати до невідкладних або первинних СРД.

Водночас варто погодитися з криміналістами у тому, що слідчий експеримент належить до числа найбільш трудомістких СРД, тому його проведення виправдане лише тоді, коли перевірка отриманих в ході розслідування даних неможлива шляхом виконання інших дій [24, с. 154].

На наш погляд, слідчий експеримент, як і будь-яка інша СРД, повинен розпочинатися з підготовки, яку можна поділити на два етапи:

- 1) до виїзду на місце його проведення;
- 2) безпосередньо на місці проведення.

До виїзду на місце проведення слідчого експерименту слідчому (дізнавачу) необхідно:

- а) визначити мету, вид і конкретні завдання слідчого експерименту;

Цей етап включає ретельний аналіз усього комплексу інформації, що була отримана під час допиту підозрюваних, потерпілих, свідків, огляду місця події, проведених експертиз тощо.

- б) визначити зміст та умови проведення експерименту;

Для цього слідчому необхідно попередньо ознайомитися з місцем і обстановкою проведення перевірки показань. Як правило, це дозволяє:

- наочно ознайомитися з місцем проведення СРД;

- встановити відповідність отриманої під час допиту інформації об'єктивно існуючій обстановці;

- вирішити питання щодо необхідності проведення реконструкції з метою наближення реальної обстановки до обстановки, що мала місце під час кримінального правопорушення;

- при необхідності отримати пояснення від особи (показання якої будуть перевірятися) щодо невідповідності обстановки на місці події її показанням;

- спланувати заходи, які повинні забезпечити оптимальний варіант проведення СРД: виключення можливості втечі підозрюваного; його насильницького звільнення; вбивства; запобігання доступу на місце проведення СРД сторонніх осіб;

в) забезпечити кримінальну процесуальну можливість проведення слідчого експерименту (згідно з п. 5 ст. 240 КПК України слідчий експеримент, що проводиться у житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора);

г) визначити коло учасників слідчого експерименту;

Тут варто додати, що усіх учасників слідчого експерименту доцільно поділити на обов'язкових і факультативних, зокрема:

- обов'язковими учасниками є: службова особа, яка проводить СРД, та відповідні поняті;

- факультативними учасниками є: підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, законний представник, спеціалісти, працівники поліції, технічні учасники;

г) підготувати техніко-криміналістичні та спеціальні засоби.

Крім уніфікованої валізи слідчого (незалежно від її модифікації) під час проведення слідчого експерименту можуть застосовуватись: відеокамера, фотоапарат, диктофон, засоби зв'язку, засоби додаткового та спеціального

освітлення, металошукач, магнітний шукач, матеріал для пакування виявлених об'єктів тощо [130, с. 510–511].

Загалом, існує безліч видів слідчого експерименту:

- для перевірки можливості бачити у визначених умовах;
- для перевірки можливостей чути в конкретних умовах;
- для перевірки можливості проникнути через певний отвір і вийняти через нього ті чи інші предмети;
- для перевірки можливості здійснення якоїсь дії за визначений проміжок часу;
- для перевірки можливості настання певних наслідків даних дій;
- для встановлення спеціальних і професійних навичок особи;
- для встановлення, яким чином відбулася подія [113, с. 153–154].

При цьому, слідчий експеримент може проводитися і для перевірки слідчої версії про механізм вчинення кримінального правопорушення, про причини та умови, про походження (появу) фактів, що перевіряються, тощо. Своєю чергою, зміст дій при проведенні кожного з видів слідчого експерименту вимагає застосування відповідних науково-технічних засобів з метою забезпечення належного виконання дослідів, а також для фіксації їх ходу та результатів.

Крім цього, незалежно від того, який вид слідчого експерименту буде проводитись, безпосередньо на місці проведення експериментальних дій слідчий повинен здійснити ще низку суттєвих заходів, зокрема:

- попередньо оглянути місце дослідницьких дій, організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та гарантувати безпеку його учасників;
- зафіксувати обстановку, в якій будуть відбуватися випробування;
- видалити з місця проведення СРД усіх сторонніх осіб, які не мають прямого відношення до експерименту;
- перевірити відповідність (схожість) умов слідчого експерименту з тими, у яких відбувалася подія, що підлягає перевірці;

- за необхідності провести нову реконструкцію обстановки;
- роз'яснити усім учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки;
- провести інструктаж серед усіх учасників СРД (роз'яснити мету і зміст досліджень, порядок проведення експериментальних дій);
- визначити засоби фіксації СРД і порядок проведення експерименту.

Тобто, якщо діяльність слідчого на підготовчому етапі носить організаційний характер, то на робочому етапі вона вже набуває більш дослідницького характеру. Втім, при проведенні організаційно-підготовчих заходів працівники поліції мають пам'ятати, що під час слідчого експерименту правопорушники іноді намагаються спостерігати за діями уповноважених службових осіб, запам'ятовуючи факти виявлення та вилучення тих чи інших об'єктів. Більше того, нерідко зацікавлені особи перебувають поблизу місця кримінального правопорушення з ісподіванням, що їх можуть запросити до участі у СРД як понятих, що теж необхідно враховувати під час досудового розслідування.

З аналізу 258 кримінальних проваджень, розпочатих за фактом учинення крадіжки, на прикладі м. Києва, було встановлено, що найбільш розповсюдженими видами слідчого експерименту для цієї категорії кримінальних правопорушень є:

1) слідчий експеримент зі встановлення можливості здійснення якої-небудь дії в певних умовах (в переважній більшості застосовувався для встановлення можливості проникнення особою крізь певний отвір у приміщення, або для встановлення можливості перенесення викраденого майна одноосібно чи за допомогою співучасника (51 %).

Загалом, на практиці, під час розслідування крадіжки, даний вид експерименту спрямовується на встановлення як об'єктивної можливості здійснення яких-небудь дій, так і суб'єктивної здатності конкретної особи учинити такі дії за певних умов;

2) слідчий експеримент зі встановлення наявності або відсутності у конкретної особи певних професійних вмінь і навичок (зазвичай, проводився з метою встановити вміння підозрюваного керувати ТЗ (27 %), відчинити сейф «медвежим способом» (19 %), відключити сигналізацію шляхом підбору пароля (23 %), відчинити замок входних дверей підручними засобами (31 %) (Додаток Б).

На основі проведеного аналізу слідчої та судової практики з розслідування крадіжок в умовах великого міста та зведеного опитування слідчих можна визначити основні тактичні умови проведення цієї СРД, а саме:

1) слідчий експеримент необхідно проводити в умовах і обстановці, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія (Додаток В).

Однак обстановка рідко коли залишається незмінною до моменту проведення експерименту. Тому необхідно вирішувати, який ступінь подібності (схожості) вимагається в даному випадку. Передусім повинні бути змодельовані ті умови обстановки, які здатні суттєво вплинути на хід дослідів і від яких залежить об'єктивність отриманих результатів. Додержання цієї тактичної умови вміщує дві складові:

– моделювання, відтворення об'єктивних факторів.

До об'єктивних факторів відносяться:

сукупність матеріальних об'єктів, їх стан, розташування та взаєморозташування;

умови – клімат, пора року, місяць, день тижня, час доби, інтенсивність шуму, освітлення, температура, вологість та інше;

характеристика окремих процесів – швидкості дій, обмежений час, різновид дій, які виконуються.

– моделювання, відтворення суб'єктивних факторів (психічного стану людини). Моделювання суб'єктивних факторів складає великі труднощі для слідчого [47, с. 37].

Зрозуміло, що досягти схожості всіх елементів умов неможливо, тому потрібно керуватися таким загальним правилом: співпадати повинні істотні умови, які мають вплив на об'єктивність дослідження;

2) для проведення експерименту потрібно використовувати ті ж знаряддя і засоби, які застосовувалися при події кримінального правопорушення, або однорідні предмети і знаряддя.

Використання того ж самого знаряддя злomu може бути обов'язковим при перевірці можливості його використання в даних умовах (наприклад, чи можна відкрити металеві двері за допомогою саморобного апарату для газорізки, відмичок і т.ін.). За неможливості використання зазначених об'єктів у експерименті слідчий може застосувати предмети-аналоги або натурні макети.

Якщо використовуються предмети, схожі на ті, що були використані при вчиненні крадіжки, то вони повинні мати такі самі ознаки та властивості, що і справжні. Водночас, якщо властивість, ознака предмета не має значення для проведення слідчого експерименту, його результатів, то в предметі – «заміннику» вона може бути відсутньою [131, с. 325];

3) досліди необхідно повторювати декілька разів, поступово змінюючи умови експерименту [113, с. 156].

Повторення дослідів дозволить виключити випадкові результати та з'ясувати з достовірністю певний факт. При цьому не рекомендується здійснювати досліди слідчому або понятим. Для цього повинні бути запрошені спеціальні особи. У випадках, коли слідчий не має точних даних про умови будь-яких параметрів події, що перевіряється (наприклад, тривалість впливу, сила удару), варто змінювати умови проведення дослідних дій, неодноразово проводячи кожен з них відповідно до кожної із змінених умов. Неодноразові досліди рекомендується проводити при менш сприятливих умовах з поступовим переходом до більш сприятливих. Наприклад, при сприйнятті звуків – від тихого голосу до гучного, від більшої відстані до меншої, від зачиненої квартирки до відчиненої [51, с. 57–58].

При цьому зауважимо, що слідчий експеримент може бути проведений не в усіх випадках. Неприпустимо проводити експерименти, які принижують гідність людини; загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб; загрожують майну чи можуть призвести до значних матеріальних збитків;

4) необхідно враховувати психологічний аспект проведення СРД.

Особливе значення має спостереження за поведінкою особи, показання якої перевіряються. Це дозволяє встановити, чи впевнено діяла в ході перевірки особа, яким був її емоційний стан загалом, або в окремі моменти перевірки [143, с. 3].

Спостереження за поведінкою підозрюваного, свідка та потерпілого в процесі слідчого експерименту може бути використане для певних висновків [135, с. 127]. У цьому контексті важливо відмітити слушність застереження М. В. Савельєва та А. Б. Смушкіна, які наголошують, що слідчий експеримент у разі грамотного та продуманого проведення має сильну психологічну дію за рахунок переконливості сприймання результатів [134, с. 155].

Слідчий експеримент може бути як первинним, так і повторним. Повторний експеримент проводиться у тих випадках, коли під час проведення первинного експерименту не було дотримано процесуальних або тактичних вимог або виникли сумніви у достовірності отриманих результатів. Коло учасників слідчого експерименту визначається слідчим. Обов'язковими учасниками, крім слідчого, є поняті в кількості не менше двох осіб. Однак їх число може бути збільшено залежно від характеру і мети дій, що проводяться. В тих випадках, коли хід і результати експерименту повинні одночасно спостерігатися в декількох місцях, у кожному з них повинно бути не менше двох понять. На розсуд слідчого, в проведенні дослідних дій можуть брати участь особи, чиї показання перевіряються (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок).

Залежно від обставин кримінального провадження вони можуть самі виконувати дослідні дії, або лише бути присутніми при їх виконанні. Також, для надання допомоги слідчому (дізнавачу) при проведенні слідчого експерименту можуть бути запрошені працівники поліції, представники громадськості тощо. Зазначимо, що від того, наскільки правильно та відповідно до закону буде застосований той чи інший засіб фіксації слідчого експерименту, залежить доказова цінність цієї СРД. Саме тому потрібно ретельно підходити до вибору засобу фіксації, а також дотримуватися процесуальних і тактичних особливостей застосування того чи іншого засобу. Окрім основного засобу фіксації – протоколу, результати проведення слідчого експерименту можуть бути зафіксовані ще й за допомогою різних додаткових засобів (фото-, відео-, кінозйомка, звукозапис).

Отже, слідчий експеримент під час розслідування крадіжок в умовах великого міста проводиться з метою:

- 1) відтворення механізму вчинення крадіжки загалом;
- 2) встановити можливість вчинення певних дій (наприклад, перенести викрадені речі в конкретне місце);
- 3) встановити можливість вчинення певних дій за певний проміжок часу;
- 4) перевірити володіння конкретними здібностями та навичками (наприклад, відімкнути замок відмичкою, ножицями, викруткою тощо).

3.5 Проведення експертиз

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [128].

Експертизи, що призначаються під час досудового розслідування крадіжок в умовах великого міста, складають дві основні групи:

1) ті, що призначаються для ідентифікації правопорушника, знарядь кримінального правопорушення, взуття, ТЗ (або їх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ;

2) ті, що призначаються для дослідження викраденого майна.

До першої групи належать, наприклад, дактилоскопічна експертиза, судово-медична, трасологічна (зокрема, встановлення цілого за частинами), експертиза слідів нашарування тощо.

До другої групи належать товарознавча, хімічна і біологічна експертизи [130, с. 645]. Проте, достовірно встановити вартість викраденого майна можливо лише шляхом призначення товарознавчої експертизи, що і буде підставою для встановлення конкретного розміру завданої майнової шкоди.

У переважній більшості на місці крадіжки виявляють сліди пальців рук і рукавичок, що обумовлює в подальшому призначення трасологічної (дактилоскопічної) експертизи, основними завданнями якої є:

а) виявлення латентних слідів папілярних узорів рук людини, встановлення механізму їх утворення;

б) розпізнавання властивостей осіб, що перевіряються, за слідами;

в) ідентифікація людини за слідами, відбитками (відтисками) рук [130, с. 173].

Виходячи із зазначених завдань, орієнтовний перелік питань, які виносяться на вирішення дактилоскопічної експертизи, нами було поділено на дві категорії:

1) діагностичні:

– чи є на предметах, вилучених з місця події, сліди рук (пальців, долонь);

– чи придатні ці сліди для ідентифікації особи;

– якою рукою і якими пальцями залишено сліди;

– якими ділянками долонної поверхні залишено сліди;

- у результаті якої дії (торкання, захват тощо) залишено сліди рук;
- чи відобразилися в слідах особливості рук особи, яка їх залишила (відсутність пальців, наявність шрамів тощо), та які саме;
- який приблизний зріст особи, котра залишила сліди рук;
- до якої вікової групи належить особа, котра залишила сліди рук;
- протягом якого часу могли зберігатися сліди на даному об'єкті в конкретних умовах місця події;
- у якій послідовності утворені сліди рук, виявлені на місці події;
- чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу;

2) ідентифікаційні:

- чи залишені сліди рук, вилучені в різних місцях, однією особою;
- чи залишені сліди рук (стоп ніг) конкретною особою, дактилокарта на ім'я якої надана для порівняльного дослідження;
- чи ідентичні відбитки рук невідомого трупа та відбитки в дактилокарті на ім'я конкретної особи.

Водночас при направленні на експертизу слідів пальців рук, що були виявлені на місці вчинення крадіжки, слідчому необхідно враховувати, що при проведенні огляду місці події, зокрема в приміщенні, де було вчинено крадіжку, можна виявити, вилучити та направити на експертизу сліди, що були залишені іншими особами, які не мають безпосереднього відношення до вчинення крадіжки. У даному випадку на дактилоскопічну експертизу, поряд із вилученими слідами, необхідно надати ще й інші відбитки, отримані від осіб, які найбільш ймовірно могли їх залишити (наприклад, відбитки пальців власників квартири, будинку, або осіб, які там проживають). Крім цього, навіть якщо відсутній підозрюваний, вилучені відбитки папілярного візерунку можна перевірити по дактилоскопічному обліку «Дакто-2000» на предмет встановлення особи крадія-рецидивіста.

Дещо інші питання необхідно поставити експерту при направленні на дослідження слідів рукавичок, зокрема:

- чи придатні для ідентифікації сліди рукавичок;

- чи ідентичні сліди, залишені на рукавичках, виявлених на місці події, рукавичкам, представленим на дослідження;
- з якого матеріалу виготовлені рукавички, слід від яких представлений на дослідження;
- чи не належить рукавичка, знайдена на місці крадіжки, і рукавичка, вилучена у підозрюваного, до однієї пари та одного типу.

Іншими, не менш актуальними видами судово-трасологічної експертизи, що в переважній більшості призначаються при розслідуванні крадіжок в умовах великого міста, є:

- 1) трасологічна експертиза слідів ніг (взуття) людини;
- 2) трасологічна експертиза слідів знарядь злому;
- 3) трасологічна експертиза замків і замикальних механізмів.

Наприклад, на вирішення *судово-трасологічної експертизи слідів ніг (взуття) людини* можуть бути поставлені такі питання:

- чи є на об'єктах, виявлених на місці події, латентні сліди ніг (взуття);
- чи придатні сліди ніг (взуття), виявлені на місці події, для ідентифікації;
- взуттям якого типу (чоловіче, жіноче, фасон, модель) залишено сліди;
- скільки осіб, судячи зі слідів взуття, знаходилися на місці події;
- взуттям якого розміру залишено сліди;
- який орієнтовний зріст особи (осіб), сліди взуття якої (яких) виявлені на місці події;
- чи відобразилися в слідах взуття його характерні риси (характер зносу, сліди ремонту тощо) та що саме;
- який механізм утворення цих слідів (чи залишені вони під час повільної, звичайної ходьби, бігу тощо);
- чи відобразилися в доріжці слідів ніг (взуття) особливості опорно-рухового апарату особи, яка їх залишила, і які саме (особливості постановки стоп, кульгавість тощо);

- у якому напрямку переміщалися особи, сліди ніг (взуття) котрих виявлені на місці події;
- одним чи різним взуттям залишені сліди, виявлені на місці події;
- чи однакові елементи доріжки слідів ніг, виявленої на місці події, та елементами експериментальної доріжки слідів, які залишила особа, підозрювана у вчиненні кримінального правопорушення;
- чи залишені на місці події сліди взуттям, вилученим у підозрюваного, чи його ногами, одягненими в шкарпетки (панчохи).

Враховуючи те, що при вчиненні крадіжки в умовах великого міста на місці події можуть залишатись сліди зламу перешкод, сейфів, та інших місць зберігання матеріальних цінностей, слідчому для встановлення способу, виду та особливостей знаряддя, що використовували правопорушники під час зламу, його індивідуальні особливості необхідно також призначати *судово-трасологічну експертизу слідів знарядь злomu* на вирішення якої поставити такі питання:

- чи є на предметах речової обстановки місця події (двері, вікна тощо) сліди знарядь злomu;
- у результаті яких дій (розріз, розпил, свердління тощо) утворилися дані сліди;
- з якої сторони була зламана правопорушниками перешкода;
- яким способом і в результаті якої механічної дії був учинений злом;
- яка послідовність утворення слідів;
- якими інструментами та знаряддями утворені сліди злomu;
- яка приблизна довжина важеля знаряддя, застосованого для злomu перешкоди чи сейфу;
- чи відобразилися в слідах характерні ознаки цих знарядь та інструментів (дефекти, сліди обробки тощо);
- які особливості способу злomu;
- які сліди (частки речовин) могли утворитися на застосованих для злomu знаряддях та інструментах при здійсненні злomu;

- які сліди (частки речовин) могли утворитися на тілі й одязі особи при здійсненні злочину;
- який мінімальний час необхідно витратити правопорушнику для вчинення даного злочину;
- чи міг бути вчинений злочин таким чином, про який повідомляє підозрюваний.

Разом з цим при проведенні експертизи слідів знарядь злочину особливе місце посідає дослідження запираючих механізмів і запобіжних, сигнальних та контрольних пристроїв. Такими механізмами переважно є навісні, сейфові, накладні, врізні та інші замки, а запобіжними, сигнальними й контрольними пристроями, зазвичай, виступають пломби, рельєфні печатки тощо, які, своєю чергою, складають окрему групу об'єктів дослідження. Зокрема, на вирішення експерту при призначенні *судово-трасологічної експертизи замків і замикальних механізмів* можуть бути поставлені наступні питання:

- чи справний механізм замка, вилученого на місці події;
- чи можна відкрити замок, вилучений на місці події, сторонніми предметами (відмичками, підібраними або підробленими ключами);
- чи відкривався вилучений на місці події замок сторонніми предметами (відмичками, підібраними або підробленими ключами);
- чи одним способом відчинено (зламано) пред'явлені експертові замки;
- у відімкненому чи замкненому стані знаходився замок у момент його пошкодження;
- чи не відкривався вилучений на місці події замок яким-небудь з ключів чи якоюсь відмичкою, вилученими у підозрюваного;
- чи можливо відкрити даний контрольний замок без пошкодження контрольного вкладиша;
- чи не знімалися зліпки з замка або ключів.

Нерідко під час вчинення крадіжки правопорушники користуються ТЗ. Втім, по слідах автомобіля (мотоцикла), що залишилися на місці події, в

процесі проведення трасологічної експертизи (експертиза ТЗ і утворених ними слідів) можна встановити: тип ТЗ, до якого саме виду та моделі він відноситься; напрямок, в якому зникли правопорушники та інші індивідуальні ознаки, які притаманні саме цьому ТЗ, що допоможуть його ідентифікувати з числа інших аналогічних.

Так, встановлення фактичних даних у кримінальному провадженні методами трасологічних експертиз багато в чому зумовлюється ретельністю пошуку слідів і об'єктів на місці події, якістю фіксації і вилучення, повнотою відображень в протоколах і додатках до них, даних про матеріальну обстановку місця події, виявлені сліди та зміни, спричинені подією. Коло таких об'єктів дуже різноманітне. Це й відокремлені частки знарядь злочину та інструментів, і розбите віконне скло, розсіювачі фар, і розірвані документи, і шматки деревини, пластмасових виробів, й частини одягу злочинців та потерпілих, і багато інших.

У таких випадках для доказування певних фактів перед особами, які призначають експертизу, стоїть одне завдання: встановити, чи є досліджувані об'єкти (уламки, осколки, обривки) частинами одного предмета, одного цілого. Для його вирішення експерту мають бути надіслані всі вилучені частини передбачуваного єдиного цілого з точним зазначенням місця вилучення або одержання кожної з них (або окремих груп частин).

Корисним у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста також буде призначення *грунтознавчої експертизи*, зокрема, після затримання підозрюваного та вилучення в останнього взуття. Завданням останньої є:

- 1) виявлення на предметах-носіях мікронашарувань ґрунтового походження, визначення їх природи та встановлення спільної родової (групової) приналежності з наданими зразками;
 - 2) встановлення походження ґрунту на предметах-носіях з певної ділянки місцевості (іншого місця події);
 - 3) встановлення механізму утворення ґрунтових нашарувань
- [103, с. 65].

Прикладом питань експерту можуть бути:

- 1) чи є нашарування ґрунту на предметі-носії;
- 2) чи мають порівнювані об'єкти спільну родову (групову) належність тощо [53, с. 176].

Варто додати, що під час досудового розслідування даної категорії кримінальних правопорушень слідчий, у разі виявлення ознак зловживання у фінансово-господарській діяльності зі сторони персоналу підприємства, установи, організації, може висувати версію про можливе інсценування крадіжки. Перевірка зазначеної версії можлива шляхом проведення *судово-бухгалтерської експертизи*, яка повинна надати відповідь на такі питання:

- чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача грошових коштів;
- у який період утворилися нестача грошових коштів, котру встановлено актом інвентаризації;
- які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і контролю могли сприяти спричиненню матеріальних збитків, і хто був зобов'язаний забезпечити дотримання цих вимог;
- чи підтверджується документально нестача матеріальних цінностей у відповідній установі;
- чи підтверджується встановлений перевіркою розмір матеріальної шкоди, завданої у зв'язку із нестачею матеріальних цінностей;
- які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і контролю.

Судово-психіатрична експертиза при розслідуванні крадіжки в умовах великого міста призначається не завжди. Необхідність її проведення постає лише у випадку, коли у слідчого виникають сумніви щодо психічного стану підозрюваного. Інколи на практиці трапляються ситуації, коли особа, котра вчинила кримінальне правопорушення, з метою ухилення від кримінальної відповідальності чи затягування розслідування симулює вигадане психічне

захворювання, або, навпаки, дійсно страждає психічними вадами, які нерідко й обумовлюють вчинення крадіжки.

До прикладу, kleptomaniya – патологічне сильне бажання вкрати щонебудь, що зазвичай не супроводжується потребою мати вкрадений предмет (предмети). Тому судово-психіатрична експертиза власне і покликана встановити істину. Більше того, навіть у випадку симуляції захворювання експерти у своєму висновку зазначають характерні хитрощі суб'єкта, знання яких в подальшому відображаються на тактиці проведення наступних СРД.

Згідно з цим було виокремлено типові питання, які вирішуються під час проведення судово-психіатричної експертизи, зокрема:

- чи страждала досліджувана особа психічним (душевним) захворюванням та чи могла вона усвідомлювати свої дії або керувати ними в момент вчинення кримінального правопорушення;
- чи є ця особа психічно хворою на даний час;
- до якої категорії хворобливих станів належить даний психічний розлад (хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки);
- чи не страждає обстежувана особа на психічне захворювання, що виключає можливість точно сприймати факти, які мають значення для кримінального провадження й давати з приводу них правильні показання;
- чи потребує підозрюваний застосування до нього примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме.

Безумовно, перелік питань, що вирішуються експертами за тими або іншими слідами, можна було б розширити. Проте, виходячи з практичних напрацювань, нами відібрані лише ті з них, які постійно використовуються в діяльності органів досудового розслідування кримінальних проваджень даної категорії, втім, встановити виключний перелік досить складно та, мабуть, буде неправильно, оскільки крадіжки в умовах великого міста досить різноманітні, до того ж правопорушники виявляють постійну кмітливість і винахідливість.

Висновки до розділу 3

1. Узагальнено організацію і тактику проведення огляду місця події при вчиненні крадіжок в умовах великого міста. Огляд місця події доцільно поділити на три етапи: підготовчий, робочий, заключний. Підготовчий (підготовка до огляду) етап складається з двох стадій: а) підготовка до виїзду на місце події; б) підготовка на місці події. Робочий етап окреслює проведення загального та детального огляду. На заключному етапі слідчий складає протокол огляду місця події, необхідні плани, схеми, креслення, упаковує об'єкти, вилучені з місця події, зокрема вживає заходів щодо збереження об'єктів, які мають доказове значення та які неможливо вилучити з місця події, а також вживає заходів щодо заяв, які надійшли від учасників огляду та інших осіб під час його проведення.

З аналізу емпіричного матеріалу було встановлено, що зазвичай місцем огляду є приміщення (квартири, будинку, офісу, гаражу тощо). Під час проведення зазначеного огляду необхідно з'ясувати: 1) у який спосіб особа проникла у приміщення та як залишила його; 2) які знаряддя застосовувала; 3) можливу інформацію про правопорушників: кількість, стать, вік, наявність професійних навичок; 4) вид і кількість викраденого; 5) чи є дані, що вказують на те, що правопорушник знав про наявність і місця зберігання викрадених ним речей; 6) чи немає негативних обставин, що свідчать про можливе інсценування крадіжки; 7) час здійснення крадіжки.

Огляд місця події кишенькової крадіжки проводиться лише у тому випадку, якщо потерпілий може точно його назвати. Основна його мета – знайти викинуті правопорушником окремі предмети крадіжки. Наголошено, на необхідності залучення кінолога зі службовим собакою, який по прибуттю на місце події повинен здійснити наступні заходи: 1) пошук за запаховими слідами правопорушників; напрямку, в якому вони зникли після нападу, та загублених речей під час втечі з місця події; 2) взяти участь з розшуковим собакою в переслідуванні правопорушників по «гарячих слідах»;

3) застосовувати службового собаку для проведення вибірки осіб і предметів; 4) допомогти упакувати (консервувати) предмети, що являються носіями запахів; 5) взяти участь в огляді місць можливого переховування правопорушників, схову награваного (підвалів, горищ будинків, лісопосадок тощо).

2. Повнота та правдивість показань свідків залежить від вирішення низки тактичних завдань, зокрема, правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, визначення можливої зацікавленості свідків у результатах провадження чи службової залежності від осіб, які можливо причетні до інсценування крадіжки (з метою приховати факт розкрадання); врахування соціальних і психологічних особливостей допитуваного для нейтралізації чинників, які негативно впливають (можуть впливати) на його поведінку під час допиту; вжиття заходів, спрямованих на упередження відмови від надання правдивих (повних) показань.

Для швидкого розслідування крадіжки в умовах великого міста за «гарячими слідами» предметом допиту потерпілого має бути негайне встановлення таких обставин: предмет посягання, його індивідуальні ознаки; імовірна особа злочинця; обставини, за яких було залишено майно без нагляду; часовий проміжок, за який було вчинено крадіжку; обставини, за яких відбулося спілкування з майбутнім злочинцем (за умови, якщо потерпілий знайомий або тільки познайомився зі злочинцем); зацікавленість потерпілого (при перевірці версії щодо інсценування крадіжки).

Акцентовано увагу на особливостях організації і тактики проведення допиту підозрюваного, на яку значною мірою впливає ситуація, в умовах якої триває така СРД. Конфліктна ситуація виникає в разі, коли підозрюваний не має наміру сприяти стороні обвинувачення в отриманні повної та достовірної інформації (не визнає своєї участі у вчиненні кримінального правопорушення; наполягає, що не усвідомлював протиправного характеру своїх дій; перекладає вину на співучасників; відмовляється від давання показань або дає очевидно неправдиві (суперечливі) показання). Для кожної

категорії допитуваних осіб і відповідної слідчої ситуації було розроблено перелік орієнтовних запитань і тактичних рекомендацій, спрямованих на вирішення головних завдань досудового розслідування даної категорії кримінальних проваджень.

3. Під час проведення обшуку слідчий (дізнавач) має на меті виявити викрадене майно, знаряддя та інструменти, із застосуванням яких здійснювалося проникнення до приміщення (ТЗ), а також інші сліди, речі та предмети, пов'язані певним чином з подією кримінального правопорушення. Окреслено головні передумови ефективного проведення обшуку під час розслідування крадіжок в умовах великого міста, зокрема: попереднє вивчення слідчим (дізнавачем) місця його проведення, складання письмового плану, раптовість, забезпечення охорони входів/виходів з приміщення.

4. Слідчий експеримент необхідно проводити в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася крадіжка. Використовувати під час експерименту ті ж прилади, механізми, пристрої та матеріали, що були під час кримінального правопорушення; проводити в декілька етапів досліди та притримуватись послідовності злочинної події; залучати невелику кількість учасників слідчої (розшукової) дії та проведення експериментально-дослідницьких дій, максимально схожих з тими, що мали місце у дійсності; залучення до проведення слідчої (розшукової) дії свідка, потерпілого.

5. Важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом крадіжки в умовах великого міста, є залучення експерта та проведення експертизи. Головне місце належить товарознавчій, біологічній, хімічній, судово-медичній, а також дактилоскопічній, ґрунтознавчій та іншим видам трасологічних експертиз, оскільки за допомогою них можна вирішити найважливіші діагностичні завдання, які мають на меті встановити ідентифікацію осіб, причетних до крадіжки, спосіб учинення, дослідити викрадене майно (визначити характер і розмір шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням) та скласти перспективно-прогностичну оцінку досудового розслідування.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування крадіжок в умовах великого міста, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання у галузі криміналістичної методики і містять необхідні для практики рекомендації суб'єктам сторони обвинувачення щодо розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, зокрема:

1. Соціально-економічні чинники розвитку останнього десятиліття України призвели до урбанізації великих міст унаслідок відтоку жителів сільської місцевості. Однією з характерних рис великого міста (Києва, Харкова, Дніпра, Одеси, Кривого Рогу та ін.) є наявність декількох районів, що входять до складу його територіальної межі та яким властиве поєднання досить великої кількості житлових будинків, промислових зон, торгівельних (бізнес-) центрів, місць відпочинку з великою кількістю населення (понад 250 тис. чоловік), та переважно невеликою часткою місцевих жителів. Для злочинного середовища перевагою великого міста, з одного боку, стала численність місць збуту викраденого майна (комісійні магазини, речові ринки, комерційні кіоски, ломбарди тощо), з іншого – розвиненість транспортної інфраструктури мегаполісу, яка дає змогу уникнути переслідування, поспішно покинути межі міста, перебратися в інший населений пункт, зокрема з метою переховування, або повторного вчинення крадіжки чи будь-якого іншого кримінального правопорушення.

2. Предметом крадіжок з приміщень зазвичай виступають грошові кошти (88 %), ювелірні (антикварні) вироби (71 %), комп'ютерна техніка (55 %), телевізори (43 %), відео- й фототехніка (36 %), банківські картки (22 %). 3-поміж предметів сфери комунального господарства: каналізаційні люки (44 %), будинкові лічильники (19 %), агрегати ліфтів (17 %), металеві елементи споруд (12 %), обладнання в трансформаторних підстанціях (8 %).

Для кишенькових крадіжок характерним предметом викрадення є гроші та мобільні телефони (92 %), інколи продукти харчування (4,4 %) та одяг (3 %).

Крадіжки в умовах великого міста вчиняються здебільшого з опівночі до 6 год (37,67 %), з 18 до 24 год (29,51 %), з 6 до 12 год (19,96 %), з 12 до 18 год (12,85 %). Між місяцями та днями тижня було виявлено деякі суттєві коливання щодо кількості учинених крадіжок, зокрема, спостерігається динаміка збільшення у зимовий та весняно-літній періоди, а також у святкові (вихідні) дні, що обумовлено як тривалою відсутністю господарів квартир (будинків), так і приїздом значної кількості туристів. Такі кримінальні правопорушення вчиняються подалі від місця постійного (тимчасового) проживання правопорушника, в обстановці, що забезпечує максимальну конспірацію. «Злаковими» районами мегаполісу для вчинення крадіжок є ті, на території яких знаходяться великі вокзали (у м. Києві – Солом'янський, м. Харкові – Холодногірський (раніше Ленінський), у м. Кривому Розі – Довгинцівський, м. Одесі – Приморський тощо).

3. Способи вчинення крадіжок в умовах великого міста є переважно повноструктурними елементами, що передбачають увесь комплекс дій злочинців з підготовки, вчинення та приховування слідів злочинного діяння, які охоплюються єдиним злочинним мотивом (91 %). Виокремлено дії особи правопорушника щодо підготовки до вчинення крадіжок; способи проникнення до приміщення, які вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру (52,3 %); завдяки вільному доступу до приміщення (32,5 %); комбіновані способи, які вимагають попередньої підготовки для проведення певної комбінації (15,2 %); способи приховування (маскування) вчиненого кримінального правопорушення.

Констатовано, що слідова картина крадіжок в умовах великого міста – це речове поле матеріальних та ідеальних слідів. Запропоновано матеріальні сліди розподілити на сліди, залишені під час підготовки до вчинення крадіжки; утворені під час учинення крадіжки; залишені правопорушниками після втечі з місця події та за шляхом їх утечі.

4. Особою, яка вчиняє крадіжки в умовах великого міста, є особа чоловічої статі (72 %), громадянин України (65 %), іногородній (42 %), віком від 18 до 35 років (87 %), з базовою вищою освітою (68 %), без постійного джерела доходу (73 %), його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, з середнім інтелектом, який здатен на групове вчинення крадіжки за попередньою змовою у кількості 2–3 осіб (40,8 %), раніше судимий (38 %). Особливу групу осіб становлять неповнолітні (26,3 %), які вчиняють крадіжки переважно за попередньою змовою групою осіб (76,4 %), повторно (78,2 %).

Установлено, що серед потерпілих від крадіжок в умовах великого міста жінки становлять (45 % випадків), чоловіки (55 %), особи віком від 10 до 17 років (37 %), від 18 до 29 років (11 %), від 30 років і старші (49 %). 60 % потерпілих неодружені, 33 % – перебували в шлюбі, 20 % потерпілих мали вищу освіту, 32 % – середню і 43 % – не мали освіти. 51 % потерпілих на час учинення щодо них крадіжки працювали, 22 % – навчалися, 18 % – не працювали і не навчалися. Щодо соціально-психологічних ознак, то 30 % потерпілих характеризувалися схильністю до вживання алкоголю, 14 % – вживали наркотичні засоби, 1 % – мали різні психічні відхилення.

5. Початковим етапом розслідування крадіжок в умовах великого міста є період кримінального провадження, який розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, з'ясування обставин правопорушення, передбачених нормами кримінального процесуального законодавства, проведення усіх першочергових і невідкладних слідчих (розшукових) дій, і завершується накопиченням достатньої доказової інформації, що забезпечує подальше швидке та повне розслідування кримінального правопорушення.

Акцентовано, що вибір напрямку розслідування значною мірою залежить від вихідної слідчої ситуації, що складається на момент внесення відомостей до ЄРДР. Алгоритм дій слідчого (дознавача) з розслідування крадіжок в умовах великого міста виглядає так: оцінка вихідної слідчої ситуації; постановка тактичних завдань та планування початку розслідування;

планування та проведення окремих СРД та ОРЗ для вирішення поставлених завдань.

6. Аргументовано, що слідчі ситуації початкового етапу розслідування впливають на визначення основних завдань: встановлення події, способу та предмета крадіжки; виявлення та викриття осіб, які її вчинили; визначення характеру та розміру завданої кримінальним правопорушенням шкоди; виявлення та процесуальне закріплення слідів кримінального правопорушення; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню крадіжок (з правовим реагуванням на їх усунення).

Виокремлено такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок в умовах великого міста: 1) факт крадіжки встановлено, але дані про правопорушника відсутні; 2) факт крадіжки встановлено, є відомості про особу правопорушника (або групу злочинців), проте ніхто не затриманий; 3) факт крадіжки встановлено і підозрюваного затримано з викраденим майном (речовими доказами), або за «гарячими слідами». До кожної слідчої ситуації сформовано окремі версії та запропоновано перелік нагальних слідчих (розшукових) дій, інших заходів, спрямованих на їх перевірку.

7. Класифіковано типові версії щодо розслідування крадіжок в умовах великого міста, що дає змогу диференційовано їх використовувати залежно від конкретних обставин кримінального провадження. У першій типовій слідчій ситуації висувуються типові версії щодо причетних до кримінального правопорушення осіб; стану та місцезнаходження викраденого майна. Типові версії, що висувуються у другій типовій слідчій ситуації, надають відомості щодо місця можливого перебування правопорушника; їх класифіковано залежно від способу надходження інформації про крадіжку. Типові версії, що відповідають третій типовій слідчій ситуації, класифіковано за місцем учинення крадіжки, місцем затримання підозрюваного та окремими обставинами при затриманні особи.

8. Збирання доказової інформації початкового етапу розслідування крадіжок в умовах великого міста здійснюється шляхом проведення огляду місця події. Наведено організаційно-тактичні особливості підготовчого та робочого етапів його проведення. Окрім детального опису у протоколі, місце події запропоновано додатково фіксувати за допомогою сучасних науково-технічних засобів фіксації, зокрема фото- (лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus^{3D}), відеозйомки, та залучати до складу слідчо-оперативної групи кінолога зі службовим собакою й спеціаліста (з метою допомоги слідчому в описі специфічних ознак виявлених слідів, їх локалізації, способі виявлення, упакування слідів та об'єктів, складання схем, планів, відбору зразків для проведення експертизи).

Найпоширенішими недоліками проведення огляду місця події під час розслідування крадіжок в умовах великого міста є: неповний опис в протоколі огляду обстановки місця події (17,5 %); відсутність при цьому належної послідовності (10,4 %); неточний і неповний опис виявлених слідів, а також інших речових доказів (12,8 %); не вилучено виявлені та описані в протоколі речові докази (4,9 %); не проведення необхідних вимірів (7,1 %), фото-, відеозйомка (14,2 %); фотографування проводилося, але знімки відсутні або незадовільні за якістю (9,4 %); не склалися або були незадовільні за якістю плани і схеми (23,7 %).

9. Важливою СРД за фактом розслідування крадіжки в умовах великого міста є допит. Тактика допиту потерпілого, свідка, підозрюваного визначається з урахуванням процесуального статусу допитуваних осіб, а також слідчих ситуацій, що склалися. Систематизовано обставини, які необхідно встановити під час допиту (з диференціацією тактичних прийомів) різних категорій осіб. Передусім йдеться про допит потерпілого, у якого необхідно з'ясувати відомі йому обставини події: час, місце крадіжки, обставини, що передували її вчиненню, індивідуальні особливості та вартість викраденого. Сформовано рекомендації щодо тактики допиту підозрюваного в конфліктних і безконфліктних слідчих ситуаціях, зокрема: правильне обрання

тактичних прийомів допиту, з використанням фактору раптовості; передбачення ситуацій, пов'язаних з тактичним ризиком; застосування відеозаписувальних пристроїв для фіксації допиту. Акцентовано увагу на постановці питань допитуваному про факти, які відбулися напередодні крадіжки, та пов'язані безпосередньо з нею.

10. Констатовано, що проведення обшуку під час розслідування крадіжок в умовах великого міста, на відміну від проведення інших СРД, має низку характерних особливостей, зокрема: конкретизованість об'єктів пошуку; належність об'єктів пошуку особам, у яких проводиться обшук; примусовий характер обстеження та вилучення об'єктів пошуку; процесуальний аспект (проводиться на підставі ухвали слідчого судді з використанням аудіо- та відеозапису).

11. Слідчий експеримент у цій категорії кримінальних проваджень проводять з метою: відтворення механізму вчинення крадіжки загалом (82,6 %); встановлення можливості здійснення певної дії (проникнення особою крізь отвір до приміщення; можливості перенесення викраденого майна одноосібно чи за допомогою співучасника) (51 %); перевірки наявності або відсутності в особи певних професійних умінь і навичок (керування транспортним засобом (27 %), відкриття сейфу «медвежим» способом (19 %), відчинення замка входних дверей підручними засобами (31 %), відключення сигналізації шляхом підбору пароля (23 %) тощо).

12. Виокремлено певні групи судових експертиз, які призначаються при розслідуванні крадіжок в умовах великого міста: а) для ідентифікації правопорушника, знарядь кримінального правопорушення, взуття, транспортного засобу (або його частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ (дактилоскопічна, трасологічна, судово-медична експертизи, експертиза слідів нашарування тощо); б) для ідентифікації, діагностики викрадених речей (товарознавча, мистецтвознавча). Окреслено їхні завдання та питання експерту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасова И. С., Кручинина Н. В., Шиканов В. И. Время как базисный элемент криминалистически значимой информации о событии преступления: Тактико-криминалистические и процессуальные аспекты. Иркутск, 1994. 226 с.
2. Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ: Юрид. думка, 2004. 352 с.
3. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доповн. Київ: Центр навч. літ., 2014. 277 с.
4. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр навч. літ., 2013. 269 с.
5. Андрєєв О. О. Розслідування вбивств, вчинених неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2007. 239 с.
6. Артамонов И. И. Методологические аспекты криминалистической характеристики. *Криминалистическая характеристика преступлений*. М.: ВИИПиПП, 1984. 66 с.
7. Ахмедшин Р. Л. Изучение личности преступника в методике расследования преступлений. Томск: Изд-во ун-та, 2000. 138 с.
8. Бажанов М. І., Сташис В. В., Тацій В. Я. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. І. Бажанова. Київ: Харків: Юрінком Інтер; Право, 2003. 416 с.
9. Балашов Д. Н. Балашов Н. М., Маликов С. В. Криминалистика: учебник. М.: ИНФРА-М, 2005. 503 с.

10. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
11. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2: Особлива частина. Харків: Право, 2013. 1040 с.
12. Бахин В. П. Криминалистическая методика: лекция. Киев, 1999. 27 с.
13. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: навч. посіб. К.: НВТ Правник, 1997. 64 с.
14. Бахін В. П., Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. Вип. 1. С. 39–43.
15. Безпечне місто. URL: <https://www.datagroup.ua/pro-kompaniyu/socialnavidpovidalnist>.
16. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособ. для вузов. 3-е изд., дополненное. М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
17. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 480 с.
18. Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 16–18.
19. Биленчук П. Д., Сервецький И. В., Остапенко А. И. Осмотр места происшествия: учеб. пособ. / Академия МВД Украины. К., 1993. 51 с.
20. Біленчук П. Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинувачуваного (проблеми комплексного вивчення особи обвинувачуваного в стадії попереднього слідства): монографія. К.: Атіка, 1999. 352 с.

21. Біленчук П. Д. Сучасні можливості використання лазерних технологій Focus3D у сфері кримінального судочинства. *Економіка, фінанси, право*. 2012. № 7. С. 26–30.
22. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Клименко Н. І. Криміналістика: підручник К.: Атіка, 2001. 544 с.
23. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва: автореф. дис. ... к.ю.н. / Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 17 с.
24. Валеев А. Т. Лютынский А. М., Морозов Р. М., Помаслов А. Б. Тактико-криминалистическое обеспечение расследования пенитенциарных преступлений: науч.-практ. пособие. М.: Юрли-тинформ, 2010. 176 с.
25. Вандышев В. В. Изучение личности потерпевшего в процессе расследования: учеб. пособ. / МВД СССР; Высш. полит. уч-ще им. 60-летия ВЛКСМ; Ленингр. высш. курсы. Ленинград, 1989. 92 с.
26. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 72 с.
27. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М., 1984. 72 с.
28. Ведерников Н. Т. Личность преступника в криминалистике и криминологии. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 384. С.148–152.
29. Ведерников Н. Т. Место и роль личности обвиняемого в предмете доказывания по уголовному праву. *Государство и право*. 2003. № 6. С. 45–49.
30. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
31. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2002. 218 с.

32. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю: навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 157 с.
33. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. К.: НВТ Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.
34. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
35. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 120 с.
36. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: лекція. Х.: Ун-т. внутр. справ, 1996. 36 с.
37. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Х., Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.
38. Герасимов И. Ф. Криминалистическая тактика и следственная ситуация. *Теоретические проблемы криминалистической тактики*. Свердловск, 1981. 1318 с.
39. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследований. *Методика расследования преступлений*. М., 1976. С. 34–95.
40. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск: Урал. гос. ун-т, 1975. 184 с.
41. Гончаренко В. И., Кушнир Г. А., Подпалый В. Л. Понятие криминалистической характеристики преступлений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев: Вища школа, 1986. Вып. 33. С. 12–16.
42. Горяинов К. К. Общая характеристика преступлений (криминолого-криминалистические исследования). М.: Изд. ВНИИ МВД СССР, 1980. 76 с.
43. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система

криміналістики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.

44. Грошевий Ю. М., Мірошніченко Т. М., Хоматов Ю. В. та ін. Кримінальний процес України: підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, В. М. Хотенця. Харків: Право, 2000. 496 с.

45. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я. та ін. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.

46. Грошевий Ю., Дідоренко Е., Розовський Б. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності. *Право України*. 2003. № 1. С. 73–78.

47. Гусаков А. Н., Филющенко А. А. Следственная тактика: (в вопросах и ответах): учеб. пособ. Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1991. 148 с.

48. Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений: Криминалистическая характеристика преступлений. М., 1984. 44 с.

49. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника. *Проблемы соц. законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.

50. Джужа О. М. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 15–21.

51. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность: конфликт, гармония. К.: Политиздат Украины, 1989. 172 с.

52. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. 1978. Вып. 69. С. 17–48.

53. Дрозд Д. І. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ. 2019. 237 с.

54. Жбанков В. А. Организация и тактика групповых обысков при расследовании деятельности преступных структур: лекция. Москва: Моск. ин-т внутр. дел, 1995. 28 с.
55. Жогин Н. В., Фаткуллин Ф. Н. Возбуждение уголовного дела. М.: Госюриздат, 1961. 206 с.
56. Журавель В. А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харьков, 1983. 17 с.
57. Журавель В. А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування. Х.: Право, 1999. 303 с.
58. Зеленецкий В. С. Возбуждение уголовного дела. Харьков: Изд-во «КримАрт», 1998. 338 с.
59. Зуйков Г. Г. Развитие криминалистического учения о способе совершения преступления и проблема способа сокрытия преступления. Иркутск: Изд-во Ирк. ГУ, 1986. 176 с.
60. Ищенко Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений / науч. ред. И. Ф. Герасимов. Красноярск: Краснояр. ун-та, 1987. 168 с.
61. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>
62. Іщенко А. В., Пясковський В. В., Самодін А. В., Черноус Ю. М. та ін. Криміналістика у питаннях і відповідях: навч. посіб. К.: ТОВ «Вид-во «Центр учбової літератури», 2016. 118 с.
63. Каневский Л. Л. Расследование и профилактика преступлений несовершеннолетних. М., 1982. 112 с.

64. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 груд. 1960 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>
65. Ковалев А. Г. Психологические основы исправления правонарушителей. М.: Юрид. лит. 1968. 231 с.
66. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 576 с.
67. Коваль Ю. Є. Методика розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, вчинених на залізничному транспорті України: дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.09. Львів. 2016. 224 с.
68. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print>
69. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.09. «Уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза». Харьков, 1967. 32 с.
70. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с.
71. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: учеб. пособ. Х., Консул, 1999. 157 с.
72. Коновалова В. Е., Сербулов А. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. К.: РИО МВД СССР, 1978. 112 с.
73. Копылов И. А. Следственная ситуация и тактическое решение: учеб. пособ. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988. 24 с.
74. Криминалистика / Под ред. Филиппова А. Г., Волынского. М.: Спарк, 2000. 687 с.
75. Криминалистика: учебник / Под ред. проф. Р. С. Белкина. М.: Норма – Инфра-М, 1999. 990 с.

76. Криміналістика: учебник / под ред. Р. С. Белкина. М.: Юрид. лит., 1986. 544 с.
77. Криміналістика: учебник / под. ред. Н. П. Яблокова. М.: Юрист, 1999. 718 с.
78. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.
79. Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. / за ред. А. В. Кофанова, О. Л. Кобилянського, Я. В. Кузьмічова та ін. Київ: Центр учб. літ., 2011. 280 с.
80. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.
81. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 682 с.
82. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 506 с.
83. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
84. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
85. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
86. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одиссей, 2013. 1104 с.
87. Крылов И. Ф. Следы на месте преступления. Ленинград: ЛГУ, 1961. 132 с.

88. Кубрак І. М. Розробки криміналістичних характеристик є одним із напрямків удосконалення методики розслідування злочинів. *Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення*: зб. наук. праць. К.: УАВС, 1996. С. 13–25.

89. Курс криминалистики: в 3 т. / Под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. СПб.: Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2004. Т. 1.: Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. 683 с.

90. Лащук Є. Ф. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2005. 20 с.

91. Лисиченко В. К., Гончаренко В. И., Салтевский М. В. и др. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / под ред. В. К. Лисиченко. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 405 с.

92. Литвинов О. М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Центр учб. літ-ри, 2017. 528 с.

93. Ломбразо Ч. Преступление. СПб: Изд-во Н. К. Мартынова, 1902. 140 с.

94. Лузгин И. М. Методические проблемы расследования. М.: Юрид. лит., 1973. 156 с.

95. Лук'янчиков Б. Є. Позавидові методики розслідування злочинів як напрямок удосконалення криміналістичної методики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2001. 19 с.

96. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования: монография. К.: Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. 194 с.

97. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий: учеб. пособ. К., НИИ РИО КВШ МВД СССР, 1989. 88 с.

98. Маркс К., Энгельс Ф. Твори. *Економічні рукописи*. Київ: Вид-во політ. літ-ри України, 1982. С. 17–48.
99. Матусовський Г. А. Структура криміналістичної характеристики злочинів. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / за ред. В. Ю. Шепітька. Х., Право, 1998. 149 с.
100. Мишков Я. Е. Методика розслідування хабарництва: автореф. дис. ... к.ю.н. / Нац. юрид. академія України ім. Я.Мудрого. Харків, 2005. 14 с.
101. Моїсєєв Є. В., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
102. Мудьюгин Г. Н., Васильев А. Н., Якубович Н. А. Планирование расследования преступлений / Под ред. Голунского А. С. М.: Госюриздат, 1957. 199 с.
103. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 7: Судові експертизи в Україні. С. 39–82.
104. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
105. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. К.: Юрид. думка, 2010. 1288 с.
106. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 15 серп. 1997 р. / ред. М. М. Михеєнко та ін. К.: Юрінком Інтер, 1997. 624 с.
107. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / под общ. ред. В. М. Лебедева. М.: Спарк, 1997. 613 с.

108. Облаков А. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации. учеб. пособ. Хабаровск: ВШ МВД СССР, 1985. 88 с.
109. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
110. Орлов Ю. Ю. Застосування лазерного сканування під час огляду місця події. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 4(77). С. 196–201.
111. Павловський В. В. Початок досудового розслідування: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Право». 2014. Вип. 2. С. 390–395.
112. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положенні їх розслідування: дис. канд. ... юрид. наук: спец.: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2006. 211 с.
113. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2003. 720 с.
114. Пантелеев И. Ф. Теоретические проблемы советской криминалистики: учеб. пособ. М: ВЮЗИ, 1980. 96 с.
115. Пивоваров В. В., Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ. Х.: Право, 2006. 313 с.
116. Підпалій В. В. Особливості планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 берез. 2019 р.)*. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88–90.
117. Підпалій В. В. Особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*

(Київ, 8 жовт. 2019 р.). Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. Частина друга. С. 21–25.

118. Підпалий В. В. Способи вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 178–184.

119. Підпалий В. В. Типова «слідова картина» вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 207–215.

120. Підпалий В. В. Типові версії та планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 156–161.

121. Підпалий В. В. Типові слідчі версії у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 черв. 2018 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67–69.

122. Підпалий В. В., Кислий А. М. Типові слідчі ситуації розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 201–206.

123. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства* 2015. №1. С. 93–103. URL: http://vkslaw.univ.kiev.ua/images/verstka/1_2015_Pogoreckiy.pdf

124. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс; ЛТД, 2007. 576 с.

125. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

126. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ

МВС України від 8 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>

127. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей: Постанова КМУ від 22 січ. 1996 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-п#Text>

128. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

129. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін. Криміналістика: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

130. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Самодін А. В. та ін. Криміналістика: підручник / за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 752 с.

131. Рудина П. А. Психология: учебник / под ред. П. А. Рудина. М.: Физкультура и спорт, 1974. 438 с.

132. Рудницька Ю. В. Розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. К., 2017. 244 с.

133. Русаков М. Н. Следы преступления: учеб. пособ. Омск: Омск. ВШ МВД СССР, 1988. 91 с.

134. Савельева М. В. Смушкин А. Б. Криминалистика: учебник. М.: ИД «Дашков и К», 2009. 229 с.

135. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. К.: Вид. ПАЛИВОДА, 2005. 640 с.

136. Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління: навч. посіб. Київ: «ТОВ УВПК «Ексоб», 2001. 243 с.

137. Салтевский М. В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений: лекция для слушателей

факультета повышения квалификации. К.: НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1982. 52 с.

138. Салтевский М. В. Криминалистика. В современном изложении юристов: учеб. и практ. пособ. Харьков: Рубикон, 1996. 432 с.

139. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с.

140. Салтевський М. В. Криміналістика: навч.-довідк. посіб. К., 1996. 159 с.

141. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник: у 2-ч. Ч. 2. Х., Консул, 2001. 528 с.

142. Селиванов Н. А. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования. *Социалистическая законность*. 1985. № 7. С. 52–55.

143. Сербін М. М. Розслідування злочинів в місцях позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2006. 216 с.

144. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение преступлений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1966. 22 с.

145. Скриганюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с.

146. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посіб. Київ: НВТ «Правник» – НАВСУ, 1997. 41 с.

147. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 154–158.

148. Стукатулин В. Б. Характеристика личности квартирного вора, как необходимый элемент криминалистической характеристики квартирных краж: пособие. Москва, 1999. 110 с.

149. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручник. Київ: А. С. К., 2003. 1120 с.

150. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ: Алерта, 2014. 768 с.
151. Тимчишин Д. М. Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 Київ 2014. 260 с.
152. Тичина Д. М., Крижна В. В., Саковський А. А. та ін. Запобігання укриттю від реєстрації в органах поліції заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 42 с.
153. Уголовный процесс / Под ред. М. А. Чельцова. М.: Юрид. лит., 1969. 464 с.
154. Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений. *Вопросы совершенствования методики расследования преступлений*. Ташкент, 1984. С. 67–72.
155. Холодило П. В. Інститут угод як прояв диференціації кримінальної процесуальної форми в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 5-2. Т. 3. С. 209–211.
156. Целищев А. Я. Расследование грабежей и разбоев в условиях крупного города: лекция. М., МВШМ МВД СССР, 1986. 40 с.
157. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
158. Честнов И. Л. Проблемы и перспективы юридической науки XXI века. Юриспруденция XXI века: горизонты развития: Очерки / Под ред. Р. А. Ромашова, Н. С. Нижник. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2006. С. 76.
159. Чулахов В. Н. Криминалистическое учение о навыках и привычках человека: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2004. 233 с.

160. Шаблин В. И. Планирование расследования преступлений и его влияние на эффективность следствия. *Правовые вопросы борьбы с преступностью*: сб. статей. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1982. С. 160–167.

161. Шамшиев П. А. Криминалистическое мышление как состояние «открытости ума» при решении следственных задач. *Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России*. Калининград, 2014. № 3 (37). С. 119–125.

162. Шамшиев П. А. Роль криминалистической ситуалогии в процессе криминалистического мышления. *Ситуационный подход в юридической науке и правоприменительной деятельности*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуалогии / под ред. Т.С. Волчецкой; БФУ им И. Канта. Калининград: Изд-во БФУ им. И. Канта, 2012. С. 78–82.

163. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.

164. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К., Концерн Видавничий Дім Ін Юре, 2004. 728 с.

165. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Х., Право, 1998. 376 с.

166. Шиханцов Г. Г. Криминология: учеб. пособ. для спец. «Правоведение» вузов. Мн. : Тесей, 2006. 296 с. ISBN 985-463-200-8

167. Шиканов В. И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно-технического прогресса. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1978. 190 с.

168. Шиканов В. И. О междисциплинарной характеристике отдельных видов преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений*. Москва, 1984. С. 40–43.
169. Шматов В.М. Развитие частной криминалистической теории изучения личности и обеспечения ее прав: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2000. 265 с.
170. Шурухнов Н. Г. Расследование краж: практ. пособ. М.: Юристъ, 1999. 112 с.
171. Шутемова Т. В. Создание теории криминалистического мышления – осознанная необходимость. *Современная криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 90-летию со дня рождения Заслуженного деятеля науки РФ, Заслуженного юриста РСФСР, доктора юридических наук, профессора Николая Павловича Яблокова (Москва, 22 дек. 2015 г.)* / Ред.-сост. М.А. Лушечкина. М.: МАКС Пресс, 2015. С. 128–132.
172. Шутемова Т. В. Тактика судебного следствия: задачи современного периода. *Судья*. 2014. № 5. С. 59–64.
173. Щербакова Г. В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2006. 214 с.
174. Эйсман А. А. О содержании криминалистической характеристики преступления. *Криминалистическая характеристика преступления*. М.: Изд-во МГУ, 1984. 100 с.
175. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона в 86 т. Москва, 1996. Т. 11.
176. Яблоков Н. П. К вопросу о криминалистическом мышлении. *Правовые проблемы укрепления российской государственности: сб. ст. Ч. 54*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2012. С. 157–158.
177. Яблоков Н. П. Криминалистика: учебник для вузов. М., 2001. 718 с.

178. Яблоков Н. П. Криминалистика: учебник. М., 2003. 376 с.
179. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. 212 с.
180. Яблоков Н. П. Криминалистическое мышление и его роль в повышении эффективности раскрытия и расследования преступлений. URL: www.law/msu.ru/file/22808/download/22812
181. Яблоков Н. П. Некоторые взгляды на криминалистику как науку и учебную дисциплину XXI века. *Криминалистика XXI столетия: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Харьков, 25–26 нояб. 2010 г.)*. Харьков. 2010. С. 71–72.
182. Яблоков Н. П. Некоторые проблемы криминалистики в свете сегодняшнего дня. *Криминалистика – прошлое, настоящее, будущее : достижения и перспективы развития: материалы Междунар. науч.-практ. конф., приуроченной к 60-летию образования службы криминалистики (Москва, 16 окт. 2014 г.)*. М.: Акад. Следственного комитета Российской Федерации, 2014. С. 119–120.
183. Яблоков Н. П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Криминалистика. М., 1980. 396 с.
184. Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности. М.: Юристъ, 2002. 172 с.
185. Яблоков Н. П. Системные исследования в криминалистике. Общие вопросы. *Проблемы системных исследований в криминалистике и судебной экспертизе: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 4–5 дек. 2006 г.) / МГУ им. М.В. Ломоносова. М.: МАКС Пресс, 2006. С. 7–13.*
186. Яблоков Н. П. Ситуационный подход как один из методов научного познания в криминалистическом мышлении субъектов криминалистической деятельности. *Ситуационный подход в юридической науке и правоприменительной деятельности: материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода*

в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуалогии / под ред. Т.С. Волчецкой; БФУ им И. Канта. Калининград: Изд-во БФУ им. И. Канта, 2012. С. 20–24.

187. Яблоков Н. П. Средства криминалистического мышления в следственной тактике. *Актуальные проблемы криминалистической тактики: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 28 марта 2014 г.)*. М.: Юрлитинформ, 2014. С. 311–315.

188. Яблоков Н. П. Теоретические и практические аспекты применения данных криминалистики в правоприменительной и иной юридической деятельности. *Вестник криминалистики*. 2009. Вып. 3 (31). С. 17–22.

189. Яблоков Н. П., Головин А. Ю. Криминалистика: природа и система. М., 2005. 223 с.

190. Яблоков Н. П., Самыгин Л. Д. Информационные основы расследования и криминалистическая характеристика преступлений. Криминалистика. М.: БЕК, 1995. 245 с.

191. Яковлева Э. В. Системный подход: материалистическая диалектика. Диалектика познания и современная наука. М.: Мысль, 1973. 233 с.

192. Allison S. F.H., Schuck A.M., Lersch K.M. Exploring the crime of identity theft: Prevalence, clearance rates, and victim/offender characteristics. *Journal of Criminal Justice*. 2005. № 33. P. 19–29.

193. Benner J., Mierzewski E., & Givens, B. Nowhere to turn: Victims speak out on identity theft. *A survey of identity theft victims and recommendations for reform*. Sacramento, CA: CALPIRG/Privacy Right Clearinghouse. 2000. 76 p.

194. City. Risks theft prevention and identification sensor. URL: <http://project.cityrisks.eu/>

195. Copes H., & Vieraitis, L.M. Understanding identity theft: Offenders' accounts of their lives and crimes. *Criminal Justice Review*. 2009. № 34(3). P. 329–349.
196. Crime Prevention Tips. Lion Safe App. Columbia University Public Safety Releases Smartphone App for Quick Access to Resources. URL: <https://publicsafety.columbia.edu/content/crime-prevention-tips>
197. Eight Tips for Preventing Auto Theft in a Big City / By Product Expert. September 23rd, 2016. URL: <http://www.mcneillnissan.com/blog/eight-tips-for-preventing-auto-theft-in-a-big-city/>
198. Hentig H. The Criminal and His Victim (Studies in the Sociobiology of Crime). N.Y., 1948.
199. Landy D., Aronson E. The influence of the character of the criminal and his victim on the decisions of simulated jurors. *Journal of Experimental Social Psychology*. 1969. Volume 5. Issue 2. P. 141–152.
200. Pidpaly V. V. Theoretical bases of formation of a technique of investigation theft in a big city. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 77–83.
201. Prevent Theft of Unattended Packages at Your Building. URL: <https://publicsafety.columbia.edu/content/crime-prevention-tips#/packagetheft>
202. Shanell Sanchez Victims and Victim Typologies. URL: <https://openoregon.pressbooks.pub/ccj230/chapter/1-14-victims-in-the-cj-system/>
203. Theft Prevention and Recovery overview. URL: https://www.hupd.harvard.edu/files/hupd/files/theft_prevention_and_response.pdf?m=1416002071
204. Theft Prevention. URL: <https://www.zapmeta.ws/>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. 1. Підпалій В. В. Типові версії та планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 156–161.
2. Підпалій В. В. Типова «слідова картина» вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 5. С. 207–215.
3. Підпалій В. В. Способи вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 1. С. 178–184.
4. Підпалій В. В., Кислий А. М. Типові слідчі ситуації розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 201–206.
5. Pidpaly V. V. Theoretical bases of formation of a technique of investigation theft in a big city. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 77–83.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Підпалій В. В. Типові слідчі версії у розслідуванні крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 черв. 2018 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67–69.
7. Підпалій В. В. Особливості планування розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 берез. 2019 р.)*. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88–90.

8. Підпалій В. В. Особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування крадіжок в умовах великого міста. *Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 жовт. 2019 р.). Київ: ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2019. Частина друга. С. 21–25.

Додаток Б

Дані вивчення 258 кримінальних проваджень за ст. 185 КК України, що були розглянуті судами упродовж 2014–2019 рр. в містах Дніпрі, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Львові, Одесі, Харкові

1. Взаємозв'язок між місцем (районом) проживання злочинця та місцем вчинення крадіжки:

- крадіжки вчиняють особи в районі їх проживання – 35 %;
- в інших районах міста – 65 %;

2. Час вчинення крадіжок у громадських місцях:

- з 7.30 до 10.00 – 35 %;
- з 10.00 до 13.00 – 25 %;
- з 13.00 до 18.00 – 10 %;
- з 18.00 до 22.00 – 25 %.
- з 22.00 до 7.30 – 5 %.

3. Час вчинення крадіжок з квартир:

- з 7.30 до 10.00 – 7 %;
- з 10.00 до 13.00 – 50 %;
- з 13.00 до 18.00 – 23 %;
- з 18.00 до 22.00 – 15 %.
- з 22.00 до 7.30 – 5 %.

4. Дні тижня:

- з понеділка по п'ятницю – 12%;
- у суботу – 14,1%;
- у неділю – 9,2%;
- у передсвяткові дні – 37,5;
- у святкові дні – 27,2%.

5. Форми власності предмету посягання при крадіжці:

- державне майно – 36 %;
- приватне майно – 54 %.
- комунальне майно – 10 %.

6. Предмет крадіжок:

- гроші, цінності – 27 %;
- аудіо, відеотехніка, мобільні телефони – 23 %;
- продукти харчування, алкогольні напої – 9%;
- предмети з транспортних засобів – 10 %;
- предмети одягу та взуття – 9 %;
- інше – 5.

7. Предмет крадіжок, вчинених неповнолітніми:

- гроші, цінності – 47 %;
- аудіо, відеотехніка, мобільні телефони – 43 %;
- продукти харчування, алкогольні напої – 9%;
- предмети з транспортних засобів – 20 %;
- чорні, кольорові метали та вироби з них – 15 %;
- предмети одягу та взуття – 9 %;
- інше – 10.

8. Предмет крадіжок, вчинених з торговельних центрів, оптових баз, ринків:

- гроші, цінності – 7 %;
- аудіо, відеотехніка, мобільні телефони – 40 %;
- продукти харчування, алкоголь, тютюнові вироби – 45%;
- предмети з транспортних засобів – 5 %;
- чорні, кольорові метали та вироби з них – 3 %;
- предмети одягу та взуття – 38 %;
- інше – 10.

9. Предмет крадіжок, вчинених з державних підприємств, установ, організацій:

- гроші, цінності – 5 %;
- аудіо, відеотехніка, мобільні телефони – 30 %;
- продукти харчування, алкоголь, тютюнові вироби – 5 %;
- предмети з транспортних засобів – 40 %;
- чорні, кольорові метали та вироби з них – 70 %;
- предмети одягу та взуття – 3 %;
- інше – 10.

10. Предмет крадіжок, вчинених на вокзалах, у громадському транспорті та розважальних центрах:

- гроші, цінності – 47 %;
- аудіо, відеотехніка, мобільні телефони – 43 %;
- продукти харчування – 3;
- предмети з транспортних засобів – 1 %;
- чорні, кольорові метали та вироби з них – 1 %;
- предмети одягу та взуття – 1 %;
- інше – 8.

11. Спосіб вчинення крадіжок:

- вчинювались у присутності інших осіб, самих мешканців (які не усвідомлювали або не помітили злочинне діяння) – 65 %;
- при відсутності мешканців – 30 %;
- інше – 5 %.

12. Спосіб вчинення крадіжок із сектору індивідуальної (приватної) забудови:

- проникненням в приміщення, що супроводжується зломом із застосуванням знарядь кримінального правопорушення – 56 %;
- проникнення в приміщення, що не супроводжуються зломом – 35 %;
- інше – 9 %.

13. Спосіб вчинення крадіжок з квартир:

- проникненням в приміщення, що супроводжуються зломом із застосуванням знарядь кримінального правопорушення – 65 % (від загальної кількості крадіжок даного виду);
- у присутності інших осіб, але які не усвідомлюють факту викрадення майна – 25 %;
- проникнення у приміщення за допомогою вільного доступу без застосування знарядь кримінального правопорушення – 10 %.

14. Способи розпорядження викраденими майном:

- перепродаж стороннім особам – у 45 %;
- переховування – 25 %;
- передають знайомим – 10 %;
- близьким – 5 %;
- інше (здача в ломбард, дарування) – 15 %.

15. Середній вік осіб, які вчиняють крадіжку:

- 14-18 років – 14,5 %;
- 19-25 років – 36,5 %;
- 26-35 років – 34,3 %.
- 36-45 років – 14,7 %

16. Кількісний склад осіб, що вчиняють крадіжки:

- одноособово – 53 %;
- у складі групи – 47 %.

17. Наявність попередньої змови між співучасниками під час вчинення крадіжок з будинків:

- наявність попередньої змови – 88 %;
- без попередньої змови – 12 %.

18. Наявність попередньої змови між співучасниками під час вчинення крадіжок з торговельних точок:

- наявність попередньої змови – 84 %;
- відсутність попередньої змови – 16 %.

19. Кількісний склад осіб, що вчиняють крадіжки з торговельних точок:

- одноособово – 58 %;

- у складі 2-3 осіб – 32 %;
- більше 3-х осіб – 10 %;

20. Кількість групи осіб, що вчиняють крадіжки з транспортних засобів:

- одноособово – 25 %;
- у складі 2-3 осіб – 60 %;
- більше 3-х осіб – 15 %;

21. Наявність попередньої змови між співучасниками, які вчиняють крадіжки з громадських місць:

- присутня – 76 %;
- відсутня – 14.

22. Наявність знайомства між потерпілим і злочинцем до вчинення крадіжки:

- у випадків були не знайомі – 68 %;
- були знайомі – 32 %.

23. Недоліки проведення огляду місця події під час розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми:

- неповний опис в протоколі огляду обстановки місця події – 17,5 %;
- відсутність належної послідовності – 10,4 %;
- неточний і неповний опис виявлених слідів, а також інших речових доказів – 12,8 %;
- не були вилучені виявлені та описані в протоколі речові докази – 4,9 %;
- не проводилися необхідні виміри – 7,1 %;
- фотографування проводилося, але знімки відсутні або незадовільні за якістю – 9,4 %;
- незадовільні за якістю плани і схеми – 23,7 %.

24. Слідчі (розшукові) дії, що проводилися у кримінальному провадженні:

- огляд місця події – 100 %;
- допит неповнолітніх підозрюваних – 100 %;
- допит свідків – 67 %;
- допит потерпілих – 99 %;
- обшук – 60 %;
- слідчий експеримент – 40 %;
- пред'явлення для впізнання – 33%%
- проведення експертиз – 65 %.

Додаток В

Зведена відомість за анкетами опитування 70 прокурорів, 230 слідчих та 245 оперативних працівників Національної поліції в містах Дніпрі, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Львові, Одесі, Харкові

1. Стаж роботи в правоохоронних органах:

- до трьох років – 31,2 %;
- 3-5 років – 38,7 %;
- понад 5 років – 30,1 %.

2. Стаж роботи слідчим в територіальному органі поліції:

- до трьох років – 40,6 %;
- 3-5 років – 40,3 %;
- понад 5 років – 19,1 %.

3. Які складнощі виникають під час розслідування крадіжок:

- організаційні – 26,6 %;
- науково-методичні – 9 %;
- матеріально-технічні – 58,2 %;
- психологічні – 6,2 %.

4. Звідки найчастіше правопорушники учиняють крадіжки:

- з приміщень крамниць, кіосків, гардеробів, квартир, будинків, дач, тощо – 31,1 %;
- крадіжки матеріальних цінностей з промислових підприємств, об'єктів комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті – 23,5 %;
- крадіжки особистих речей громадян на ринках, вокзалах, розважальних закладах, громадському транспорті, у тому числі кишенькові крадіжки – 19 %;
- крадіжки вантажу з рухомого складу на залізничних станціях – 26,4 %;

5. На Вашу думку, слідова картина розглядуваних кримінальних правопорушень складається з:

- ідеальних слідів (ті, що відображені у пам'яті людини, наприклад свідка) – 22,6 %;
- матеріальних (ті, що залишені, відображувані в матеріальному середовищі) – 77,4 %.

6. Сліди, які найчастіше залишають на місці події:

- сліди пальців рук – 39 %;
- сліди від рукавичок – 16 %;
- сліди взуття та ніг – 30 %;
- сліди знарядь кримінального правопорушення – 13 %;
- інше – 2 %.

7. Групи осіб, які вчиняють крадіжки:

- об'єднані випадково або ситуативно (за відсутності ознак попередньої змови) – 11 %;
- за попередньою змовою про спільне вчинення крадіжки – 42 %;
- стійкі – 24 %;
- організовані – 23 %.

8. Спосіб учинення крадіжок характеризується:

- наявністю підготовчих дій та планом збуту предметів – 28 %;
- лише готування до кримінального правопорушення – 23 %;
- раптово – 47 %;
- інше – 2%.

9. У переважній більшості видами приховування предметів крадіжок є:

- приховування у власному житлі – 27 %;
- приховування у підсобних приміщеннях – 14 %;
- продаж викраденого майна – 21 %;
- передача викраденого знайомим – 19 %;
- передача викраденого близьким – 10 %;
- дарування викраденого майна – 9 %.

10. Які слідчі (розшукові) дії Ви проводите у більшості ситуацій розслідування крадіжок:

- огляд місця події – 100 %;
- допит підозрюваних – 100 %;
- допит свідків, в тому числі неповнолітніх – 75 %;
- допит потерпілих – 100 %;
- обшук – 66 %;
- слідчий експеримент – 71 %;
- проведення експертиз – 68 %.

11. Які тактичні прийоми найчастіше використовуєте під час допиту:

- вільна розповідь – 47 %;
- деталізація показів – 15 %;
- нагадування – 13 %;
- психологічний вплив на позитивні якості допитуваного – 15 %;
- інше – 10 %.

12. При розслідуванні крадіжок Вам зазвичай доводиться призначати такі види судових експертиз:

- трасологічні – 76 %;
- товарознавчі – 39 %;
- судово-психіатричні – 30 %;
- біологічні – 27 %
- інше – 16 %.

13. З якими суб'єктами, на Вашу думку, взаємодія слідчого при розслідуванні крадіжок буде найефективніша:

- працівниками оперативних підрозділів – 31 %;
- інспекторами-криміналістами – 29 %;
- працівниками кінологічної служби – 25%;
- працівниками патрульної поліції – 15 %;

14. Чи залучаєте Ви кінолога зі службовою собакою до огляду місця події:

- так, оскільки з їх допомогою можна віднайти запаховий слід злочинця і затримати його по «гарячих слідах» – 21 %;
- так, рідко – 42 %;
- ні – 37 %.

15. З Вашого практичного досвіду, яка із слідчих ситуацій переважає на момент допиту підозрюваного у крадіжці:

- конфліктна, коли підозрюваний заперечує причетність до крадіжки та не бажає розповідати правду – 44 %;
- безконфліктна, коли підозрюваний всіляко сприяє розслідуванню – 56 %.

Додаток Г

Результати анкетування осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань за вчинення крадіжок (ст. 185 КК України)

1. *Вкажіть Ваше громадянство?*

- громадянство України – 65 %;
- громадянство іншої держави – 35 %.

2. *Вкажіть вік, в якому Ви вчинили крадіжку?*

- 14-25 років – 39 %;
- 25-35 років – 26 %;
- 35-45 років – 25 %;
- 45 років і більше – 10 %.

3. *Вкажіть Ваш освітній рівень?*

- маю вищу освіту – 40 %;
- маю повну загальну середню освіту – 50 %;
- маю незакінчену загальну середню освіту (або без освіти) – 10 %.

4. *Чи мали Ви на момент вчинення крадіжки роботу?*

- так, мав роботу – 52 %;
- ні, не мав роботу – 48 %.

5. *Вкажіть Ваш сімейний стан на момент вчинення крадіжки?*

- одружений (або перебував у фактичних шлюбних відносинах) – 26 %;
- неодружений – 62 %;
- ніколи не був одруженим – 12%.

6. *Чи були Ви раніше судимі?*

- так – 48 %;
- ні – 52 %.

7. *Ви вчинили крадіжку одноосібно або у складі групи?*

- вчинив одноосібно – 42 %;
- вчинив у складі організованої групи – 25 %;
- відмовляюсь від надання відповіді на запитання – 14 %.

8. *Підготовка до вчинення крадіжки зазвичай передбачає:*

- вибір предмета злочинного посягання – 27,39 %;
- попередню розвідку місця – 11,5 %;
- розробку плану злочинних дій – 11,76 %;

- спостереження за місцем, де зберігається майно, або за самим майном – 10,85 %;
- розподіл ролей для вчинення крадіжки – 7,75 %;
- вибір та підготовку місця зберігання викраденого майна – 4,26 %;
- підбір технічних засобів для проникнення у приміщення, де зберігається майно – 3,75 %;
- пошук ТЗ для перевезення викраденого майна – 1,68 %.

9. Підходящим районом для вчинення крадіжки є:

- центр – 11 %;
- околиця – 23 %;
- район вокзалу – 66 %.

10. Чи плануєте Ви у майбутньому повернутися до злочинної діяльності?

- так – 38 %;
- ні – 62 %.

Додаток Д**Акти впровадження**